

- A _____ olyan lap, amelyet növényi rostból készítenek.
(papír)
7. Egészítsétek ki a meghatározást a meghatározott fogalommal!
Az olvasókönyvetek 33. oldalán található szövegrész segít.
Az _____ olyan nyomdatermék, amely a nyomtatással készült könyv elődjének tekinthető.
(ősnyomtatvány)
8. Olvassátok el Az alexandriai könyvtár című szöveget az olvasókönyvetekben! (Ok.: 22–23. oldal.) Mi a copra? Egészítsétek ki a meghatározást a legközelebbi nemfogalommal!
A copra olyan _____, amelyet papirusztekercsek tárolására használtak.
(festett agyagedény)
9. Mi a nemfogalma? Egészítsétek ki a meghatározást az olvasókönyvetek 44. oldala alapján!
A könyvkereskedő olyan _____, aki a könyv adásvételével foglalkozik.
(foglalkozást űző személy)
10. Egészítsd ki a meghatározást! Mi a nemfogalma? Segít az olvasókönyv 45. oldala.
A kiadó olyan _____, amely megvásárolja a mű kiadói jogát, és előkészíti a nyomtatásra.
(vállalat)
11. Olvassátok el az olvasókönyv 33–34. oldalain lévő szöveget!
Mi a corvina? Egészítsétek ki a meghatározást a megkülönböztető jegyekkel!
A corvina olyan díszes kódex, amelyet _____
(Mátyás király hollós címere díszített)

12. Olvasókönyvetek 48. oldalán található szöveg alapján egészítsétek ki a meghatározást! Mi a megkülönböztető jegye?
A tipográfus műszaki szerkesztő, aki a _____
(könyv megjelenési formáját tervezi meg)
13. Olvasókönyvetek 29. és 33. oldalai alapján írjátok le az alábbi fogalmak meghatározását!
pultkönyvtár: _____
teremkönyvtár: _____
14. Készítsetek meghatározásokat az olvasókönyvetek 43. oldala alapján!
kvaterna: _____
kontúr: _____
bőrmetszés: _____
15. Mi a lektor? Írjátok le a meghatározását! Segít az olvasókönyv 46. oldalán található szöveg.
16. Írjátok meghatározást a korrektorról! Használjátok fel az olvasókönyv 47. oldalán lévő szöveget!
17. Mi az impresszum? Készítsétek el a meghatározását! Segít az olvasókönyvetek 49. oldalán található szöveg.
- Megjegyzés:
A feladatmintákhoz felhasznált szövegek és a hozzájuk kapcsolódó tevékenységek jegyzéke (Olvasókönyv = ok.)

- Agyagtáblák* (ok.: 8. old.)
– szövegáttekintés
- Mítoszok, eposzok* (ok.: 12. old.)
– meghatározás
- Sztélék* (ok.: 17. old.)
– adatkeresés
- Az alexandriai könyvtár* (ok.: 22. old.)
– adatkeresés
– lényegkiemelés, témamegállapítás
– meghatározás
- A pergamen* (ok.: 24. old.)
– szövegáttekintés
– adatkeresés
– jegyzetelés
– lexikonhasználat
– meghatározás
- A papír* (ok.: 29. old.)
– szövegáttekintés
– lényegkiemelés, témamegállapítás
– meghatározás
- A könyvnyomtatás feltalálása* (ok.: 30. old.)
– szövegáttekintés
- Gutenberg találmánya* (ok.: 32. old.)
– szövegáttekintés
– adatkeresés
- Ősnyomtatványok* (ok.: 33. old.)
– szövegáttekintés
– adatkeresés
– témamegállapítás, lényegkiemelés
– meghatározás
- A Bibliotheca Corviniana* (ok.: 33. old.)
– szövegáttekintés
– jegyzetelés
– felosztás
– meghatározás

- Nyomdászat a XVI. században* (ok.: 37. old.)
– szövegáttekintés
– adatkeresés
- Misztótfalusi Kis Miklós* (ok.: 38. old.)
– adatkeresés
– jegyzetelés
– meghatározás
- A klisékészítés kialakulása* (ok.: 40. old.)
– témamegállapítás, lényegkiemelés
– lexikonhasználat
– meghatározás
- Hagyományos nyomtatóeljárások* (ok.: 41. old.)
– felosztás
- A könyvkötészet fejlődése* (ok.: 43. old.)
– jegyzetelés
– lexikonhasználat
– meghatározás
- A könyvkereskedelem alakulása* (ok.: 44. old.)
– témamegállapítás, lényegkiemelés
– meghatározás
- A kiadói munka* (ok.: 45. old.)
– szövegáttekintés
– felosztás
– meghatározás
- A kéziratok lektorálása, szerkesztése* (ok.: 46. old.)
– jegyzetelés
– meghatározás
- A kézirat előkészítése* (ok.: 47. old.)
– adatkeresés
– meghatározás
- A tipografálás* (ok.: 48. old.)
– kérdezés a témáról
– meghatározás
- A nyomdabetűk olvashatósága* (ok.: 52. old.)
– lexikonhasználat

A helyesírás tanítása

Az időtartam jelölésének gyakoroltatása

1. Írjátok le diktálás után a következő szavakat!

- a) *nyilvános, dicsőség, hulldogál, próbálkozunk, pókháló, hófehér, tóparton*
- b) *sűrű, holló, evőeszköz, papírcsík, szóljatok, vesződség, bíróság, tyúkól, gyűrű*
- c) *bosszúság, asszonnyal, esztendő, pöttyös, loccsan, rizzsel, aszimmetria, asszimilál*
- d) *állítmány, akképp, szísszen, reccsen, biggyesztett, kuruttyol, szennyes, faggyú, messze*
- e) *anyu, apu, hegedű, savanyú, alku, áru, eredetű, fényű, szépségű*
- f) *Pityu, fiú, odú, hamu, alakú, kapu, lcu, eskü, menü*
- g) *bábu, hamu, batyu, koszorú, háború, tanú, varjú, hindu, menü, könnyű*
- h) *domború, savanyú, jó szagú, lapu, saru, borjú, hosszú*
- i) *házig, magyarul, tanul, háromszor, nézi, hétfőig, annyiszor, közül*
- j) *főül, alul, órakor, éjfélkor, hajnalkor, például, eszi, olvasni, sokszor*
- k) *keresztül, mögül, holnapig, gyógyul, merül, családostul, tanul, gyerekestül*
- l) *faluig, határig, merül, fáradozik, esteledik, hajnalodik, fészülködik, sopánkodik*
- m) *háztól, ebből, csészéből, hangulattól, víztől, barátnőmről, sárkányról*

- n) sarkantyú, billentyű, kesztyű, csengettyű, szivattyú, fogantyú, töpörtyű, bűgattyú
 o) meseszerű, százlábú, jószívű, bőkezű, szűkmarkú, nagyszerű, félárú, kétélű
 p) sokszínű, többjegyű, féleszű, sokágú, vegyértékű, pókhasú, félszemű
 q) kocsit, veszt, kicsit, tanít, merít, ordít, csacsit, Marit, öcsit
 r) terít, feszít, Katit, csábít, rándít, cigit, halkít, mozit, Pannit, lázít
 s) tanult, fakult, sarut, hamut, odút, kitarult, barnult, elavult, megmozdult, hamut, lcut
 t) pördült, esküt, hegedűt, hegedült, gyűrűt, elmerült, ürüt, laput, árut, marabut

2. Írjátok le diktálás után a következő szólásokat!

- a) *Ne állj itt úgy, mint egy Á betű!*
Kicsi volt, de jó volt, mint az acsádi gánica.
Nem úgy adja, amint árulja.
- b) *Nem ad neki se az ág, se a Jézus segítségét.*
Úgy alszik, hogy ágyúkat süthetnek el a füle mellett.
- c) *Az ajtó sarkától vesz búcsút.*
Megvendégelték az ajtó mögül.
Minden ajtó kinyílik előtte.
- d) *Tudja, hogy merről esik az ajtó sarka, merről a lakatja.*
Ajtóstul rohan a házba.
- e) *Aki hátul marad, tegye be az ajtót!*
Tedd be kívülről az ajtót!
Csóstul jön az áldás.
- f) *Beleharap a savanyú almába.*
Kecskelábú, kalánfülü angyal.
Akkorákat fohászkodik, mint anyámasszony szüretkor.
- g) *Ha aprítottad, meg is edd!*
Belead apait, anyait.
Nem ijed meg a maga árnyékától.
- h) *Keserű, mint a bagó.*
Bámul, mint borjú az új kapura.
A borjúból ökör lett, mire a falu végére ért.

- i) *Úgy ordít, mintha a bőrét nyúznák.*
Több is veszett Mohácsnál.
Úgy ismeri, mint a cigány a hegedűjét.
- j) *Olyan keserű, mint az epe.*
Mint derült égből villámcsapás.
Savanyú, mint az egres.

3. Írjátok le diktálás után az alábbi szöveget!
 Elemeztétek a szavakat a megadott szempontok szerint!

- a) Hallgattunk. Nemsokára hallani lehetett, amint az urak hangos nevetéssel előjönnek az udvarra a toronyszobából. A vadászatra előállított kocsik lovainak a csengettyűje és a kopók vinnyogása is behallatszott.
- Írd le azokat a szavakat, amelyek helyesírásában a helyes kiejtés segített!
- b) Esett és zuhogott, és megint esett, és megint zuhogott. Malacka megesküdtött, hogy soha életében nem látott ennyi esőt egyszerre és egyfolytában. Nap mint nap, reggel, délelőtt, este esett az eső. Mit tehet egyebet egy eső, nem igaz? Esik.
- Húzzátok alá a szövegben a múlt idejű igéket! Indokoljátok a helyes írásmódot!
- c) A hold már nyugatnak ereszkedett a felhők között. Keleten derengett a hajnal. A széles országutat egy helyen keskeny út szelte keresztbe. Gergely egy sebesen ügető lovast pillantott meg az úton. Ha egyformán haladnak mind a ketten, éppen az út kereszteződésénél kell találkozniuk.
- Melyik helyesírási alapelv érvényes az aláhúzott szavakra?
- d) Megsarkantyúzta a lovát, és a dús zsákmánnyal lobogva vágtatott. Mögötte üldözője mint valami szőrös ördög ült a lovon, szorította és verte a lovát. A haja kibomlott a csomóból, és olyanná vált a feje, mint valami nagy, kócos pemet. Kardját kezében tartotta, s azzal ütötte a lovat, hol elől, hol hátul.

– Keressétek meg a MHSz.-ban az aláhúzott szavak helyesírására vonatkozó szabályt!

e) Autónk zümmögve futott az éjszakában. Két szeme csóvájában pipiskék rebbentek fel, kajla fülű nyulak cikáztak, s az út menti fák egymást úzve szaladtak mögénk a sötétségbe.

Valami dombháton jártunk akkor. Amikor lefelé ereszkedtünk, a völgy puha álmában fehéredni kezdett egy falú, és középen merev őrtállásban ránk nézett a templomtorony.

– Indokold meg az aláhúzott szavak helyes írásmódját!

f) Gyöngyvirág még kevés volt az erdőn, de a kakukk már májust kiáltott. A bokrok alatt feketerigó szaladt, a harkályok megkopogtatták az öreg fákat, mint az orvos a beteg ember hátát.

Szól a kakukk, kopogott a harkály, s a nagy fák hamvaszöld sátort tartottak az erdő fölé, hogy a visszhang el ne reppenjen idegen határba.

– Húzd alá, majd elemezd a szövegben található igéket helyesírási szempontból!

g) Az odú mély volt. Fenekéről egy félíg tollas fióka nézett rám. Körülnéztem a májusi erdőben, és úgy éreztem, valahonnét titkos szemek néznek rám. Talán az anyja valamelyik sűrű fakoronából.

A kis bagoly megcsípte az ujjam, de aztán tűrte, hogy megfogjam, és becsúsztam kabátom ölébe. Azután sürgősen lemásztam a fáról, és futottam az erdő széléig.

– Keresd meg a MHSz.-ban az aláhúzott szavak helyesírására vonatkozó szabályt!

h) A rövid szőrű magyar vizsla külföldön is kedvelt, kitűnő vadászkutya. Középnagy termetű, szikár fejű, mély, hosszú mellkasú, lógó fülű, nemes megjelenésű fajta. Farkát kétharmad hosszára kurtítják. Jól fejlett, mégis lágy vonalú

izomzat, hajlékony mozgás, élénk tekintet jellemzi. Szörzete erős szálú, egyenes lefutású, rövid, testhez simuló, sűrű, fényes, egyszínű zsemlebarna. Nyugodt vérmérsékletű, engedelmes, tanulékony kutya. Szimata, nyomtartó készsége kitűnő.

– Húzd alá a szövegben azokat a szavakat, amelyekre az alábbi helyesírási szabály érvényes:

Mindig hosszú a magánhangzója az -ú, -ű, -jú, -jű melléknév-képzőnek.

4. Pótoljátok az alábbi hírben a hiányzó ékezeteket! Írjátok le a hírt hibátlanul!

a) *Régészeti kutatást indít a 4-es főút új nyomvonalán a szolnoki Damjanich János Múzeum 1989-ben. A vasuti pályát keresztező és a Tisza árterén áthaladó utszakasz vonalában ugyanis sok agyag- és homokdomb található, amelyek alatt feltételezhetően avar kori, honfoglalás kori és más korban származó településmaradványok, régészeti emlékek rejtőznek.*

b) *Együttműködési megállapodást írt alá tegnap Budapesten a környezetvédelmi és vízgazdálkodási miniszter és a Magyar Természetbarát Szövetség elnöke. A szerződés szerint a természetbarátok segítenek a védett területek, állatok, növények megóvásában. A minisztérium pedig lehetővé teszi a védett területeken álló, funkciójukat veszített épületek turisztikai célú hasznosítását.*

c) *Üdülőfaló épül a Csongrád megyei Nagymágocs egykori uradalmi kastélykertje mellett, a nagyközségben feltárt termálvizre alapozva. A vízművet és az első medencét már megépítették. Később egy újabb meleg vizes medence, uszoda, csonakázoto, motel és étterem is lesz.*

d) *Hajnal Erika textiltervező iparművész és Szegedi Sándor kisbutorkészítő munkáiból nyílik kiállítás november 24-én dél-*

után 5 órakor Szekszárdon, a Képcsarnok Szinyei Merse-
termében. A megnyiton köszöntőt mond Molnár János-
né építész.

e) Színház az egész világ címmel 13 részes angol szin-
háztörténeti sorozat indul a televízióban november 27-én,
vasárnap. A műsor írója és narrátora Ronald Harwood – ma-
ga is dramairo – az okori görögöktől a legutóbbi évtizedek
színházi mozgalmáig kalauzolja el a nézőt.

f) Tűz keletkezett Herceghalmon a kísérleti tangazdaság raktá-
rában hétfőn este. A raktárban tárolt takarmány, valamint a
raktár tetőszerkezete elégett, a tűz továbbterjedését a
tűzoltók gyors beavatkozása megakadályozta.

Az anyagi kár tízmillió forint. A tüzet szabálytalan hegesztés
okozta.

g) Befejezéséhez közeledik a keszthelyi Helikon Hotel felu-
jítása és bővítése. Jelenleg a hall átépítését végzik. A továb-
biakban üvegkupolával fedik be az átriumot, renoválják és
beépítik a függőfolyosókat.

h) Ismét megindult a forgalom tegnap a Tolna megyei
Pörbölynél megnyitott ártéri hidon. Az 55-ös számú fő közle-
kedési ut Bátaszék–Baja közötti szakaszán 35 millió forint
költséggel átépített hid szélesebb és nagyobb teherbírásu
lett, így most már alkalmas az egyre növekvő forgalom lebo-
nyolítására.

A hangkapcsolati törvényeket tartalmazó szavak helyesírásának gyakorlása

1. Írjátok le diktálás után az alábbi szavakat!

a) színpad, közte, szénpor, vízpart, tűzhely, nádcukor, szét-
csap, kénpor, azt mondta

b) sín pár, vászonból, tanmenet, megrázta, elkezdtek, dobta,
húzhatjuk, dobhat

c) szabhatják, támadhat, feledhet, rágcsál, rúghat, haragszik,
melegszik, kacagtat

d) fagyhat, irigykedik, harapdál, lopdős, röpdős, mosdat, ra-
kosgat, babusgat

e) alázhat, hibázhat, egyezkedik, rendezkedik, neheztel, áztat,
biztat, veszélyeztet

f) kapdos, lépdel, röpdős, harapdál, olvasgat, képzel, feledke-
zik, tájékoztat

g) lenből, vízszint, adható, fedhet, lökdös, tűzhöz, házhoz, nép-
dal, öngyújtó, kénpor

h) hideg tél, meleg tál, eszik belőle, van még, negyven tyúk,
színpomás, fogság, lökdös, különben

i) hulldogáljon, álljatok, meséljünk, kerüljétek, tanuljon, éne-
keljünk, cserélj, figyeljétek

j) üljétek, állj, válaszoljanak, füljeljétek, kerüljünk, próbáljuk,
csodáljátok, beszéljétek

k) csereberélj, kapálják, terüljön, bámuljátok, halljam, boldo-
guljátok, feleljünk, csinálják

l) hagyjuk, hányják, hunyjátok, fagyjon, hagyja, rogyjon, atyja,
anyjának, bátyját

m) tudjátok, adjuk, mondják, kezdje, védjük, maradjunk, hara-
gudjátok, keveredjen

n) kenje, lenjét, fenjük, csinja-binja, sínjük, menjétek, kenjétek

o) maradtunk, verekedtünk, tudtuk, kezdtem, védték, haragud-
tam, keveredtek

2. Írjátok le diktálás után a következő mondatokat!

a) Azt mondta, maradjatok csendben.

Ezt vedd fel, ne azt a régit!

Cseréljétek ki, ne hagyjátok, hogy teljesen elromoljon!

b) Azt kérdeztem, mit csinálunk, de ti nem mondtatok semmit.
Figyeljétek a bátyjára is!

Próbáljátok ti is csendben maradni!

- c) Csináljátok meg, de ne mondjátok senkinek!
Kerüljétek beljebb!
Mondjátok meg, miért haragudtatok ránk!
- d) Az anyja is azt mondta, hogy ne sajnáljátok.
Ismeri minden csínját-bínját.
Haragudtatok ránk, pedig nem adtunk rá okot.
- e) Menjétek már haza, ne beszéljétek annyit!
Tudtam, hogy verekedtél, de nem mondtál igazat.
Beszéljétek, válaszoljatok értelmesen!
- f) Hagyjátok már szóhoz jutni őt is!
Adjátok oda, hadd próbálja meg ő is!
Maradjatok csendben, s higgyétek el, amit mondtam!
- g) Játsszatok már bátrabban, ne féljétek tőlük!
Metsszék le a régi ágakat, ne hagyják rajta!
Azt szeretném, hogy tetsszettek mindenkinek.
- h) Hozd ide a nényét, hadd beszéljek vele is!
A bátyja is mondta, hogy beszéljünk meg.
Nem alázhatsz meg ennyire másokat.
- i) Ezt is, azt is mondta, de ne higgyetek neki!
Azt tudtam, hogy igazságtalan, de nem haragudtam rá.
Ne féltsétek őt, hadd maradjon köztünk ő is!
- j) Mondd meg neki, ne féljen tőle!
Akármit is mond, te ne szólj bele!
Mondd, mit hibáztál!

3. Írjátok le diktálás után az alábbi szöveget!

- a) Akaratlan tanúságom egyik oka az volt, ha ha egyszer letetem a fejemet, úgy aludtam, mint nyáron a koporsóba eltett bunda. Az öregasszony pedig egy éjjel tízszer is felriadt, vizet kért, orvosságot. Volt úgy, hogy percekig rázta a csengett, amíg felserkentem, és szolgálatára siettem.
- b) A mi parasztjaink azonban nem ugranak el. Ők is övbe gyúrt gatyaszárral állnak a vízben. Az egyik, mint a villám, elkapja a török kardját, s átrántja maguk közé. Mikorra a többi észhez kap, már ott lökdösi, vonszolja a négy paraszt

a kurdot a lajtos taligák közt. A többi meg dárdát tart a vízbe ugráló pogányok felé. A kurd ordít, rángatózik. De erős markok tartják. Az orra vérzik, turbánja lefordul a fejről. Segítségért kiabál, de segítség nem jön sehonnan.

– Írjátok le azokat a szavakat, melyekben a mássalhangzók egymásra „hatnak”. Nevezzétek meg az adott hangkapcsolati törvényt!

c) Rozsdás és tört puskacsó volt a várban bőven. A kapitány azokat tömte újra. Belekötöztette dróttal a kerékbe úgy, hogy véggel kifele álljanak. A csövek közeit megtömte forgáccsal, kénnel, faggyúval, szurokkal. Kétoldalt beszögeztette deszkával. Végül széles deszkatalpat csináltatott a keréknek körös-körül, hogy el ne dőljön.

– Írjátok le a szöveg múlt idejű igéit!

– Keressétek meg a MHSz.-ban az aláhúzott szavak helyesírására vonatkozó szabályt!

d) A vízínövényeket lezárt fóliazacskó párás levegőjében visszük haza a szaküzletből. Otthon langyos vízzel kevert csapvízben még jól átöblítjük azokat, s a sérült, beteg részeket a tövekről eltávolítjuk. A letisztított növényeket lapos műanyag tálakban vagy zománcozott lavórban, sekély vízréteg alatt a medence közelébe helyezzük. Így készítjük elő a vízínövényeket az akváriumba ültetésre.

– Írjátok le azokat a szavakat, amelyekben a mássalhangzók teljesen hasonulnak egymáshoz!

– Írjátok mellé a helyesírásukra vonatkozó szabály számjelét!

e) Így készítjük az aranygaluskát. A megkelt tésztát lisztezett deszkára öntjük, ujjnyi vastagságúra nyújtjuk, majd lisztbe mártott formával kiszaggatjuk. A tésztadarabkákat egyenként langyos vajba mártjuk, és mély tepsibe szorosan egymás mellé helyezzük. Darált diót, törött fahéjat, kristálycukrot és mazsolát összekeverünk, ezzel minden sort meghin-

tünk. Ezután langyos helyen 35–40 percig lassan kelesztjük, majd közepesen meleg sütőben világospirosra sütjük.

- Gyűjtsetek a szövegből olyan szavakat, amelyeket a szóelemzés elve szerint írunk!

A tulajdonnevek helyesírásának gyakoroltatása

1. Másoljátok le az alábbi könyvismertetést!

a) Weöres Sándor:

Járj, baba, járj. Megzenésített versek. (Illusztrálta: Molnár István.) Bp., 1989. Zeneműkiadó, 32 l.

Weöres költeményei Kodály Zoltán, Szőnyi Erzsébet és Vass Lajos megzenésítésében igazi dúdolók, amelyek új melódiákkal gazdagítják a magyar gyermekdalok választékát.

b) Lábadi Károly:

Kopácsi vízi élet. Bp., 1989. Szépirodalmi Kiadó, 347 l. Fórum, Újvidék, jugoszláv–magyar közös kiadás.

Az 1975-ben elhunyt jugoszláviai magyar költő, író, újságíró műveinek első kötetében a Magyar Szó munkatársaként 1960-ban bejárta Ausztráliát.

Erről az utazásról szóló írások először jelennek meg összegyűjtve. Sajtó alá rendezte: Bányai János.

c) Lengyel Pál:

Színházasdi. (Illusztrálta: Koós István.) Bp., 1989. Móra, 168 l. Kuckószínház

Az Állami Bábszínház rendezője állított össze kis- és nagykolásoknak rövid idő alatt betanulható, jól eljátszható, nagy sikernek ígérkező darabokat.

d) Jakab István:

Nyelvi vétségek és kétségek. Bp., 1989. Gondolat, 263 l. Madách, Bratislava (Pozsony), csehszlovák–magyar közös kiadás.

A kötet tanulmányainak egy része a nyelvhasználat hibáira figyelmeztet, más részük nyelvi bizonytalanságokban próbál eligazítani.

e) Rázsó Gyula:

A lovagkor csatái. Bp., 1989. Tankönyvkiadó, 300 l. (Hősök, csaták)

A háborúk, fegyveres összecsapások mindig nagy szerepet játszottak az emberiség történetében. Okaik, lefolyásuk és hatásai ismerete a fiatal olvasók számára is tanulságos lehet.

f) Benkő Mihály:

Csata Nikápolynál. Bp., 1989. Móra, 80 l. (Képes regények)

A történet első része a kereszties hadjáratról szól, amit az európai lovagok Zsigmond király vezetésével szerveztek a török ellen. 1396. szeptember 28-án csúfos vereséget szenvedtek Bajazid szultántól a keresztények. Néhány év múlva egy hatalmas uralkodó szervezett hadjáratot a nikápolyi győző, Bajazid szultán ellen. Erről szól a második rész. Illusztrálta: Benkő Sándor.

g) Kiss Anna:

A téli utak ördöge. Bp., 1989. Móra, 56 l.

Hellebórusz, az aprócska, csínyre éhes ördöggyerek felkerekedik egy vándordiak hátára, s útközben multságos történeteivel szórakoztatja. Illusztrálta: Sinkó Veronika.

h) Majtényi Zoltán:

Istennő szépséges fia! (Aineiász története) Illusztrálta: Reich Károly. Móra, Román–magyar közös kiadás. 288 l.

Aineiász dardán városfejedelemről szól ez az érdekes regény, arról a híres hősről, aki megmentette a trójaiakat a győztes görögök gyilkos dühétől, és rengeteg hányattatás után új hazát alapított Itáliában.

i) Isaac Asimov:

A robbanó Napok

A szupernovák titkai. Bp., 1989. Kossuth, 179 l.

(Universum könyvtár)

Az olvasó nemcsak a szupernovák, a fekete lyukak, a vörös óriások és a fehér törpék távoli világába pillanthat be, de az ókori természetfölfogással, az újkori csillagászat legnagyobb alakjaival, a genetika, az evolúcióelmélet klasszikusaival és modern kutatóival is ismeretséget köthet.

Fordította: Szegedi Péter.

j) Kútvölgyi Mihály:

Nyitott kapuk. (A Maros, Nyárad és Kis-Küküllő vidékének faragott kiskapui) Bp., 1989. Európa, 176 l.

A szerző fotói néprajzilag viszonylag feltáratlan területen, a Maros, a Nyárad és a Kis-Küküllő mentén fekvő helységeken készültek. Érdekessége a kötetnek, hogy míg idáig Erdélyből, a Székelyföldről elsősorban a nagyméretű székelykapukat ismerhettük meg, most ezeknél motívumkincsben, művészi faragásban sokkal gazdagabb és archaikusabb kis-méretű tárgyakkal találkozhatunk.

k) Paul Theroux:

A vén patagóniai expressz. Bp., 1989. Gondolat, 432 l. (Világjárók)

A Nagy-Britanniában élő, észak-amerikai születésű író vonatra, vagyis inkább egy bumlizó vicinálisra szállt. Bostonból indult, majd Közép-Amerikán át a kontinens déli részébe ment. Maga mögött hagyta Kolumbiát, Ecuador, Perut, Bolíviát, míg végül Buenos Aireset érintve Patagóniában fejezte be kalandokban, találkozásokban és élményekben gazdag utazását.

Fordította: Borbás Mária.

2. Másoljátok le (írjátok le diktálás után) az alábbi mondatokat, szöveget! Elemezzétek az aláhúzott szavakat helyesírási szempontból!

a) *A Grimm testvérek meséi közül a leghíresebbek: Holle anyó, Hamupipőke, Piroska és a farkas, Hüvelyk Matyi, Hófehérke, Csipkerózsika, A békakirály*

b) *Teknős Péter 1953-tól a Magyar Rádió rovatvezetője, az Esti Hírlap, a Magyar Nemzet munkatársa és a Magyar Hírek szerkesztője volt.*

Vidor Miklós munkásságának elismerését a József Attila-díj, a nívódíj és a Munka Érdemrend arany fokozata is jelzi.

c) *Az elektromos angolna Dél-Amerikában őshonos faj, amely még az emberre is veszélyt jelent.*

d) *Ezt a mesejátékot először 1985-ben a Tavaszi Fesztivál alkalmából adták elő. Ezután a Magyar Televízióban tévéjátékként is bemutatták.*

1987-ben a Népszerű Történelem sorozatban jelent meg Majdán Jánosnak A vasszekér diadala című könyve.

e) *A háború óta Koreáról egyetlen könyv sem jelent meg magyar nyelven. Holott közben Délkelet-Ázsia egyik legfejlettebb országává vált.*

f) *A zene sok ember közös nyelve. Egyaránt megértik Európában, Afrikában, Ázsiában vagy Amerikában. Balázs Árpád Zenelesen című könyve a Bölcs Bagoly sorozatban jelent meg.*

g) *A Búvár Zsebkönyvek legújabb kötetében, Farkas Henrik Egyszervolt állatok című művében az ember által kipusztított fajokról olvashatunk.*

h) *A Weöres Sándor-versek nyomán készített Holdasfilm című rajzfilmet a gyerekeknek ajánlom. A kiállítások többek között Miskolcon, Pécsen, Lakitelken és a pesti Vigadó Galériában voltak. Az Iciri-piciri sorozatban három népszerű Petőfi-verset jelentetett meg a Móra Kiadó.*

i) *Már késő este van, de Coca-cola, Nagy Medve, Ezüst Vilám, Fürge Toll és Cickány megint nincs sehol. Hová tűntek?*

Az egész lakótelep a keresésükre indul, ám egyszer csak, hipp-hopp előkerülnek, és csodával határos módon még a büntetést is sikerül megúszniuk.

- j) Kárpát-Ukrajna hat magyarlakta falujában gyűjtött Sándor László népmeséket az ötvenes években.
Izgalmas, szép mesék a kárpát-ukrajnai táj meséi: magyar, ukrán, szlovák, román hiedelmek sejlenek fel egy-egy mese háttérében, csodás kalandokat, embert próbáló félelmeket átélt hősök küzdelmeinek lehetünk részesei általuk.
- k) Akik elolvasták a Baranhin különös kalandjai című kötetet, most bizonyára örülnek, mert újra találkozhatunk főhősével, Jurijjal. Jurij ezúttal úrhajós akar lenni, mégpedig szuperúrhajós.
- l) Fekete István Tüskevárának olvasói bizonyára emlékeznek még Tutajos és Bütyök, becsületes nevükön Ladó Gyula Lajos és Pondoray Béla hetedik osztályos tanulók vakációjának történetére.
- m) Hármat nézek a naptárban: farsangot, ünnepnapot, névnapot. Költő mesél a dunántúli népszokásokról, és dunántúli faluban nőtt festő kelti életre a falu ünnepeit ebben a szép, második kiadásban megjelenő Bölcs Bagoly kötetben.
- n) A csodakút tündére című könyv telis-tele van Pintér néni bűvös-bájos meséivel. Megelevenedik bennük a Balaton sok szép tündére, a szelíd és haragos tó, a Bakony sejtelmes, titokzatos zugai. Itt jár-kelel a borzavári erdész fia, Ákum-bákum királyfi meg Murkó herceg, s a szerencsés vándor itt találkozhat a csodakút jó álmot hozó, gyógyító tündérével.
- o) A kötet célja az, hogy végigkísérje a Nap, a Hold és a csillagok sorsunkat érintő hatására vonatkozó elképzeléseket. Nagy teret szentel az Európán kívüli kultúráknak: Dél-Amerika, Fekete-Afrika, Távol-Kelet, India asztrális és kozmikus elképzelései egyaránt szóhoz jutnak.
- p) Csutak észreveszi, hogy egy öreg kerítéssel kitűnően el lehet beszélgetni. Közben azt is észreveszi, hogy a Vay Ádám utca rémétől, Nagyvilági Főcsőtől nem kell annyira megijedni.

- q) A Bakony neve ma már sokszínű, ezerarcú vidéket jelent. Magában foglalja a Kis-Balaton féltett madárvilágát, a Tapolcai-medence bazalthegeinek panorámáját és a Balaton-felvidéket.
- r) A Bakony hegységet keletről a Móri-árok és a Mezőföld, északról a Kisalföld, nyugatról a Zala völgye, délről a Balaton határolja. A Bakony hat, egymástól jól elkülöníthető természetföldrajzi tárja osztható. Ezek az Északi-Bakony, a Déli-Bakony, a Balaton-felvidék, a Tapolcai-medence, a Keszthelyi-hegység és a Pannonhalmi-hátság.
A Bakony a Dunántúli-középhegység legnagyobb és földtanilag legjobban ismert egysége.
- s) A Budai-hegység a Dunántúli-középhegység tagjai közül a legtagoltabb.
Az Északi-középhegység hazánk legjobban erdősült tája. A Börzsöny, a Bükk és a Zempléni-hegység összefüggő erdeknek legtöbbje tölgyes és bükkös.
- t) A jégkorszak világában a Bükk hegység barlangjai adtak menedéket a Kárpát-medencében megtelepült egyik ősembercsoport számára.
Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, az aggteleki Baradla-cseppkőbarlangban évenként négy-öt alkalommal rendeznek hangversenyeket.
- u) A Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet 1975 szeptemberében nyitotta meg kapuit.
A Duna fontos útvonal. Békés időszakban ez volt a Földközi-tenger keleti medencéje és az Északi-tenger között a szállítások legfontosabb útja.

3. Elemezzétek az alábbi szöveget a megadott szempontok szerint!

- a) A történész Orbán Balázs szerint a Déli-Kárpátok könykhajlatában található székely bölcsőből két-három évszázadonként rajzolt ki új honfoglalásra a megélhetést kereső, túlszaporodott ember.

Mintha a mondának volna igaza, és a székely szilaj, kalandos nomád hun apától és szokásait ápolgató magyar anyától eredne, olyan vállalkozásra készen vágta neki a világ minden tájának, s rajzoltak szerte az ősi székek: Csík, Udvarhely, Háromszék, Marosszék lakói. Ezerszámra jutott belőlük a Kárpátok mögé: települtek Déva, Arad vidékére, átkeltek a Tiszán, elkerültek még az Atlanti-óceánon túlra is.

- Írjátok ki a szövegből:
 - A népek, népcsoportok nevét!
 - Az egyelemű és az egybeírandó földrajzi neveket!
 - A múlt idejű igéket!
 - Fogalmazzatok meg a rájuk vonatkozó helyesírási szabályt!
 - Húzzátok alá a szövegben azokat a szavakat, melyeket a hagyományos írásmód szerint írunk!
- b) A komáromi vár: vízvár. Nem dombon épült, hanem szinte belesimul a Duna partjába. Pontosán a Csallóköz keleti csúcsán, az Öreg-Duna és a Vág-Duna összefolyásánál építették kőből és téglából. A széles környék első állandó lakói a kelták voltak. Ők építettek először várost a Duna jobb partján, amelyet a rómaiak elhódítottak tőlük, s tettek Pannónia egyik fontos településévé, védő erősségévé.
- Írjátok ki a szövegből a tulajdonneveket!
 - Írjátok le a helyesírásukra vonatkozó szabály számjelét is!

Megjegyzés:

A feladatok mintájára a pedagógus további elemzési gyakorlatokat végeztesse.

A szöveget a pedagógus másolásra vagy diktálásra is felhasználhatja.

4. Javítsátok az alábbi szövegrészlet helyesírási hibáit!

- a) 1836-ban megalakul a Kisfaludy társaság, majd 1837-ben megnyitja kapuit a Nemzeti színház elődje: a Pesti Magyar Színház.

- b) A Margithídtól a Dunaparton sétálva csodálatos látvány tárul elénk. Egymás után hagyjuk magunk mögött a Margitszigetet majd a Hajógyári szigetet.
- c) A Svábhegy a Szabadsághegy régi neve volt. A Budai Dunaparttól nem minden irigység nélkül nézték a polgárok a pesti színeket. Liszt Ferencről nevezték el a Zeneművészeti főiskolát.
- d) Közép-Európa egyik legszebb városa Budapest. Gondoljunk csak a Parlamentre, a citadellára vagy az Erzsébet-hídra! A Bazilikát és a Mátyás Templomot is sok külföldi vendég felkeresi. A Magyar emberek büszkének lehetnek hazájuk Fővárosára.
- e) Micimackó az erdőben élt, s ugyanebben az erdőben élt a fontoskodó Nyuszi, a tudálékos Bagoly, a félénk Malacka, a sértődős füles, kanga a kengurumama kicsinyével, zsebibabával, no meg a vidám, ugrálós Tigris és mindnyájuk gazdája Róbert gida.
- f) Fekete István Téli berek című könyvében a Tüskevár olvasója télen is visszatérhet a Kis-Balaton és a Zala közelében található falucskába. Tutajost elsősorban a Kis-Balaton flóra és fauna csalogatta vissza.
- g) Mindketten középiskolát és egyetemet végeztek. Benedek a Kalocsai Gimnáziumban érettségizett, majd az Eötvös Lóránd Tudományegyetem bölcsészettudományi karán végzett. Ágnes az Apáczai Csere János Gimnáziumban, érettségi után a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán tanult.
- h) 1095 novemberének végén dél-franciaországban tartott zsinatot II. Orbán pápa. Felhívást intézett a Szentföld, a Közel-Kelet bibliai emlékeket idéző földjeinek meghódítására. A Keresztes Hadjárat színtere Nyugat-Európa, pontosabban Dél-Franciaország.
- i) A megpatkolt boszorkány című kötet az idén jelent meg Kelet- és Nyugat-Felföld meséivel. A Tölgyfavitéz című kötet Észak-, közép- és nyugat-Dunántúl, valamint a Dél-Dunántúl meséivel foglalkozik. 1989-ben jön ki a következő kötet, amely Heves, Pest és Bács-Kiskun Megye mesekincseiből válogat.

- j) Az állatok védelmével kapcsolatos cikkeket olvashatsz az *Állatvilág*, a *Búvár* oldalain. A *Búvár* zsebkönyvek egyre növekvő sorozatában eddig csak a hazai és a környező országok hullóiról olvashattunk, és néhány egzotikus fajról a *Külföldi Állatok* című könyvben.
- k) A *Duna-Tisza-Közének* legjelentősebb természetvédelmi területe a *Kiskunsági Nemzeti Park*.
A *Tiszántúl* és a *Duna-Tisza Közének* a *Déli felén* telepedtek le az első balkáni, déli bevándorlók.

A mondatagolás helyesírásának gyakorlása

1. Állapítsátok meg, melyek az alábbi mondatok predikatív szerkezetei, a hozzájuk kapcsolódó bővítmények, s ahol kell, pótoljátok a hiányzó vesszőket!
- a) *Hangosan civakodott három fiú az udvaron ezért Pista bácsi csendre intette őket.*
A tölgyfa mellett békésen aludtak a nyuszik s közben egy nagy fej káposztáról álmodtak.
Óvatosan közlekedjete az utcán figyeljete a rendőrlámpa jelzésére!
- b) *Próbáljátok ki ti is írjátok meg a véleményeteket!*
Maradjatok csendben és figyeljete!
Maradjatok csendben és figyeljete az előadásra!
- c) *A tisztás szélén az állatok megálltak s fülüket hegyezve hallgatóztak.*
A mai órán tanulunk az állatok táplálkozásáról holnap pedig a szaporodásukról.
A lányok hangosan nevetgéltek kiabáltak és énekeltek.
- d) *Akkor is elmondom neki ha a barátom megharagszik rám.*
Jancsi hamarosan megbarátkozott új osztálytársával és meghívta őt látogatóba.
Jancsi barátjával és a testvérével moziba ment.

- e) *Moha elszaladt a házikóba és deszkával a vállán jött vissza maga előtt meg egy hasábfát görgetett.*
Egy rekkenő nyári napon róka koma egészen a zöldségeskert kútjáig kergette a tapsifüles nyulat.
A juhász elbúcsúzott a kígyókirálytól meghajolt a lánya előtt és kiment a barlangból.
- f) *A medve leült egy fa alá és hallgatózott.*
A farkas szövetségesei hadirendben álltak az erdő szélén és kimeredt szemmel várták az ellenséget.
Az éhes farkas meglökte a reteszt, résnyire nyitotta az ajtót beosont és egykettőre eltüntetett két bárányt.
- g) *Mosd ki vasald ki a saját ruhádat!*
Főztem mostam takarítottam egész nap.
A napköziben megtanultuk megírtuk a másnapi feladatokat.

2. Írjátok le diktálás után a következő szöveget!

- a) *Elment egy paraszt az erdőbe fáért. Megy, megy a fák között, hát mit lát? Egy gödröt, kétembernyi mélyet, és a gödörben egy medvét. Forgolódott szegény pára, indult volna előre meg hátra, és dörmög, dörmög.*
- b) *Jóízűen eszegettek a gyerekek a mézből, ki is ürült a köcsög egykettőre. Az apjuk fogta az üres köcsögöt, levitte a pincébe, de utolérte a medve, és dühösen ráfordult.*
- c) *Két vadászkutya egy farkast kergetett az erdőben. Menekült a farkas, átugrotta az árkokat, elbújt a bozótban, de utána futottak az ebek, hogy elcsípjék a farkánál fogva. Egy idő múlva a farkasnak sikerült átvergődnie a bozótban, s kimenekült az erdőből.*
- d) *Egy vén szarvasbika elvezette a csordáját egy havasi rétre, ahol buja, lágú fű termett. Biztos léptekkel haladták át az állatok az öreg bükkerdőt, hiszen jól ismerték minden zegézugát, lankáját. Tudták, merre visznek az utak, tudták, hol szoktak a vadászok lesben állni, hol ásnak mély vermeket, hogy abba essenek a szarvasok, őzek.*

- e) Egyszer egy cár ballagott a mezőn keresztül. A közeli lapon egy öregembert pillantott meg. Görnyedten, erőtlően ballagott az eke mögött, és sóhajtozott. Megállt a cár, nézte, hogyan hasítja a faeke a nagy, száraz rögöket, és így szólt.
- f) A kislány fogta a csuprot, elbúcsúzott a medvétől, és elindult. A faluba érve nem az uraság házához ment, hanem az apja félig romba dőlt kunyhójába, amelyben valamikor született. Mivel nagyon megéhezett, kinyitotta a csuprot, hogy egyen egy kis mézet. Méz helyett azonban aranyakat talált a köcsögben. Azt sem tudta, hová legyen az örömtől.
- g) Volt egyszer egy kis veréb. Felröppent a kerítés tetejére, és hozzálátott, hogy apró magvakból gyöngsört készítsen magának. Fűzte, fűzőgette, de egy szemet leejtett. A kerítés mellé, a tövisek közé esett a magocska, elgurult, elveszett.
- h) Megtöltötte az asszony a vékát arannyal, és kivitte. Ahogy meglátta a pénzt a fazekas, fölragyogott a szeme, elvette a vékát, az aranyat a tarisznyájába töltötte, s hanyatt-homlok elszaladt. Otthagyta a szekerét a bivalyokkal meg a köcsögökkel együtt.
- i) Egy éjszakán nagy fekete viharfelhő kerekedett a hegyekben. Villámok hasogatták az eget, zuhogott a záporosó. A lezúduló víz mindent magával sodort, gyökerestül tépte ki a fákat, mély árkokat vájt, köveket görgetett. A keskeny hegyi út fölé meredő fehér gránitsziklából levált egy jókora darab, s lezuhant a mélybe.
- j) Nem lesz az jó, édes öcsém, ne tedd azt! Erőszakkal nem mégy semmire. Ha el is rablod a leányt, mit érsz vele? Soha ebben az életben nem élnétek békességben. Mondok én neked okosabbat. Legjobb lesz, ha nekifogsz, és kitanulsz valami mesterséget.
- k) Egyszer egy kis faluban érte a két vándort az alkonyat. Letelepedtek megpihenni a kút mellé. Esténként odajárnak a leányok vízért, így mindjárt szemügyre is vehették a leánynépet. Jöttek is, egyik a másik után, de a két vándornak nem tetszett egyik sem.
- l) A nyúl is utánuk rugaszkodott. Most már négyen voltak. Em-

lékeztek még rájuk? A sárga csizmás kiskakas, a totyogó kacska, a sündisznócska és a hosszú fülű nyulacska. Egyenesen az erdő felé szaladtak. Amint odaértek, egyszer csak eléjük toppant a tyúktolvaj róka koma.

A fogalmazás tanítása

Az elbeszélés írásának gyakorlása

Tréninggyakorlatok a műfaji, a szövegtani és a nyelvhelyességi hibák javításának gyakorlásához

1. Az elbeszélő fogalmazás valóságos vagy elképzelt eseményt mond el. Az események több mozzanatból tevődnek össze, ezek általában időrendben követik egymást, a szereplők gyakran beszélnek egymással.

A fenti meghatározás alapján indokold meg, miért nem elbeszélő jellegű fogalmazások az alábbi szövegrészek! Eddigi ismereteid felhasználásával határozd meg a műfajukat!

- a) *Elmesélem nektek nyári élményeimet. Nyáron, amikor kimentünk a Balatonra, nagyon örültem. Amikor a vonaton utaztam, sok szép hegyet, völgyet, tavat, erdőt, kukoricaföldeket, szaladó nyulat, riadt őzikét, felröppenő fécánokat és vadkacsákat láttam. Mikor a Balaton mellett vezetett el az utunk, sok szép fehér sirályt, sok hajót, csónakot és sok-sok fürdőző embert láttam.*

Milyen hibákat találsz a szövegben?

- b) *Tegnap délelőtt 10 órakor megkezdte ülését a Parlament.*
- c) *Mindennemű hagyatékot, régi ruhát, bútorokat, lámpákat, könyveket vásárolok magas áron. Érdeklődni: Hollósiné 1222-222.*

2. Készíts 4-5 pontból álló reprodukív vázlatot az Irodalom könyv alábbi elbeszéléseihez, novelláihoz!

a) *Mikszáth Kálmán: A néhai bárány*

b) *Örkény István: Meddig él egy fa?*

- c) *Sánta Ferenc: Sokan voltunk*
d) *Gyurkovics Tibor: Üveggolyó*

3. Keresd meg az *Irodalom* könyvedben a megjelölt szövegrészeket! Milyen szempontok szerint történt a bekezdésekre bontás?

- a) *Mikszáth Kálmán: A néhai bárány* 69. oldal utolsó 5–7. bekezdés.
b) *Sánta Ferenc: Sokan voltunk* 84. oldal utolsó 4 bekezdés.
c) *Gyurkovics Tibor: Üveggolyó* 89–90. oldal.

Megjegyzés:

A feladat tovább bővíthető!

4. Az elbeszélő fogalmazás egyik változata a mese. Gyűjtsd össze a mese legfontosabb jellemzőit!

Egészítsd ki az alábbi fogalmazásrészleteket a megadott vázlatpontok segítségével! Használd fel az összegyűjtött mesei elemeket is! Beszéltesd a szereplőket! Adj címet is a meséknek!

- a) – *Az elátkozott palota*
– *A legkisebb királyfi kiállja a próbákat*
– *a bronzerdőben*
– *az ezüsterdőben*
– *az aranyerdőben*
– *Minden jó, ha jó a vége!*

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy elvarázsolt palota. Még az öreg király idejében egy vén szipirtó ott akart éjszakázni, de...

- b) – *Rókáné uralkodni akart*
– *Az erdei állatok összefogtak ellene*
– *a nyúl hőstette*
– *az őz próbája*
– *a medve igazságtevése*

- *Visszaállt a rend az erdőben*

Történt egyszer, hogy Rókáné akart az erdő ura lenni. Így szólt az erdei állatokhoz: – Mától az én alattvalóim vagytok...

c) Ennél a feladatnál jól figyelj meg az események sorrendjét!

- *Megvan a győzelem!*
– *A készülődés*
– *Eljött a verseny napja*
– *a rajt*
– *a fordulópont*

– *A dobogó legmagasabb fokán*

Megeríte! De hát ez nem lehet igaz! – ujjongtam magamban. Én lettem az első a futóversenyen. Egy pillanat alatt végig gondoltam, milyen nehéz út vezetett ideig...

d) – *A várúr előtt*

- *A próbák*
– *a törpék országában*
– *az óriások között*
– *a boszorkányok földjén*
– *A jutalom*

Egyszer, a régi időkben, élt egy távoli vidéken egy hatalmas várúr. Szegény egész nap csak csuklott, zengett tőle a környék. Orvosok, javasasszonyok, kuruzslók próbálták meggyógyítani, mindhiába. Egy szép napon beállított a várba egy suttyó legényke...

5. Írj mesét az alábbi szavak, szerkezetek felhasználásával! Használd fel a mesei fordulatokat is!

- a) *viskó, öreg varga, szerencsét próbálni, legkisebb fiú, egyfejű sárkány, kiszabadult a lány, szerencsésen hazatért;*
b) *álmatlan király, kidobatta, szerencsét próbáltak, a falu árvája, egy kocsi arany;*
c) *szegény ember, vándorút, tarisznya, öreg király, gógósi királylány, a próbák, a gazdag ember;*

6. Figyeld meg az alábbi bevezetéseket! Állapítsd meg, melyik típushoz melyik szövegrészlet tartozik! Találd ki a szövegrészletek lehetséges témáját!

- Az előzmények közlése
- *In medias res*
- Visszakövetkeztetés
- Párbeszédese forma

a) Csattanás, csörömpölés, hangos jajkiáltás hallatszott a szobából. András a fenyőfa alól kiabál az anyukájának. Mire az édesanyja beért, András már több eltört dísszel megsebezte magát.

Andris kedvesen mosolygott az arcára tett ragtapaszok alól.

A barátja csodálkozva kérdezte: – Veled meg mi történt?

A szoba közepén feldíszítve állt a karácsonyfa. Csillogott-villogott rajta a sok dísz. András egyre közelebb lépett a fához.

– Örülök, hogy megint itt vagy! Hogy telt a téli szünet?

– Képzeld, Gabi néni, mi történt! Éppen karácsony este.

b) Kiss: négyes! Lóci: négyes! Méta: hármas! Német: egyes! A tied volt a leggyengébb dolgozat. Mi történt veled?

– Keveset tanultam. Nem gondoltam, hogy dolgozattal teszszik kezdeni.

Félévben új matematikatanár érkezett az iskolába. Nálunk kezdett tanítani. Mindjárt az első nap dolgozatot íratott.

Apu jól becsapta maga mögött az ajtót. – Na, megkaptam a magamét! Nem mehetek korcsolyázni, ráadásul még a tévét sem nézhetem.

Saci dühösen nézett rám:

– Majd megfagytam! Fél óráig vártalak! Miért nem jöttél, ha egyszer megígérted?!

7. Írj a megjelölt témákhoz négyféle bevezetést az előző feladat alapján! Találd ki többféle címet is a történetekhez!

- a) *baleset az iskolai ebédlőben*
- b) *eltűnt a kerékpárom*
- c) *velem minden megtörténhet*
- d) *tejfolyó a közértben*
- e) *otthon hagytam a fogalmazásfüzetemet*

8. Írj rövid

- tárgyilagos,
 - humoros bevezetést az alábbi történetekhez!
- Fejezd be ugyanolyan módon a fogalmazásokat!

a) ...Ekkor lépett be az osztályba Géza bácsi, a matektanárunk. Megállt az ajtóban és ránk nézett...

b) ... – Már csak ezt kell kibírom! – töröltem meg verejtékező homlokomat.

– Leteheted! – kiáltott végre oda szintén reszkető térdekkal a barátom...

c) ...Reccsent a padló. Erre nagyot dobbant a szívem. Elképesztőbbnél elképesztőbb gondolatok kergették egymást a fejemben...

9. Mik lehetnek a témái az így befejeződő fogalmazásoknak? Próbáld a befejezéshez többféle előzményt kitalálni! A neked legjobban tetszőt írd meg! Gondolj a különféle bevezetési módokra is!

a) – *Ha legközelebb valamelyik fogad csak egy kicsit is megfájdul, akkor azonnal gyere el! Ne félj tőlem!*

b) – *Az nevet, aki utoljára nevet – mosolygott rám huncutul Kati.*

c) *Hét nap, hét éjjel tartott a lagzi, tíz pár cipőt elkoptattak, reggeltől estig mulattak.*

d) *Nagy csattanással érkeztem – a fenekemre. Hiába! A közmondás is úgy tartja: Aki másnak vermet ás, maga esik bele.*

e) *Felkapcsoltam a villanyt. Érdekes, most minden mozdulatlanul, némán áll a helyén.*

10. Állítsd sorrendbe számozással az eseménysort! Írj a vázlat alapján elbeszélő fogalmazást! Beszéltesd a szereplőket! Adj címet a történetnek!

a) Vendégül látta barátját a cukrászdában.

Beteglátogatóban.

Két jó barát fogadott.

Hiába szaladt a busz után.

b) Mindenkit egyenként faggattam.

Ezzel akartam megkeresni az árulót a csapatból.

Találtam egy igazmondó tükröt.

A hazugot megbüntettük, és kizártuk a csapatból.

A tükör megmutatta, ki a hamis közülünk.

c) Alig kapott levegőt a rohanástól.

Az osztálytársai körülvették, és izgatottan kérdezték:

– Mondd már, mi történt!

András feldúltan szaladt be a terembe.

– Képzeljétek el...

d) Megint megszólalt a csengő.

A vitatkozók szétszéledtek.

Végre kicsengettek.

Alig vártuk már, hogy megtárgyaljuk a FORMA–1 versenyt.

Tamás és Sanyi összeszólalkoztak.

11. A megadott vázlatokból néhány részlet még hiányzik. A címek segítenek kiegészíteni az eseményeket. Írj a kiegészített vázlatok alapján elbeszélő fogalmazást!

a) A _____ csapata nyert

1.

2. *Hogyan melegítettünk be?*

3.

4. *Fordult a kocka!*

5.

6. *Az eredményhirdetés*

b) *Rossz fát tettem a tűzre*

1. *Mitől lettem jókedvű?*

2.

3. *Megtörtént a baj.*

4.

5. *Az ígéret*

c) *Elkészült a _____ (technika)*

1. *Az otthoni feladatok*

2.

3. *Balesetvédelem*

4.

5. *Majdnem rosszul sült el a tréfa*

6.

7. *A meglepetés*

12. Olvasd el az *Irodalom* könyvedből a megjelölt részleteket!

a) Karinthy Frigyes: *Lógok a szeren*

Írd le, hogyan morfondírozhat magában Bányai, miközben látja a „szeren lógó” osztálytársát!

b) Örkény István: *Meddig él egy fa?*

Írd le, milyen szavakkal mesélhette el Bánné az urának az öregasszony különös kívánságát!

c) Gyurkovics Tibor: *Üveggolyó*

Írd le, mit mondhatott magában Sári az üveggolyó–golyóstoll cseréjénél?

Írd le azt is, hogy Juli mit gondolhatott a notesz cseréje előtt, után!

d) *Aki kapzsi, pórul jár*

Írd le, hogyan mesélhette el otthon a kalandját a feleségének Ibn el Káribi!

13. Alakítsd át, bővítsd úgy az eseménysorokat, hogy a szereplők beszéljenek egymással! A szereplők személyéhez, a közöttük lévő kapcsolatnak megfelelően válassz szavakat, kifejezéseket!

- a) Gábor a könyvtárban a kölcsönzőjegyét ez évre szeretne volna kicserélni. A könyvtáros egy új adatlapot töltött ki, majd átnyújtotta a fiúnak az idejé olvasójegyét. Gábor megköszönte, és új könyvek után is érdeklődött.
- b) Ági és Ildi nem tudták megoldani a matematikafeladatot. Odamentek Ákoshoz, és megkérték, hogy segítsen nekik. Ákos szabadkozott, ő inkább játszani szeretett volna. Mindig kibúvót keresett. A két lány végül mégiscsak meggyőzte a fiút.
- c) Anyuék már vártak minket. Kérdezősködtek, hogy utaztunk, hogyan telt el a szünet. Kati egy kicsit megszépítve mondta el torokgyulladás történetét.
- d) Egyik délután óvodásokkal találkoztam a parkban. Csoportokba verődve játszottak. Egy kis társaságra lettem figyelmes.
- Hangosan vitatkoztak, kinek az apukája a legerősebb. Vitájukat az óvónő zárta le.
14. Alakítsd át a párbeszédet elbeszélő mondatokká! A történetet egy külső szemlélő mondja el!
- a) – *Hatos! Hurrá! Én nyertem!*
 – *Micsoda? Nem is láttam, hogy mit dobtál! Biztosan csalált!*
 – *Én?! Hatost dobtam! Becsszó!*
 – *Csaló!*
 – *Ne ugrálj! Kapsz!*
 – *Úgysem mersz!*
 – *Anyuú!...*
- b) – *Kérem a következőt!*
 – *Csókolom!*
 – *Mi a panaszod?*
 – *A torkom fáj. Köhögök, és lázas vagyok.*
 – *Na, nyisd ki a szád! Ez tényleg csúnya! Piros az egész torkod, a manduláid is. Mondd, nem ettél te fagyit!*
 – *Hát... csak kétgombócos volt.*

15. Miért nem érthető (vagy nehezen érthető) számodra ezek a párbeszédok? Ki értheti meg?
 Alakítsd át úgy a beszélgetést, hogy az eseménynél jelen nem lévő is értse, hogy mi történt!
- a) *Azután kilépett onnan. Felemelte, és akkorát vágott rá, hogy csak úgy rengett. Ő meg mindjárt elnevette magát.*
- b) *Mindketten odaszaladtak. Amellett megtorpantak. Nem is csodálom, akkora volt a kalamajka, hogy még én se ismerem ki magam. Végül ráugrottak, és hazavitték.*
16. Milyen párbeszédok hangozhatnak el (valóságosak, humorosak) ezekben a helyzetekben:
- a) *egy iskolai ebédlőben – gyerek-gyerek*
 – *felőtt-gyerek közt;*
- b) *szünetben – gyerek-gyerek*
 – *felőtt-gyerek közt;*
- c) *otthon – testvérek,*
 – *szülők,*
 – *gyerekek–szülők,*
 – *nagyszülők stb. közt?*
- Írd le a párbeszédet!
17. Az alábbi fogalmazások egy-egy részletét rövidebben, tömörebben is le lehetne írni. Keresd meg ezeket a részleteket! Tömörítsd a fogalmazásokat! Fejezd be a történeteket!
- a) *Reggel arra ébredtem fel, hogy zörögtek az ajtón. – Géza! Gyere már! – Miért? Hány óra? Csak nem? Ez lehetetlen! – néztem az órára. Mindjárt fél nyolc! Villámgyorsan felkeltem, összedobáltam az ágyat, levettem a pizsamám, magamra kapkodtam a ruháimat. – Jövök! Várj még egy kicsit! – kibáltam fél pár cipővel a lábamon.*
- b) *Délutánra hívtam meg az osztálytársaimat. Akkor tartom a születésnapomat. Hetek óta készülök erre. Rejtvényeket gyűjtök, olasz módra fejtendőt meg rendeset is, képrejtvé-*

- nyeket is szereztem. Videós játékok is vannak, na meg számítógépesek is.
- c) – *Mi történt velem a közértben?! El sem tudod képzelni! – szaladtam be anyuhoz a konyhába. Anyu éppen vacsorához készülődött, már csak a terítés hiányzott. – Mi történt? – kérdezte szórakozottan. Az a baj anyuval, hogy nem tud egyszerre kétfelé figyelni. Most is inkább a kenyérszeletelés érdekelt. Különösen a rozskenyeret szereti felvágni, mert az nem morzsolódik.*
18. A beszámoló olyan írásmű, amelyben múltbeli eseményekről, történésekről pontos, tárgyilagos tájékoztatást adunk az olvasónak. (A szóbeli beszámoló rendszerint kötetlenebb, érdekesebb, mint az írásbeli változat.)
A fenti meghatározások alapján dönts el, elbeszélés vagy beszámoló részletei-e az alábbi mondatok! Válaszodat néhány mondattal írásban is indokold!
- a) *Megérkezésünk után papucsot húztunk, így léptünk be az első szobába. A kiállítás vezetője részletesen bemutatta az ott lévő tárgyakat. Majdnem mindegyikről tudott egy érdekes történetet is mondani.*
- b) *Mindenki izgatottan várja a győztest. – Ott, ott! – kiabálnak az elől állók. Valóban. Kicsit elfáradva, de mosolyogva érkezik a tízévesek leggyorsabb futója.*
- c) *Szombaton délelőtti port töröltem. Gyorsan végezni akartam. Véletlenül leejtettem a legszebb vázánkat. Nagyon megijedtem, riadtan néztem körül: meghallották-e a zajt. Most mit csináljak? Hova dugjam a cserepeket?*
- d) *Neves vendégünk volt az iskolában, Kiss Anna. Az irodalmi szakkör tagjai hívták meg a költőnőt. Az életútjáról való beszélgetés után néhány versét is felolvastuk.*
19. Gyűjts olyan témákat, amelyekről beszámolót, illetve elbeszélést érdemes írni! A neked legjobban tetszőt írd is meg!

20. Mi a hiba az alábbi mondatokban? Indokold, miért hibásak így a mondatok! Javítsd a hibákat!
- a) – *Petiék és Kinga otthon tanul.*
– *A mesében a róka és a tapsifüles ravasz állat.*
- b) – *Különböző állattörténeletről olvastam már.*
– *Minden gondolatai a palacsinták körül forogtak.*
- c) – *A barátaim, köztük Tomi is, holnapután érkeznek látogatóba.*
– *A nagy hidegben egymást melengetik a kis fiókák, amelyek dús szőrzete pedig önmagában is kitűnő védőeszköz.*
- d) – *A szekrényben ruhák lógtak, alatta cipők sorakoztak.*
– *Az osztály nagy része kisebb csoportokra oszlanak.*
- e) – *A harmadik titkos területemre a virágokon kívül csokrokat is tesz.*
– *Az édesapám kikísérte a buszhoz, ami elvitte őket a repülőtérré.*
- f) – *Másnap a magyar csapatból rohantak át az úttesten.*
– *Az egyik legkedveltebb növényeim a kaktuszok.*
21. Milyen hibák lehetnek (szóismétlések, felesleges információk, alanyváltás, információhiány, egyeztetések) az alábbi szövegrészletekben?
Indokold az állításodat! Javítsd a hibákat!
- a) *A tengeri állatok közül a delfinek a denevérekhez hasonlóan hangokat bocsátanak ki, és a visszaverődő hanghullámok segítségével „hallják” meg a zsákmányt, érzékelik az akadályt. Tudósok vizsgálták ezt a jelenséget. Nagyon jól „látanak” a visszavert hangok segítségével.*
- b) *Évi és Zoli beszélgettek a buszmegállóban. Végre bedöcögött a 95-ös. Felpattant rá és onnan integetett barátjának.*
- c) *Szülinapomra kaptam apuétól egy csizmát és egy ruhát. Nagyon örültem nekik. Képzeld, olyasmi, mint a tied.*
- d) *A szárazföldön esetlenül totyogó házikacsa az egyik leghasznosabb baromfi. A házityúk szintén sok hasznot hajt. Húsát, zsíráját, máját, tollát nemcsak hazánkban, hanem külföldön is szívesen vásárolják.*

- e) A barnakőszén gyenge minőségű fűtőanyag. A feketeszén több meleget ad. Több a hamuja is.
- f) Régen, amikor az indiánok szabadok voltak, volt egy tűzhányó, amelyik minden második évben kitört. Arra mentek, amerre a kedvük tartotta.
- g) A másik oldalon óriási sziklák álltak. Alattuk a tenger tombolt. Felmelegedett a naptól.
22. Tagold mondatokra az alábbi „szókígyót”! Javítsd a hibákat is! Szerinted ki beszélhet így? Milyen helyzetben? Miért?
- a) meglátott a fiú egy közeledő alakot és akkor rémülten sikoltott amikor közeledett felé az alak körvonalai lassan bontakoztak ki a fiú szeme előtt ekkor a fiú rájött hogy ismeri onnan hogy együtt voltak egy játékszobában játszani de ettől a fiú nem nyugodott meg hanem még inkább idegesebb lett
- b) aztán akkor elmentünk az édesanyjához és megmondtuk neki azt hogy Gábor ma elesett és akkor eltörte a lábát aztán ettől az anyja nagyon megijedt úgy hogy mi nem tudtuk megnyugtatni és csak zokogott
- c) ment le a nap mert naplemente volt úgy este hét körül a romantikus fényben a fiú és lány állt a tengerparti homokban és nézte és bámulta a gyönyörű színeket aztán ahogy így álltak lassan megfogták egymás kezét
23. Keresd meg az alábbi szövegrészeket! Keretezd be bennük a kapcsolattartó névmásokat; jelöld a kapcsolattartó személyragokat, névelőket!
- a) Könyv a könyvről 8. oldal 3. bekezdés
- b) Könyv a könyvről 10. oldal 7. bekezdés
- c) Könyv a könyvről 30. oldal 1. bekezdés
- d) Könyv a könyvről 31. oldal 3. bekezdés
- e) Könyv a könyvről 38. oldal 3. bekezdés
(A feladatsor tovább bővíthető!)

24. Milyen koherenciahibákat találsz ezekben a szövegrészekben? Javítsd!
- a) Az agyagfészek-építés legnagyobb mestere egy afrikai madár, a gogo. Valóságos palotát készíti magának. A gémekek rokona, fején csinos bóbitát visel.
- b) A szervezetnek a hideghez való alkalmazkodása a legtokéletebb a bálnáknál, a fókáknál, a rozmárokknál és – meglepő módon – a disznóknál. A vérkeringés „rövidre zárt” belső körén kívül van a tökéletes hőszigetelő szalonnaréteg.
- c) Az előszobából nyílik a második helyiség, s legbelül van a hálószoba. A legtágasabb helyiség, ezért itt tartjuk a ruhákat is.
- d) A világ első korszerű gőzmalma hazánkban Budapesten épült 1839-ben. Több évtizeden át a malom szolgált mintául a világon.
- e) A kukorica a mai embereknek nemcsak egyszerűen táplálék, hanem az állatoknak takarmány, az iparnak nyersanyag. Több mint 150-féle ipari terméket és élelmiszert gyártanak.
- f) Az Egyenlítő környékén mindig meleg van. Csak két évszakt különböztetünk meg: a csapadékos nyarat és a kevésbé csapadékos, de szintén meleg telet.
25. Az alábbi mondatpárok nem kapcsolódnak egymáshoz, mert fontos információt hordozó mondatok hiányoznak közülük. Fogalmazd meg ezt a mondatot, mondatokat! Ezután szerkeszd szöveggé – utalóelemek, határozott névelő stb. segítségével – a mondatokat! Például így:
- Egy futó utolsó erejét megfeszítve győztesként szakította át a célszalagot. Egy mentőautó szirénázva kanyarodott a kórház elé.
- Egy futó utolsó erejét megfeszítve győztesként szakította át a célszalagot. Ám szervezete végképp kimerült, összeesett. Az edző mentőért kiáltott. Az orvosok elsősegélyben részesítették a versenyzőt. Mentőautójukkal szirénázva kanyarodtak a kórház elé.

- a) Egy egész család remegett az izgalomtól, amikor a filmsorozat befejező részét nézte. – Ez nem létezik! – kiáltott fel egy fiú.
- b) Péter a lábát a vízbe lógatva türelmesen ült a folyó partján, várta, hogy végre valami a horgára akadjon. – Ekkorát még életemben nem láttam! – hüledezett egy fiú.
- c) István gazda büszkén nézte a jó termést ígérő szőlőjét. Bánatosan ballagott hazafelé.

26. Milyen kapcsolódási hiba van a szövegrészekben? Javítsd ki a hibákat!

- a) Hosszas gondolkodás után végre rászántam magam, hogy írok neki egy levelet. Ötödszörre sem sikerült egy levelet pontosan, jól érthetően megfogalmaznom.
- b) Leszálltam egy autóbusról, mert át akartam menni a másik oldalra. Megvártam, amíg elmegy néhány autóbusz, mert akkor egyaránt jól látom a jobbról és a balról érkező járműveket, és engem is jól látnak.
- c) A Tisza tavasszal a hóolvadás miatt, nyár elején az esőzések következtében árad. Egy-egy folyó árvize sok kárt okoz.

27. Gyűjts minél többet a megadott szó szinonimáiból! Alkoss mondatokat velük!

kiabál, megy, mosolyog, mondta, ad stb.

28. Mi a hibája a következő szövegeknek? Javítsd!

- a) Tudja kedves szomszédasszony, csak egy percre zavarok, hogy mi történt tegnap a Jóskáéknál? Tudja, akik itt laknak fönt a negyediken, a részeges Boldiék mellett. Na, ja, a Boldi is megéri a pénzét, állandóan veszekszik a házmesterrel. Nem mondom, mert engem nem zavarja, de mégis. Szóval, a Jóskáékhoz tegnap becsöngetett a postás.

Ki mondhatja a fenti szóáradatot? Milyennek képzeld el őt?

- b) Nem tudod, mi lett tegnap a film vége? Na, ide figyelj! Igaz, hogy én is csak a felét láttam, de az aztán tetszett. Különösen, amikor a lány visszajutott az anyjához. Egyébként tudod milyen ruha volt rajta?

29. Keresd meg az alábbi szövegrészek tételmondatait!

- a) Könyv a könyvről a Halottak könyve c. szöveg 1. bekezdés
- b) Könyv a könyvről a Papirusz tekercsek c. szöveg 2. bekezdés
- c) Könyv a könyvről az Ősnyomtatványok c. szöveg 2. bekezdés
- d) Könyv a könyvről A klisékészítés kialakulása c. szöveg 3. bekezdés

30. Hány információval részletezi az alábbi szövegek írója a bekezdés tételmondatát, fő gondolatát?

- a) Könyv a könyvről az Ősnyomtatványok c. szöveg 2. bekezdés
- b) Könyv a könyvről az Ősnyomtatványok c. szöveg 3. bekezdés
- c) Könyv a könyvről A klisékészítés kialakulása c. szöveg 3. bekezdés

31. Mik lehetnek az alábbi mondatok előfeltevései? Képzeld el a hozzájuk tartozó (kapcsolható) szituációt!

- a) Már megint egyest kaptál?
- b) Vigyázz! Nehogy leess!
- c) Kísütött a nap!
- d) Ezentúl jobban felkészülök.
- e) Udvariasan viselkedj!

Javaslatok a közös témájú elbeszélő fogalmazások íratásához

1. Honnan kaphatta a nevét?

- a) nefelejcs, szarkaláb, kakukkfű, kakastarj, oroszlánszáj, árvácsk
- b) szarvasbogár, orrszarvúbogár, pávaszem

2. Írd le, mi történt akkor, amikor
- fordított nap volt az iskolában!
 - elutaztál Mikrobival világot látni!
 - a csodamalom a te kezébe került!
 - hajósísnak szegődtél egy tengerjáróra!
 - tévedésből hozzád került a szomszédod repülőszőnyege!
 - a legnagyobb titkos vágyad teljesült!
 - egy délelőttre láthatatlanná váltál!
3. Készíts beszámolót az alábbi témákról! Az olvasódat magad válaszd meg!
- Családi vagy osztálykirándulás
 - Iskolai rendezvény
 - Színház-, cirkusz-, moziélmény
 - Üdülés
 - Családi esemény
 - Szokatlan egyéni élmény

Megjegyzés:

Bármely, a gyerekekkel megtörtént esemény lehet elbeszélő fogalmazás témája.

A leírás gyakorlása

Tréninggyakorlatok a műfaj, a szövegtani és a nyelvhelyességi tudnivalók gyakorlásához

1. A leíró fogalmazás valamely valóságos vagy elképzelt tárgynak, jelenségnek, élőlénynek, helynek stb. szavakkal történő bemutatása. Figyeld meg a leírás ábrázolási módját az alábbi szövegekben!

- Olyan, mint egy zöldesfekete bronzszobor, lúdnak kicsi, récének nagy. Nagyon ügyes madár. Úszik, mint a hal, bukik, mint a vidra, de jól röpül is. (Fekete István: Tüskevár)
- A madár meredten figyelte a vizet. Hirtelen lebukott, s egy fickándozó halat tartott a csőrében. Két mozdulat után a hal eltűnt a kárókatona csőrében. A kárókatona várt egy kicsit, majd újabb zsákmány után nézett. Miután jóllakott, bevonult a tó menti nádasba pihenni.
- A földkerekség legkarcsúbb pálmáinak egyike a bételpálma. A bételdió a méregzöld, legyezőszerű levelek között érik. Terméséért karvastagságú barna törzsén gyerekek kúsznak a magasba. A bételdió a trópusi Ázsia legfontosabb élvezeti növényei közé tartozik. (Búvár Zsebkönyvek, Kultúrnövények 40. o.)
- Az asszony feketére lakkozta a fogait. Elővette a bételbors leveleit. A bételdió magját ebbe csomagolta. Egyet mindjárt bekapott. Köhögés rázta meg, vöröset köpött a földre.

2. Alakítsd át az alábbi tárgyilagos hangnemű leírásokat úgy, hogy saját érzelmeid, viszonyulásait is kiolvashatók legyenek a leírásból! Adj címet is a fogalmazásnak!

- A tolltartó téglatest alakú. Az íróeszközök tárolására szolgál. Többféle színben, matricával, általában műanyagból készílik. Legtöbbször patenttal záródik.
- A banán valamennyi trópusi éghajlati övben termesztendő. Virágaiból megtermékenyítés nélkül fejlődnek a magtalan termések. Lágyszárú, fűnemű növény. A pálmák törzséhez hasonló törzse, az ún. álszár egy késsuhintással átvágható. A levelek lemeze két méter hosszúra is megnő. A termések hatalmas fürtöt alkotnak.
- A tanterem tágas. Előre táblát szereltek fel. A fal egyik oldalán ablakok, a másikon levelek sorakoztak. Az én padom a középső sor végén van.

3. Keresd meg az alábbi szövegrészeket az *Irodalom* könyvedben! Milyen szempontot választott az író a bemutatáshoz?

- a) 77. oldal 3. bekezdés
- b) 68. oldal 3. bekezdés
- c) 68. oldal 2. bekezdés
- d) 77. oldal 9. bekezdés
- e) 85. oldal 3. bekezdés

4. Bontsd szakaszokra ezeket a leíró szövegrészeket! Figyeld meg, melyik szerkezeti részben szól a szöveg a bemutatandó tárgy, játék stb. egészéről, s melyik szakaszban mutatja be a részleteket! Ehhez milyen szempontot választott a szerző?

a) *A legkedvesebb játékom egy járó baba, amelyet egyéves koromban kaptam a nagymamámtól. A babát Katinak neveztem el. Gyönyörű szőke, göndör haja van. Kék szemű, a szája egy kissé már kifakult, mert sok puszit kapott tőlem. A ruhája is megkopott már a sok mosástól. Fél pár lakkcipője már évekkal ezelőtt eltűnt. Kicsit öreg, kicsit elhasznált, de én mégis ezt a babát szeretem a legjobban.*

b) *Kidobást a tornaórán szoktunk játszani. Ezt a labdajátékot a fiúk és a lányok is szeretik. Két csapatra válunk szét. Csapatként egy-egy kapitányt is választunk. A terem egyik felén az egyik csoport áll, mögöttük az ellenfél vezére, és ugyanígy a másik térfélen is. Az a társaság nyer, amelyik a kapitánya segítségével hamarabb kidobja az ellenfél valamennyi játékosát.*

Jó lenne, ha egyszer engem is megválasztának csapatkapitánynak!

5. Írj minél több bevezető mondatot az alábbi témákhoz (tárgyilag, szakszerű, személyes hangvételű stb.)!

- a) *A zsiráf, a cinke, a malac;*
- b) *a kukorica, a szegfű, a szomorúfű;*

c) *a legkedvesebb helyed, a hazafelé vezető út, az iskola környéke;*

d) *a bolti eladó, a matematikatanárod, a barátod.*

6. Írj ugyanezekhez a témákhoz befejező sorokat is!

A legjobban tetsző bevezetések vagy befejezések segítségével írd is meg a választott témát!

7. Találj ki olyan elbeszélő szöveget, amelybe az itt megadott témájú leíró rész beleillik! Írd meg a fogalmazás vázlatát! A legjobban sikerült vázlat alapján írd meg a fogalmazást is!

a) *A kedvenc ruhám vagy az íróasztalom;*

b) *Hogyan kell rántottát készíteni? Vagy: a legizgalmasabb társasjátékom;*

c) *Találd ki, mire gondolok! (egy állat vagy egy növény leírása)*

8. Állítsd sorrendbe valamilyen szempont alapján a vázlatpontokat! Adj címet a fogalmazásnak, lehetőleg többfélélt is!

a) – *Elkészült a meglepetés*

– *A faanyag leszabása*

– *A festés*

– *A szükséges anyagok, szerszámok összekészítése*

– *A kiszabott részek illesztése*

b) – *Eredményhirdetés*

– *Hogyan készült a jelmez?*

– *Az arcdíszek*

– *A ruházat*

9. Miben különbözik és miben hasonlít a három szöveg? Fogalmazd meg, melyik miért íródhatott, mi lehetett a célja! Igazold állításodat a szövegből vett idézetekkel!

a) *Elvesztettem a karórámat a 72-es buszon. Az óra teste kerek, római számok mutatják rajta az időpontokat. Nem szíja van, hanem egy karkötőhöz hasonló fémkarika tartja. Nin-*

csen másodpercmutatója. A karkötő és az óra is aranyszínű. Kérem a becsületes megtalálót, hogy adja le a végállomáson.

b) Eladó egy jó állapotban lévő aranyszínű, mechanikus karóra. Divatos, karkötőként is viselhető. Az árban meg egyezünk! Kiss, Jókai u. 10.

c) Emlékezetes ajándék az órám. Édesapámtól kaptam a 9. születésnapomra. Csillogó, aranyfényű. A színe nem kopott semmit egy év alatt. Karkötő formájú, kerek számlapos szerkezet. Elég minden másnap felhúzni. Többen is kérdezték már, ki választotta nekem ezt a mutatós órát.

10. Az előző feladathoz hasonlóan írd három rövid szöveget; a papagájodról, a kutyádról vagy más kedves állatodról, tárgyadról!

11. Írd leíró fogalmazást az alábbi témákról a megadott szavak, szerkezetek felhasználásával!

a) Elgondolkozva néztem ki a szobám ablakán.

szemben, jobbra, balra, arrébb, távolabb, a messzeségben

– Milyen leírási szempontot sugallnak a megadott szavak?

b) Gyakran sütök palacsintát.

először, utána, majd, közben, miután kisült, végül

– Milyen leírási szempontot sugallnak a megadott szavak?

c) Anyuval babot vetettünk tegnap a kertben.

először, ezután, egy hét múlva, néhány nappal később, a vetés után két héttel, végül

– Milyen leírási szempontot sugallnak a megadott szavak?

12. Szerkeszd értelmes, összefüggő szöveggé – utalóelemek, határozott névelők, birtokos személyragok segítségével – az alábbi mondathalmazokat! Adj címet a leírásnak! Ha tudod,

egészítsd ki a fogalmazást néhány érdekes, fontos tudnivalóval!

a) Méltán tekinti az ember „szorgalmasnak” a folyton nyüzsgő erdei vöröshangyát. Egy fészket széltől védett, napsütötte helyre építi. Túleveleket, földmorzsákat használ fel. Otthont nyújt a bolynak.

b) A lánchegységek jóval később keletkeztek, mint a röghegységek. A felszínt a külső erők hatása még nem koptatta le úgy, mint röghegységeké. Tartalmaz ásványi anyagokat.

13. A leírásokban elbeszélő jellegű mondatok is lehetnek. Ezek azonban nem eseményt mondanak el, hanem bemutatnak, láttatnak valamit. Elemezd a leíró és az elbeszélő részletek egymásba fonódását! Emeld ki a szövegek leíró részleteit! Kerekezd be a szövegekben a kapcsolatteremtő nyelvi eszközöket!

a) A távirányítós automat karácsonyra kaptam. A távirányító dobozában két elem helyezkedik el, a tetején piros gomb látható. A dobozból vezeték indul. Ezen át jut az áram az autóba.

b) Alig vártam a zápor kezdetét. Az égen sötét felhők tornyosultak. A nap a felhők mögé bújt. A levegőben vízfüggöny lebegett. Kopogtak az esőcseppek az aszfalton. Kis patakok indultak a járdáról. Egyre jobban esett.

c) Gondoltam, ha felérek a tetőre, jobban látom a környéket. Kemény földet taposott a lábam. A sziklás talajon gyíkok surrantak előttem. Néhány száz méterre sűrű fenyves hajladozott a szélben. Csend volt.

14. Helyettesítsd más szóval a van igét a mondatokban, vagy alakítsd át a mondatokat úgy, hogy a van szó ne szerepeljen bennük! A legérdekesebbnek ígérkező mondatokat használd fel leíró szövegek alkotásához!

a) Az oroszlának hatalmas sörénye van.

Van egy pálma a szobámban.

- b) *Magok vannak a citrom belsejében.
Van mazsola is a mákos kalácsban.*
- c) *A hajóm vitorlája vászonból van.
Műanyag füle van a táskámnak.*
- d) *A csapatokban tíz-tíz ember van.
Felhő van a nap előtt.*
- e) *Erős szél van.
Végre van hó!*
- f) *Bőrből van a focilabdám.
A szobám a legfelső szinten van.*
- g) *Duda és visszapillantó is van a biciklimen.
A padomon jó néhány bevésés van.*
- h) *Az apukám papucsán fekete díszítés van.
A fogalmazásaim tele vannak hibákkal.*
15. **Tematikus főnév, szinonima alkalmazásával vagy kihagyással kerül el a szóismétléseket a következő szövegrészletekben!**
- a) *A Duna két helyen, a Kazán-szorosban és Vaskapuban a legkeskenyebb. A Duna a Vaskapuban szűkül össze a legjobban. A Duna medréből egykor kemény sziklaszirtek emelkedtek ki. A múlt században Széchenyi István kezdeményezésére szabályozták a Duna sziklás medrét.*
- b) *Az erdő legjellemzőbb növényei a fák. A fák közt mozgalmas az élet. A fák koronájában madarak fészkelnek, a fák sűrűjében nagyvadak bújnak el.*
- c) *A házikacsa táplálékát részben a vízben találja meg. A házikacsa sűrűn a víz alá bukik. Ez a hasznos házikacsa apró csigákkal, gilisztákkal, valamint a vízben előforduló kisebb növényekkel táplálkozik.*
16. **Írj a füzetedbe a következő mondatokhoz előfeltevéseket! A két mondat felhasználásával szerkessz leíró szöveget! Adj címet is a leírásodnak!**
- a) *A kis kenguru néha kiesik az anyja erszényéből.*
- b) *A birkáknak újra kinő a gyapja.*

- c) *Nézd, milyen jól működik a mérleghintám!*
- d) *Mintha tündérorszámban jártunk volna – lépett ki Kata a cseppkőbarlangból.*
- e) *Elájulok! Hát te hogy nézel ki?!*
- f) *Ilyen gyönyörű virágot még életemben nem láttam!*

A riportírás gyakorlása

- Gyűjts minél több újságban, folyóiratban megjelenő riportot, interjút!
- Vegyél föl magnetofonra néhány, a rádióban vagy a televízióban elhangzott riportot!
- Elemezd az összegyűlt riportokat az alábbi szempontok szerint!
 - Miért készült a riport?
 - Hol készült?
 - Ki(k) a riportalany(ok)? Miért éppen ő(k)?
 - Mi a riport témája?
 - Milyen, a témához kapcsolódó kérdéseket tett fel a riportter?
 - Hogyan foglalta össze a riportter az elhangzottakat?
 - Mi volt a célja az összefoglalással?
 - Hasonlítsd össze nyelvi megformáltságukat (szóválasztás, gördülékenység, ismétlések, rossz szerkezetek stb.) tekintve az írott és a szóban elhangzó riportokat!
- Írj többféle bevezetést az alábbi témájú riportokhoz! Például: kezd a helyszín ismertetésével vagy a riportírás okával!
 - az iskolai étkezés*
 - elmarad a nyári vándortábor*
 - papírgyűjtési akció volt az iskolában*
 - d színvonalas karácsonyi ünnepély volt az osztályodban*

- e) *iskolai sportverseny*
- f) *iskolai tanulmányi verseny*
- g) *vendég érkezik az iskolába, az osztályba*

5. Milyen befejezései lehetnek a fenti témáknak? Írj mindegyikhez többféle befejezést! Pl.: tanulságok, összefoglalás, kérdés, figyelmeztetés, búcsúzás.
6. Honnan, kitől kellene információt gyűjtened a fenti témák riportokban, interjúkban történő feldolgozásához?
7. Milyen kérdéseket tennél fel ugyanazokban a témákban?
8. Írd meg riporterként azt a témát, amelyet a legjobban elő tudnál készíteni!

A jellemzés gyakorlása

1. Milyennek ismerted meg az alábbi szépirodalmi művek szereplőit? Miből következtettél a jellemvonásaikra (tetteikből, magatartásukból, különböző helyzetekben való viselkedésükből, beszédmódjukból, a környezetükből, a ruházatukból, más személlyel való összehasonlításukból, más személy szavaiból stb.)? Igazold a szöveg mondataival az állításaidat!
 - a) Kosztolányi Dezső: *Mostan színes tintákról álmodom*
 - b) Tóth Árpád: *Lélektől lélekig*
 - c) Mikszáth Kálmán: *A néhai bárány* – Sós Pál
– Borcsa
 - d) Örkény István: *Meddig él egy fa?* – az öregasszony
 - e) Jurij Nagibin: *A téli tölgy* – Anna Vasziljevna
– Szavuskin
 - f) *A halász és az ifrit* – a halász
 - g) *Aki kapzsi, pórul jár* – Maszrur
– Ibn el Káribi

2. Keresd ki az alábbi szólásokat, közmondásokat O. Nagy Gábor *Magyar szólások és közmondások* című könyvéből! Az ott talált magyarázat alapján készíts jellemzést egy olyan ember-ről, akire az értelmezés ráillik. Jellemzésekor beszéltesd, írd le a környezetét, ruházatát stb. is!

- a) *Maga hasznára kaszál.*
- b) *Erőtlen, ki elbízta magát.*
- c) *Magasan hordja az orrát, mint az érsek disznaja.*
- d) *Se éjjele, se nappala.*
- e) *Letagadja a csillagot az égről.*
- f) *Feszít, mint két cső tengeri egy zsákban.*
- g) *Hatszor is méri az icce lisztet.*

3. Beszéltesd a szereplőket az alábbi helyzetekben! A párbeszédet a füzetedbe írd le! Ügyelj a helyesírásra is!

- a) *Egy őszinte gyerek beszámol a barátjának arról, hogy játék közben véletlenül tönkretette annak kedvenc autóját.*
- b) *Egy irigy lány kifogásokat mond, miért nem adja kölcsön a körzőjét a testvérének.*
- c) *Egy udvariatlan eladó elutasítja a vevő reklamációját.*
- d) *Egy kíváncsi kisgyerek kérdegeti az anyukáját, hogy mit kap születésnapjára.*
- e) *Egy lusta kislányt igyekszik rávenni a barátója, hogy menjenek el kirándulni.*
- f) *Egy árulkodós fiú szalad elmondani a tanárnak, hogy az osztályban kiömlött egy pohár tej.*

A párbeszéd felhasználásával írd elbeszélő fogalmazásokat!

4. Írj a következő mondatokhoz előfeltevéseket! Ezután a két mondat felhasználásával írd jellemzést a füzetedbe!
 - a) *Jutka, téged teljesen kicseréltek* – kiáltotta Vali.
 - b) *Már megint így viselkedsz?! – kérdezte apu Tamást.*
 - c) *Bárcsak mindenkire így számíthatnék, mint rád! – dicsérte Andit Kati néni.*

d) *Hát ennek meg mi baja lehet? – néztek össze Zsolt osztálytársai.*

e) *Már csak 10 métert kell futnom, ki kell bírnom! – gondolta Karcsi a verseny közben.*

5. Írj jellemzést kétféle módon az egyik osztálytársadról! Az egyik címe ez lehet: *Találjátok ki, kire gondolok!*

A másiké pedig ez: *Eltűnt, ki tud róla?*

A fogalmazás előtt beszéljétek meg:

melyik jellemzés kinek íródik;

miben különbözik a hangnem;

melyikben, milyen részletezés szükséges stb.!

6. Gondold végig, milyen különbségek vannak a különféle foglalkozású emberek beszédmódja között! Játsszatok el néhány jelenetet is ennek illusztrálásaként!

Írj 4-5 mondatos szövegeket! Ezekből találják ki az osztálytársaid, mi a beszélő foglalkozása!

Például: – *Kisfiam, tegnap adtam fel a verset. Már csak két versszakot kellett tudni! Ki beszél ott?! Te még ezt sem tanultad meg. Csönd legyen már! Ma addig nem mehetsz haza, amíg fel nem mondod a verset!*

Hogyan mondja el ugyanezt a témát a szülő és a tanuló?

Hogyan hangozhat el a szöveg diáknyelvi változatban?

7. Az alábbi fogalmazások írói összekeverték a főhős külső és belső tulajdonságainak bemutatását, azaz a leíró és a jellemző részeket. Az nem baj, hogy leíró mondatok is vannak a szövegben, hiszen a külseje, ruházata is jellemzi az embert. Húzd alá a külső tulajdonságokat! Szerkeszd át a fogalmazást!

a) *Az én barátom nagyon bátor és erős. Azért szeretem, mert megvéd, ha mások bántani akarnak. Mindent el lehet neki mondani. Kék szemű, jóképű fiú. Ha valami nehezen megy,*

segít. Magas, barna hajú, kisportolt. Mindig farmerben jár. A titkokat sem árulja el.

b) *Andrea magas, karcsú lány. Mindig számíthatok rá. Ha bajban vagyok, szívesen segít. Leginkább farmerben jár. A kék farmer jól áll neki. Egy baja van, néha pletykálni szokott. Szerencsére nem rólam. Csinosnak mondják.*

8. A tanulók a következő személyekről készíthetnek jellemzést:

a) *barátjukról, barátnőjükéről;*

b) *saját magukról;*

c) *az osztály legszorgalmasabb tanulójáról;*

d) *a kedvenc olvasmányhősükről;*

e) *jövőbeni önmagukról.*

A levélírás gyakorlása

1. Fogalmazd meg megszólítást és záró sorokat az alábbi személyeknek!

a) *távoli ismerősödnek*

b) *a legjobb barátodnak*

c) *a testvérednek*

d) *édesanyádnak*

e) *az osztálynak*

f) *a tanárodnak*

g) *az iskola igazgatójának*

h) *a szomszédotoknak*

2. Fogalmazd meg az előbbi feladatban szereplő személyeknek – akiknek lehet – humoros megszólítást és záró sorokat!

3. Fogalmazd meg a levelek bevezető mondatait is!

4. Gyűjts minél több, a levél címzettjével kapcsolatot tartó, a figyelmét ébren tartó szavakat, szerkezeteket!

5. Javítsd az alábbi levélrészletekben a 2. személyhez nem illő szavakat, szókapcsolatokat, mondatokat! A füzetedbe írd le a kijavított szövegrészletet!

a) Tisztelt Megrendelőnk!

Ha érdeklí, megmondhatjuk, hogy az újságok előfizetési díja 240,- Ft. Jó lenne, ha többször nem felejténé ezt el.

b) Szevasz Karesz!

Szíveskedj visszajuttatni hozzám a Nagy Indiánkönyvet. Gondolom, már kiolvastad. Megnyerte a tetszésedet? Számomra izgalmas olvasmányélményt nyújtott.

c) Jocókám!

Két hét óta csak feléd szállnak gondolataim. Üres a lakás a te kedves személyed nélkül. Várlak haza, minden jót kívánok részedre! Testvéri szeretettel üdvözöl: Balázsod.

6. Írj ugyanarról a témáról egy tárgyilagos és egy humoros levelet egy felnőttnek és a barátodnak! A témák a következők lehetnek:

- mozilátogatás,
- betegség,
- születésnap összejövetel,
- karácsonyi ajándékozás,
- bizonyítványosztás,
- jelmezbál.

7. Jelöld az alábbi levélrészletekben azokat a helyeket, ahol leíró vagy elbeszélő rész tehetné pontosabbá az információkat! Bővítsd ezeken a helyeken a részleteket! Ne feledkezz meg a kapcsolattartó elemek alkalmazásáról sem! A levél hangnemen ne változtass!

a) Kedves Peti!

Tudom, igazad van! Két hónapja nem jelentkeztem, megérdemlem a szidást. Részben lusta voltam, részben pedig nem történt semmi említésre méltó dolog, csak a múlt héten.

Képzeld, végre egyedül elmehettem a Vidám Parkba. Olyan jól, mint ott, már régen mulattam. Ha van miről, írd!

Üdvözöllek: Bandi

1988. szeptember 1.

b) Kati!

Örülök, hogy Neked is ízlett a táborig paprikás krumpli. Előző levelemből sajnós kifejejtettem a receptjét. Remélem, a család is szívesen fogyasztja majd.

Jó étvágyat kíván: Olga

Megjegyzés:

Témajavaslatok a levélíráshoz (leíró, jellemző részletekkel) tetszőleges 2. személynek:

- bemutatkozás,
- kirándulás,
- új lakásba költözés,
- új ruha vásárlása,
- karácsonyi meglepetés,
- versenyek,
- bármely aktuális téma.

Metanyelvi szövegek alkotása

1. Keresd meg az *Idegen szavak és kifejezések szótárában*, mit jelent a *metanyelv* szó! Értelmezzétek az ott talált szómagyarázatot!

2. Vegyél ki a könyvtárból nyelvveléssel kapcsolatos könyveket!

Pl.: *Nyelvi divatok* (Szerk.: Bíró Ágnes, Tolcsvai Nagy Gábor.) Gondolat, Bp., 1985.

Gyűjts a könyvekből néhány, a nyelvhelyességgel foglalkozó s a szövegszerkesztés hibáiról szóló írást!

3. Gyűjtsd a környezetekben a feltűnő nyelvhelyességi és szövegszerkesztési hibákat!

4. Fogalmazz levelet valamelyik nyelvi ismeretterjesztő műsor vagy folyóiratotvát számára az összegyűjtött hibák valamelyikéről! A levél műfaji jellemzőin túl ügyelj a mondanivalód megszerkesztésére! Ehhez álljon itt segítségül néhány kérdés:

Miért írsz? Miről írsz? Hol tapasztalod ezt a jelenséget? Mi lehet az oka a hibázásnak? Hogyan lehet javítani a hibát? Mi a véleményed? Van-e jó tanácsod?

A bemutatkozásról se feledkezz meg!

5. Olvasd el a nyelvtankönyved *Magyar nyelvjárások* című fejezetét! Miben különböznek a nyelvjárás szavak a köznyelviéktől? A te lakóhelyed melyik nyelvjárás területéhez tartozik? Sorolj fel nyelvi bizonyítékokat!

6. Gyűjts tájnyelvi szavakat a környezetedből! Írd melléjük, mi-
ben térnek el a köznyelvi szóváltozattól!

7. Ha van rá lehetőséged, gyűjts szövegmintát is szüleid, nagyszüleid, rokonaid beszédéből!

8. Próbáld röviden bemutatni, jellemezni a gyűjtött szövegmintát! A kérdések segítenek.

Hol gyűjtötted? Kitől? Melyik nyelvjárás területéről? Melyek a legszembetűnőbb eltérések – nyelvi szintenként? Hogyan foglalod össze ezeket? Tetszett-e ez a munka? Miért? Milyen értékekre és milyen különleges adatokra bukkantál? Munkádhoz felhasználhatod az *Új magyar szótárt* is (I–II. Akadémiai Kiadó, Bp., 1979.).

A helyesejtés tanítása

A légzéstechnika gyakorlása

1. Mondjátok el az ábécét egyetlen alapevegővel

a) gyors tempóban!

b) közepes tempóban!

c) lassú tempóban!

A belégzés és a visszatartás idejét, valamint a tempót a kezemmel jelzem.

2. Mondjátok el az osztálynévsort egyetlen alapevegővel és gyors tempóban! A vezetéknev főhangsúlyos, az utónév mellékhangsúlyos legyen. A kezemmel jelzem a tempót, valamint a belégzés és a visszatartás idejét.

3. Olvassátok fel az irodalomkönyvből Károlyi Amy *Fonat* című versét nagy ajakmozgással!

a) Az első sor előtt vegyetek alapevegőt, az első, a második és a harmadik sor végén pedig pótlevegőt!

b) Az első sor előtt vegyetek alapevegőt, a második sor végén pedig pótlevegőt!

c) Egyetlen alapevegővel olvassátok a négy sort!

4. Keressétek meg az olvasókönyvekben a *Halottak könyvéből* idézett részletet!

Az első mondatot lassú tempóban mondjátok; előtte és utána vegyetek alapevegőt! A további, tagadószóval kezdődő

mondatok után pótlevegőt vegyetek! Ezeket a mondatokat gyorsabb tempóban olvassátok! Az utolsó két sort ismét lassabban és egy levegővel mondjátok!

5. Olvassátok fel az irodalomkönyvetekből Weöres Sándor *Fughetta* című versét!

- Mindegyik versszakát egy-egy alaplevegővel mondjátok!
- Az első versszak előtt alaplevegőt, a versszakok után pótlevegőt vegyetek!

6. Másoljátok le a tábláról a beszédtechnika-füzetetekbe Buda Ferenc *Mese* című versének a részletét!

- Olvassátok fel a versrészletet úgy, hogy az első versszak előtt vegyetek alaplevegőt, utána pótlevegőt!
- Egyetlen alaplevegővel olvassátok fel a versrészletet!

Buda Ferenc: *Mese*
(Részlet)

Kőország	Kővirág
kővilág	kőfelhő
kőfákon	kővölgyben
kő az ág	kőpatak
kőágon	kőhegyen
kőmadár	kőerdő
kőtolla	kővízben
hulldogál (-)	kőhalak

7. Másoljátok le a tábláról a beszédtechnika-füzetetekbe Rákos Sándor *Pók-románc* című versét!

- Olvassátok fel a verset úgy, hogy az első sor előtt vegyetek alaplevegőt, a hatodik sor után pedig pótlevegőt!
- Olvassátok fel a verset egyetlen alaplevegővel!

Rákos Sándor: *Pók-románc*

Pók-korában jól ismertem
kegyedet.

Lenge háló csücskén fogtunk
legyeket.

Fölöttünk egy kancsal poszméh
lebegett. (-)

Nyolc kacsója is volt Önnek
s ezeket

mind megkérte az a méh, kit
kegyed három hétig

szeretett.

S végül persze megevett.

8. Másoljátok le az írásvetítőről Határ Győző *Morgós* című versének részletét a beszédtechnika-füzetetekbe!

Olvassátok fel a verset úgy, hogy csak a megjelölt helyeken vegyetek levegőt!

Határ Győző: *Morgós*

Haragudnivaló.Vénembernek-vénasszonynak
(Részlet)

ki az aki ejde erre csámborog?

jámborok?! (-)

ki az aki ejde erre csámborog és fékomadta ma este?

e beste?! (-)

ki az aki ejde erre csámborog és ma este és tűzégesse rúgkapál?

Hurka Pál?! (-)

ki az aki ejde erre csámborog és rúgkapál és ebugatta ibolya?

mi baja? (-)

ki az aki ejde erre csámborog és rúgkapál és ibolya és

kérencseli kuncsorog?

kinn csepeg künn csorog?! (-)

ki az aki sejde ide lejteget és ejteget és integet és hinteget és hiteget

és fitogati mutogati bigyeregi vigyorog
és pusmorog és susmorog és ejdebejde abajog?

9. Másoljátok le az írásvetítőről a beszédtechnika-füzetetekbe Csiky Ágnes Mária *Út* című versét!
Olvassátok fel a verset úgy, hogy

- a) a sorok végén vegyetek pótlevegőt!
b) minden második sor végén vegyetek pótlevegőt!
c) minden negyedik sor végén vegyetek pótlevegőt!

Csiky Ágnes Mária: *Út*

Ez az út valahol a szabadba vezet
süppedős ez az út ez az út kövezett
keresi ez az út merre van az az út
az az út amibe az az út belefut (-)
ez a kert ideáll és nem engedi el
ez a fa odaszáll úgy tekergeti fel
rácsapja ez a léckerítés a kaput
nem tudja ez az út honnan út hova-út (-)
Ez az út sima út ez az út meredek
ez az út a szegélye tetőcserepek
ez az út a szegélye pincetorok
ez az út egyenes ez az út tántorog (-)
ez az út zerge-út lépcsőt lépcsőre rak
ez az út csiga-út sikamlós iszalag
lebukik ez az út ez az út hídra száll
vízigém ez az út ez az út sasmadár (-)
Ez az út andalog ez az út megered
ez az út holtkopár ez az út rengeteg
ez az út szüntelen kőfalakba botol
ez az út egyetlen laza lombú bokor (-)
Ez az út elvesző ez az út elveszít
ez az út hordozza emberek ezreit
sziklafok ez az út ez az út alagút
mindennél biztosabb csali-út ez az út (-)

Ez az út odatart ahová sosem ér
vad szoros ez az út ez az út tárt tenyér
ez az út magának úntalan útba van
ez az út ez AZ ÚT (-)
ez az út úttalan

Az ajakartikuláció és a ritmus gyakorlása

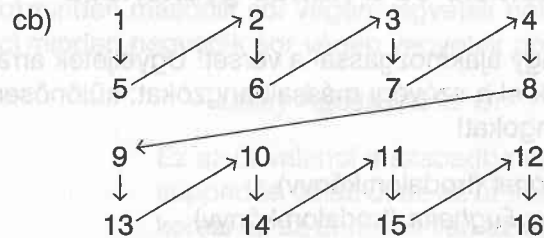
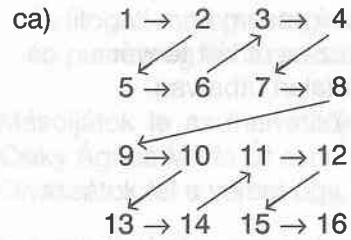
1. Olvassátok fel nagy ajakmozgással a verset! Ügyeljetek arra, hogy ne nyeljétek el a szóvégi mássalhangzókat; különösen ne a *k, g, t, n* hangokat!
- a) Károlyi Amy: *Fonat* (Irodalomkönyv)
b) Weöres Sándor: *Fughetta* (Irodalomkönyv)
c) Kormos István: *Eltűntek az égen* (Irodalomkönyv)
d) Petőfi Sándor: *A farkasok dala* (Irodalomkönyv)
e) Buda Ferenc: *Mese* (Lásd az előző fejezetben)
f) Rákos Sándor: *Pók-románc* (Lásd az előző fejezetben)
g) Határ Győző: *Morgós* (Lásd az előző fejezetben)
h) Csiky Ágnes Mária: *Út* (Lásd az előző fejezetben)
2. Másoljátok le a tábláról a beszédtechnika-füzetetekbe Weöres Sándor *Keresztöltés* című versét!

Weöres Sándor: *Keresztöltés*

kövér	béka	tavon	hintáz
árnyék	moccan	akác	ágán
habos	virág	szirom	ezer
csillag	mellett	felhő	fátyol

Olvassátok el a verset nagy ajakmozgással!

- a) Vízszintesen olvassátok (a sorokat)!
b) Függőlegesen olvassátok (az oszlopokat)!
c) Olvassátok keresztöltéssel, a nyilak mentén haladva!
(Minden szót egy számmal jelöltem.)

cc) Hogyan lehetne még másként olvasni keresztöltéssel?
Mutassátok be!

3. Másoljátok le a táblára írt rövid verset a beszédtechnika-füzetekbe!

Olvassátok fel nagy ajakmozgással! Ne nyeljétek el a szóvégi *t*, *k*, *g*, *n* hangokat! Ügyeljete a hangok időtartamára is!

a) Vaksötét az éj.

Csak a kakukk szavában
világít a hold –

(Issa)

b) Záporosó hull

zúgva a zöld nádasra –
Békabrekegés!

(Issa)

c) A Hold udvara

tán virágok égbe szállt
párás illata?

(Buson)

d) Villámlobbanás!

Éjnek sötét mélyéből
darurikoltás.

(Basho)

e) Vízililiom

virít – magányos kócsag
sétál a parton.

(Shiki)

f) Ahol a tenger

esti bíborfényben ég,

pompázó fehér

liliom nyílt –

fehér vitorlás siklott.

(Yosano Hitoshi)

g) Őszi tücsök fölvérzett szájjal

tépi a sötét tarlót,

fekete boronával

(Rákos Sándor)

4. Olvassátok fel a verset nagy ajakmozgással! Érzékeltessétek a vers ritmusát is! (A versek az irodalomkönyvben találhatók.)

a) Kisfaludy Károly: *Szülőföldem szép határa*

b) Petőfi Sándor: *A farkasok dala*

c) Petőfi Sándor: *János vitéz* (1–3. versszak)

d) Kormos István: *Eltűntek az égen*

e) Kiss Anna: *Pávalepke*

5. Másoljátok le a beszédtechnika-füzetekbe a tábláról Weöres Sándor *Kínai templom* című versét! Olvassátok fel a verset nagy ajakmozgással! Függetlenül haladjatok oszloponként!

Weöres Sándor: *Kínai templom*

Szent	fönn	Négy	majd
kert	lenn	fém	mély
bő	tág	cseng:	csönd
lomb:	éj	Szép,	leng,
tárt	jó,	Jó,	mint
zöld	kék	Hír,	hűlt
szárny,	árny.	Rang,	hang.

6. Másoljátok le a tábláról a beszédtechnika-füzetetekbe Bella István *Egy fordítás álma* című versét!

Olvassátok föl jól artikulálva a verset! Ügyeljete arra, hogy a harmadik versszakban érzékeltessétek a különbséget a „sereg éj” szó szerkezet és a „seregély” szó közt! Ugyanúgy a 2. versszakban is rövid artikulációs szünettel olvassátok fel a „szellő fut a” sort, hogy hangzásában más legyen, mint a rákövetkező „szellőfúta” sor! Ez utóbbiban hosszán ejtsétek az *ú* és a *t* hangot is!

Bella István: *Egy fordítás álma*

Ősz szöszmötöl,	Égkék egék
ködöt szöszöl,	lélegzenek.
kócozza.	Lenvászon
A tujafa	szellő fut a
a guzsalya,	szellőfúta
s a bodza.	kaszálón.

Egy sereg éj
– nagy seregély
emel föl.
Szellőzködik,
szőlőt eszik
kezemből.

7. Másoljátok le az írásvetítőről a beszédtechnika-füzetetekbe a népdal szövegét!
Olvassátok fel a népdalt nagy ajakmozgással! Érzékeltessétek a ritmusát is!

a) Fúvom az énekem Látom életemet
De nem jókedvemből Nemigen gyönyörű
Mer' a bú fúvatja Két piros orcámon
szomorú szívemből. folydogál a könnyű.

b) Hidegen fújnak a szelek, Járnék én is, ha járhatnék
Azok nem jót jelentenek. Ha magammal szabad lennék.

Szabad élet, szabad madár, Nem vagyok magammal szabad
Jajj, de szép ki szabadon jár. Kezemen, lábamon lakat.

c) Fordulj kedves lovam napszentület felé,
Úgysem jövünk többet soha visszafelé.
Messze földre megyek, elbújdosom innét,
Szép szülőházamat nem látom meg többet.

Füdd el jó szél, füdd el hosszú útnak porát,
Hosszú útnak porát, fakó lovam nyomát,
Jó ló volt a fakó, jó a viselete,
Áldja meg az isten, aki fölnevelte.

Az idegen földön olyan beteg vagyok,
Szomszédaim házáig alig elámbolygok.
Szomszédaim azt mondják, talán meg is halok,
Én is azt gondolom, meg nem is maradok.

Idegen városba' idegen emberek,
Járok az utcákon, senkit sem ismerek.
Szólanék hozzájuk, de ők nem értenek,
S ezen az én szívem de nagyon kesereg.

Az időtartam, a hangsúly és a hanglejtés gyakorlása

1. Írjátok le a táblán lévő idézetet a beszédtechnika-füzetetekben! Jelöljétek a hangsúlyokat!

Olvassátok fel az idézetet helyes hangsúlyozással és hanglejtéssel! Ügyeljete a hangok időtartamára és a pontos artikulációra is!

- a) „Nem elég csak beszélni, helyesen is kell.” (Shakespeare)
- b) „Írva tanulsz meg csak jól írni, beszélve beszélni.” (Persius)
- c) „Meg ne előzze sosem nyelved a gondolatod.” (Propertius)
- d) „...ha a tárgyat jól átgondoltad, majd önként jönnek a szók is.” (Vergilius)
- e) „Amit egyáltalán meg lehet mondani, azt meg kell mondani világosan; amiről pedig nem lehet beszélni, arról hallgatni kell.” (Wittgenstein)
- f) „Mindazt, amit egyáltalán gondolni lehet, világosan lehet gondolni. Mindazt, amit ki lehet fejezni, világosan lehet kifejezni.” (Wittgenstein)
- g) „A stílus maga az ember. Jól írni annyi, mint jól gondolkodni, jól érezni és jól kifejezni – egyszerre kell hozzá szellem, lélek és ízlés.” (Buffon)
- h) „Szépen írni... az már majdnem annyit jelent, mint szépen gondolkodni, és ettől már csak egy lépés a szép cselekedet.” (Thomas Mann)
- i) „...amilyen szót mondasz, olyant fogsz hallani is rá.” (Homérosz)
- j) „A némaságnak is hatalmas súlya van.” (Szophoklész)
- k) Ugatni fogunk, ha nem beszélhetünk.” (Jókai)
- l) „Nem a kakas:
az ember mondja, hogy kukurikú.” (Weöres Sándor)
- m) „Ha a szemek beszélnek, szavaknak többé hasznát ott nem veszi senki.” (Valluvar)
- n) „Arcvonásaink természetünket és erkölcsünket árulják el...” (La Bruyère)

- o) „A közlés eszköze és az, amit közölnek, egy és ugyanaz.” (Mc Luhan)
- p) Ha a kommunikáció megszűnik vagy megromlik, alapjában elvesztem önmagamat.” (Mournier)

2. Jelöljétek a hangsúlyt a következő szövegen (versen)!

Olvassátok fel a verset (szöveget) a jelöléseknek megfelelően úgy, hogy ügyeljete a hanglejtésre és a hangok időtartamára is!

- a) Petőfi Sándor: *A farkasok dala* (Irodalomkönyv)
- b) Kormos István: *Eltűntek az égen* (Irodalomkönyv)
- c) Weöres Sándor: *Fughetta* (Irodalomkönyv)
- d) Károlyi Amy: *Fonat* (Irodalomkönyv)
- e) *A bűnbeesés* – 4. bekezdés (Irodalomkönyv)
- f) *A bűnbeesés* – 5. bekezdés
- g) *A világ teremtése* – 8. bekezdés (Irodalomkönyv)
- h) Puskin: *Mese a halásról és a kis halról* – 10. (Irodalomkönyv)
- i) Daniel Defoe: *Robinson* – 1959. szept. 30. (Irodalomkönyv)
- j) *Horatius Cocles* – 1–3. mondat (Irodalomkönyv)
- k) *Prométheusz* – 2. bekezdés (Irodalomkönyv)
- l) Buda Ferenc: *Mese* (Lásd *A légzéstechnika gyakorlása c. fejezetben*)
- m) Rákos Sándor: *Pók-román*c (Lásd *A légzéstechnika gyakorlása c. fejezetben*)
- n) Határ Győző: *Morgós* (Lásd *A légzéstechnika gyakorlása c. fejezetben*)
- o) Csiky Ágnes Mária: *Út* (Lásd *A légzéstechnika gyakorlása c. fejezetben*)
- p) Issa (Lásd *Az ajakartikuláció és a ritmus gyakorlása c. fejezetben*)
- r) Buson (Lásd *Az ajakartikuláció és a ritmus gyakorlása c. fejezetben*)
- s) Basho (Lásd *Az ajakartikuláció és a ritmus gyakorlása c. fejezetben*)

- t) Shiki (Lásd Az *ajakartikuláció és a ritmus gyakorlása* c. fejezetben)
- v) Yosano Hitoshi (Lásd Az *ajakartikuláció és a ritmus gyakorlása* c. fejezetben)
- w) Rákos Sándor (Lásd Az *ajakartikuláció és a ritmus gyakorlása* c. fejezetben)
- x) Bella István: *Egy fordítás álma* (Lásd Az *ajakartikuláció és a ritmus gyakorlása* c. fejezetben)
- y) *Fúvom az énekem* (Lásd A *légzéstechnika gyakorlása* c. fejezetben)
- z) *Hidegen fújnak a szelek* (Lásd A *légzéstechnika gyakorlása* c. fejezetben)
- zs) *Fordulj kedves lovam* (Lásd A *légzéstechnika gyakorlása* c. fejezetben)

A beszédfolyamat-váltások (tempó, hangerő, hangmagasság) gyakorlása

1. Olvassátok fel az irodalomkönyvből Kormos István *Eltűntek az égen* című versét!
A középső három versszakot, amelyek az esküvőt írják le, gyorsabb tempóban, nagyobb hangerővel, esetleg magasabb hangon mondjátok! Az első és az utolsó versszakot, azaz az élmény felidézését és a jelenés elmúlását halkabban, lassabb tempóban és mélyebb hangfekvésben szólaltassátok meg!
2. Keressétek meg az irodalomkönyvben Weöres Sándor *Fughetta* című versét!
Úgy olvassátok fel a verset, hogy érzékeltessétek a gyerekkor múlását! Például úgy, hogy egyre halkabban, lassabban, mélyebb dallamvonallal mondjátok a verset! Akkor váltatok, amikor valami elpusztul, de a váltások ne legyenek élesek!

3. Keressétek meg az irodalomkönyvben Tóth Árpád *Láng* című versét!

Olvassátok fel a verset úgy, hogy a tetőpontig – a tizedik sorig – fokozatosan növeljétek a tempót, a hangerőt és a hangmagasságot, majd fokozatosan csökkentsétek! Vigyázzatok arra, hogy a csúcsponton se kiabáljatok, és tisztán képezzétek a hangokat!

4. Olvassátok fel Határ Győző *Morgós* című versét! (Lásd A *légzéstechnika gyakorlása* c. fejezetben)

a) Az első versszakot egészen lassan mondjátok, majd versszakonként – alig észrevehetően – növeljétek a tempót! Vigyázzatok arra, hogy az utolsó versszakot is érthetően mondjátok – a fölfokozott tempó ellenére!

b) Az első versszakot szinte suttogva mondjátok, majd versszakonként kicsit növeljétek a hangerőt! Az utolsó kérdést se olvassátok kiabálva, hiszen a vers címe – *Morgós* – annyit jelent, hogy a beszélő visszafojtva fejezi ki indulatát.

c) Az első versszaktól az utolsóig alig észrevehetően emeljétek a hangmagasságot!

d) Finom átmenetekkel érzékeltessétek az indulat növekedését! Nem kell mindegyik versszakban tempót, hangerőt és hangmagasságot is váltanotok!

5. Olvassátok fel a következő idézetet!

A fontosabb mondatokat (tagmondatokat) emeljétek ki tempó-, hangerő- vagy hangmagasságváltással! (Az idézeteket lásd az előző fejezet 1. feladatában!)

- a) Shakespeare
- b) Wittgenstein 1.
- c) Wittgenstein 2.
- d) Buffon
- e) Thomas Mann

A beszédszünetek megtartásának gyakorlása

1. Készítsétek elő *A magyar helyesírás szabályait!* Az *írásjelek* című részben több helyen is olvashattok a beszédszünetről. Keressétek meg és olvassátok fel a

- a) 247. e) szabályt!
- b) 248. a) szabályt!
- c) 248. b) szabályt!
- d) 248. szabály e) szabályt!
- e) 250. 3. bekezdését!
- f) 260. b) szabályt!

Ügyeljete arra, hogy a példamondatokban ott tartsatok szünetet, ahol a szabály előírja!

2. Jelöljétek a szünetek helyét a versben, majd a jelölésnek megfelelően olvassátok fel a művet! (Az irodalomkönyvben nem található szövegek *A helyesejtés tanítása* c. rész első két fejezetében keresendők.)

- a) Kormos István: *Eltűntek az égen*
- b) Weöres Sándor: *Fughetta*
- c) Károlyi Amy: *Fonat*
- d) Puskin: *Mese a halászlóról és a kis halról* 4. rész
- e) Buda Ferenc: *Mese*
- f) Rákos Sándor: *Pók-románc*
- g) Határ Győző: *Morgós*
- h) Csiky Ágnes Mária: *Út*
 - i) Issa
 - j) Issa
- k) Buson
 - l) Basho
- m) Shiki
- n) Yosano Hitoshi
- o) Rákos Sándor
- p) Bella István: *Egy fordítás álma*

- q) *Fúvom az énekem*
- r) *Hidegen fújnak a szelek*
- s) *Fordulj kedves lovam*

3. Jelöljétek a szünet(ek) helyét az idézetben, majd ennek megfelelően olvassátok fel a mondatot (szöveget)! (Az idézetek a *Az időtartam, a hangsúly és a hanglejtés gyakorlása* c. fejezet 1. feladatában található.)

- a) Shakespeare
- b) Persius
- c) Propertius
- d) Vergilius
- e) Wittgenstein 1.
- f) Wittgenstein 2.
- g) Buffon
- h) Thomas Mann
 - i) Homérosz
 - j) Szophoklész
- k) Jókai Mór
 - l) Weöres Sándor
- m) Valluvar
- n) La Bruyère
- o) Mc Luhan
- p) Mournier

Ha úgy gondoljátok, hogy az idézett mondatban nem kell szünetet tartani, akkor indokoljátok meg!

4. Jelöljétek a szüneteket a következő prózarészletben, majd olvassátok fel a szöveget a jelölésnek megfelelően!

- a) Mikszáth Kálmán: *A néhai bárány*
- b) Sánta Ferenc: *Sokan voltunk*
- c) *Prométheusz*
- d) *Horatius Cocles*
- e) *Szinbád második utazása*

- f) Daniel Defoe: *Robinson*
- g) Örkény István: *Az autóvezető*
- h) Gyurkovics Tibor: *Üveggolyó*
- i) *Az ébenfa paripa*
- j) *Aki kapzsi, póru jár*
- k) *Asszurbanipál könyvtára*
- l) *Előjelek*
- m) *Papirusztekercsek*
- n) *Az alexandriai könyvtár*
- o) *A Pergamen*
- p) *A papír*

Megjegyzés:

A művekből 3–10 sornyi szöveget válasszon a pedagógus. (Az a–j-ig felsorolt szövegek az irodalomkönyvben találhatóak, a többi az olvasókönyvben.)

A felolvasás gyakoroltatása

1. Keressétek meg az irodalomkönyvben Puskin *Mese a halászból és a kis halról* című művét! Készüljétek a felolvasására! Használjátok a táblára írt jeleket!
 - a) Nézzük együtt az első részt! Ebben a legfontosabb a 13–15. sor. Húzzátok alá kétszer! Az első aláhúzott sorból értesülünk arról, hogy a hal aranyhal. A következő két sorból azt is megtudjuk, hogy az aranyhal beszél, sőt emberhangon esdekel. Meglepetésünk egyre nő – fejezzétek ezt ki azzal, hogy e három soron belül fokozzátok a hangerőt, emeljétek a hangotokat, de a tempó legyen lassú! A megelőző 12 sort közepes tempóban, közepes hangerővel és átlagos hangfekvésben szólaltassátok meg! A 16–18. sort próbáljátok csengő, fényes hangon, gyors

- tempóban mondani, ahogyan egy szorult helyzetbe került aranyhal beszélne. A következő öt sor a narrátoré. Közepes tempóban, közepes hangerővel és hangfekvésben meséljétek! Aztán megszólal az öreg, kedvesen becézve a halat. A négy sort lassan, halkán és mélyebb dallamfekvésben olvassátok! Két sor erejéig ismét a narrátor beszél, majd újból az öreg, immár megszeppent hangon. Nemcsak a csodától lehet megszeppenve, hiszen sejtí zsörtölődő asszonyának válaszát is. Az öregasszony megszidja urát; ezt a részt gyors tempóban és hangosabban szólaltassátok meg! Azaz az emberénél magasabb hangfekvésben, de azért az aranyhalénál mélyebben!
- b) Beszéljük meg, hogy hol tartanátok rövidebb-hosszabb szünetet, és mikor néznétek fel a hallgatóságra! Váltsatok tekintetet minden fontos, meglepő vagy személyességre utaló résznél és a szerepváltások helyén!
- c) Felolvasáskor nemcsak a hangotokkal játszhattok, hanem egyéb, nem nyelvi eszközökkel is. Mondjátok el, milyen arcjáték, gesztus, testtartás jöhet még szóba! De vigyázzatok, mert felolvasáskor mindennek visszafogottabbnak kell lennie, mint a mese eljátszásakor. Ügyeljétek arra is, hogy ne a szöveg egyes szavait mutassátok be. Például a „szidva” szót ne szidalmazva olvassátok fel! A szereplők lelkiállapotát és személyiségét próbáljátok érzékeltetni!

Puskin: *Mese a halászból és a kis halról*

- k. t. I.** Öregember, öregasszonyával,
 Kék tengernek partján éldegélt. !
 Éldegélték öreg sárkunyhóban
 Harminchárom esztendeje már. |
 Öregasszony fonta fonalát,
 Öregember halászgatni járt,
 Hálóját először kiveti, !
 Nincs más benne – csak tengeri gizgaz. |
 Hálóját másodszor kiveti, !
 Tele van az hínárral, moszattal. |

Hálóját harmadszor kiveti, !
Nincs más benne, mint egy kicsi hal. !

<

I. t. Csakhogy az a kicsi hal aranyhal!

< S az aranyhal szája! szóra nyílik

< S emberhangon ekkép esdekel: || !

gy. t. „Engedj, öreg, vissza, vár a tenger,
Váltságdíjat kapsz értem, ha kell,
Teljesítem, bármit is kívánnál.” !

k. t. Megijedt a halász a csodától:
Itt halászik harminchárom éve,
Sosem hallott még halat! beszélni.
Az öreg a halat elbocsátja,
S szól utána kedvesen becézve: ||

>

I. t. „Isten veled, szép aranyhalacska!
Nem kell nekem váltságdíj tetőled.
Menj, siess a kék tenger vízébe,
Bolyongani szabad messzeségbe!” |

k. t. Ballag haza öregasszonyához,
Szól neki a félelmes csodáról: ||

>

I. t. „Nem fogtam ma, csak egy kis halacskát,
Aranyhal volt, nem akármilyen hal,
Szólt a kis hal, úgy, ahogy! mi szólunk,
Kéredkedett kék tengerbe vissza,
Váltságdíjat érte felajánlott,
Váltságdíjat, amit! én kívánok.
Váltságdíjat venni! féltem én,
Kék tengerbe visszaeresztettem.” |

k. t. Öregasszony az öreget szidja: !

<

gy. t. „Ó, te mamlasz, ó, bolond fajankó!
Hogy nem vettél váltságot a haltól!
Legalább egy! teknőt kérj nekem.
A mienk már szétrepedt egészen.” ||

2. Keressétek meg az irodalomkönyvben Mikszáth Kálmán
A néhai bárány című elbeszélését! Készüljete felolvasásra az
első három bekezdésből!

Húzzátok alá kétszer a tételmondatokat! Emeljétek ki ezeket
lassúbb tempóval, nagyobb hangerővel vagy magasabb
hangfekvéssel! A III. bekezdés mindkét mondatában vannak
olyan tagmondatok, amelyeket mélyebb hangfekvésben ol-
vashattok. Húzzátok alá ezeket egy vonallal! A II. bekezdés-
ben a tételmondat utáni rész kifejti, részletezi a tételmondatot.
Ezt a mozgalmas részt gyorsabb tempóban olvassátok!

Hol tartanátok rövidebb-hosszabb szünetet? Mikor váltanátok
tekintetet a hallgatósággal?

Milyen egyéb, nem nyelvi eszközöket használhattok még a
felolvasás során? (Például az I. bekezdés 2. mondatának el-
ső tagmondatát együttérző hangon olvassátok!)

Mikszáth Kálmán: *A néhai bárány*

I.

k. t. Az napról kezdem, mikor a felhők elé harangoztak Bodo-
kon!

Szegény Csuri Jóskának egész hólyagos lett a tenyere,
míg elkergette a határból Istennek fekete haragját, *melyet*
a villámok keskeny pántlikával hiába igyekeztek beszegni
pirosnak.” ||!

II.

I. t. Minden érezte az Isten közeledő látogatását, (gy. t.) a li-
bák felriadtak éji fekhelyeiken, és felröpülve gáogtattak, a
fák recsegve hajladoztak, a szél összesöpörte az utak po-
rát, s haragosan csapkodta fölfelé. ! A Csökéné asszo-
nyom sárga kakasa fölszállt a ház fedelére, és onnan
kukorikolt, a lovak nyerítettek az istállóban, a juhok pedig
egy csomóba összeverődve riadoztak az udvarokon. ||!

III.

I. t. Hanem a harangszó, mely fönségesen rezgett a viharban,
egy kis eső híján, s az is inkább használt, mint ártott, ! el-

fordította a veszedelmet. (k.t.) A kísértetiesen szaladó búzavetések és kukoricaszárak megállottak, ! lassanként kitisztult az ég, s csak a megdagadt Bágy hömpölygő vize, mely szilajon, zúgva vágatott el a kertek alatt, mutatta, hogy odafönn Majornok, Csoltó környékén nagy jégeső volt vagy talán felhőszakadás.

3. Vegyék elő az irodalomkönyvet! Készüljék felolvasásra a következő mű részletéből:

- a) Sánta Ferenc: *Sokan voltunk* – utolsó négy bekezdés
- b) Örkény István: *Az autóvezető*
- c) Örkény István: *Arról, hogy mi a groteszk* (részletek)

4. Készítsék elő az olvasókönyveteket! Készüljék felolvasásra a következő szövegekből:

- a) *Papirusztekercsek* – II. bekezdés
- b) *Halottak könyve*
- c) *Ehnaton himnusz*
- d) *A pergamen* – I-IV. bekezdés

5. Az írásvetítőről Montágh Imre *Mondjam vagy mutassam?!* című, kamaszoknak szóló könyvének befejező sorait olvashatjátok.

Másoljátok le a szöveget a beszédtechnika-füzetetekbe! Készüljék fel a felolvasásra; használjátok a szokásos jelöléseket! A szöveget úgy olvassátok fel, hogy próbáljátok meggyőzni a hallgatóságot arról, hogy a felnőttekkel bánjanak tapintatosan.

A felnőttekkel bánj tapintatosan! Felnőtnnek lenni sem könnyű. Alacsonyabb az életkedv, több az idegeskedés, nagyobb a felelősség, nem ritkák a testi bajok, a társadalmi zűrök (család, munkahely). Légy megértő! Ha a felnőtnnek olykor prédikálni támad kedve, hallgasd végig, és tanuld meg azt, ami a dologból valóban tanulságos. Ne mondj örökké ellent. Nem kell minden igazságot azonnal kimondani. Ne nyegléskedj, ha sze-

retnek. Játssz velük, ha játszani akarnak. Beszéljess, ha beszélgetni támad kedvük. Bánj velük legalábbis egyenrangúként. Ne feledd, mindjárt te is felnőtt leszel. Ha pedig felnőtt leszel, kérlek, jusson eszedbe, hogy tegnap még magad is gyermek voltál.

(Montágh Imre)

A vers- és prózamondás gyakorlása

1. Keressétek meg az irodalomkönyvben a következő verset!

- a) Juhász Gyula: *Tiszai csönd*
- b) Kosztolányi Dezső: *Este, este...*
- c) Kosztolányi Dezső: *Mostan színes tintákról álmodom*
- d) Kosztolányi Dezső: *Nyárfa*
- e) Tóth Árpád: *Láng*
- f) Pilinszky János: *KZ-oratórium*
- g) Kiss Anna: *Pávalepke*

2. Olvassátok fel a verset helyes artikulációval és időtartammal!

3. Jelöljétek a versben a hangsúlyokat! Olvassátok fel a verset a jelöléseknek megfelelően! Ügyeljétek az artikulációra és a hangok időtartamára, valamint a vers ritmusára is!

4. Jelöljétek a versszövegben a beszédszüneteket és a levegővételi helyeket! Olvassátok fel a verset a jelöléseknek megfelelően! Ügyeljétek a hangsúlyokra, a versritmusra és a hangok pontos ejtésére is!

5. Tervezzétek meg, milyen tempóban, mekkora hangerővel, melyik hangfekvésben mondanátok a verset! Gondoljátok végig az esetleges tempó-, hangerő- és hangmagasságváltásokat is! Olvassátok fel a verset a jelöléseknek megfelelően! Figyeljétek a többi helyesejtési szempontokra is!

6. Tanuljátok meg a verset!

*

Juhász Gyula: *Tiszai csönd*

Hálót fon az est, a nagy, barna pók, |
Nem mozdulnak a tiszai hajók. || (-)

Egyiken távol harmonika szól, |
Tücsök felel rá csöndben valahol. || (-)

Az égi rónán ballag már a hold: |
Ezüstösek a tiszai hajók. || (-)

Tüzeket raknak az égi tanyák, |
Hallgatják halkán a harmonikát. || (-)

Magam a parton egymagam vagyok, |
Tiszai hajók, néma társatok. || (-)

Ma nem üzennek hívó távolok, |
Ma kikötöttünk itthon, álmodók. || (-)

Kosztolányi Dezső: *Este, este...*

Árnyak inganak ↑
és bezárjuk ajtainkat, |
figyelünk a kósza neszre, |
egy vonatfüty messze-messze. | (-)
És a csend jó. |
Alszik a homályos éjbe ↑
künn a csengő.
A díván elbújik félve. | (-)
Szundít a karosszék.
Álmos a poros kép.

Alszanak a csengettyűk.
Alszanak már mindenütt. | (-)
A játékok, a karikahajtók,
a szegény tükör is hallgatag lóg. |
Ó, a néma csengettyűk.
Az óránk is félve üt. | (-)
Alszik a cicánk s a vén szelindek, |
föl ne keltsük – csitt – e sok-sok alvót.
Alszanak a régi réz-kilincsek ↑
s alszanak a fáradt barna ajtók. || (-)

Megjegyzés:

Az utolsó két sorban artikulációs probléma lehet a „réz-kilincsek” és a „barna ajtók” kiejtése. Nem „réz-kilincsek”, azaz a zöngéség szerinti részleges hasonulás nem érvényesíthető teljesen, és nem „barnaajtók”. Lehetséges megoldások: egészen rövid szünet a szavak határán vagy/és enyhe – a szakaszhangsúlynál gyengébb – nyomaték az „ajtók” és a „kilincsek” szavakon.

Kosztolányi Dezső: *Mostan színes tintákról álmodom*

Legszebb a sárga. | Sok-sok levelet ↑
e tintával írnék egy kisleánynak, |
egy kisleánynak, akit szeretek. | (-)
Krikszkrakszokat, japán betűket írnék ↑
s egy kacskaringós, kedves madarat. | (-)
És akarok még sok másszínű tintát,
bronzot, ezüstöt, zöldet, aranyat, | (-)
és kellene még sok száz és ezer ↑
és kellene még aztán millió: | (-)
tréfás-lila, bor-színű, néma-szürke,
szemérmes, szerelmes, rikító, | (-)
és kellene szomorú-viola ↑

és téglabarna és kék is, de halvány. †
akár a színes kapuablak árnya †
augusztusi délkor a kapualján. | (-)
És akarok még égő-pirosat,
vérszínűt, mint a mérges alkonyat | (-)
és akkor írnék, mindig-mindig írnék, †
kékkel húgomnak, anyámnak arannyal: | (-)
arany-imát írnék az én anyámnak, †
arany-tüzet, arany-szót, mint a hajnal. | (-)
† És el nem unnam, egyre-egyre írnék †
egy vén toronyba, szünes-szüntelen. †
Oly boldog lennék, † Istenem, † de boldog. | (-)
Kiszínezném vele az életem. (-)

Megjegyzés:

A „millió” szó kiejtése „milió”.

Kosztolányi Dezső: *Nyárfa*

– Mily szép nevem van. Hallod? Nyárfa, nyárfa. |
Karcsun, fehérén állok a határba. | (-)
Úgy reszketek és sírok, mint egy árva. †
S minden széllel zenélek, mint a hárfa... | (-)

Megjegyzés:

Az utolsó sorban lévő „mint a” kiejtése nem „minta”.

Tóth Árpád: *Láng*

Eldobtam egy gyufát, s legott
Hetyke lobogásba fogott, (-)
Lábhegyre állt a kis nyulánk, †
Hegyes sipkájú sárga láng, | (-)

Vígat nyújtózott, † furcsa törpe,
Izgett-mozgott, előre, körbe, † (-)
Lengett, táncolt, a zöldbe mart,
Nyilván pompás tűzvést akart, | (-)
Piros csodát, izzó leget,
Égő erdőt, kigyúlt eget; † (-)
De göggel áltak fenn a fák, †
És mosolygott minden virág, | (-)
Nem rezzent senki fel a vészre,
A száraz fű se vette észre, | (-)
S a lázas törpe láng lehült,
Elfáradt, és a földre ült, | (-)
Lobbant még egy-kettőt szegény,
S meghalt a moha szőnyegén. † (-)
Nem látta senki más, † csak én. (-)

Megjegyzés:

A „tűzvést akart” szó szerkezet kiejtése nem „tűzvész takart”.

Pilinszky János: *KZ-oratórium*
(részlet)

Hol volt, † hol nem volt, †
Élt egyszer egy magányos farkas. |
Magányosabb az angyaloknál. † (-)

Elvetődött egyszer egy faluba, |
és beleszeretett az első házba, amit meglátott. † (-)

Már a falát is megszerette, |
a kőművesek simogatását, |
de az ablak megállította. † (-)
A szobában emberek ültek. |
Istenen kívül soha senki †

ilyen szépnek nem látta őket, |

mint ez a tiszta szívű állat. || (-)

Éjszaka aztán be is ment a házba, |
megállt a szoba közepén, |
s nem mözdült onnan soha többé. || (-)

Nyitott szemmel állt egész éjszaka, |
s reggel is, | mikor agyonverték. || (-)

Megjegyzés:

A „senki ilyen” kiejtése nem „senkilyen” – a két szó között egész rövid szünetet kell tartani (hangúr).

Kiss Anna: Pávalepke

Mikor még ríkattuk a kukoricaszár-hegedűket, és széllel jártuk a tá-
gas mezőt, | sokszor megültünk hallgatagon, belenéztünk egy tuli-
pánba. (-) Volt, hogy botokkal zengettünk mindent, mert magá-
tól semmi sem akart megszólalni. || (-)

Az élet volt a vereségek ellen: (-) | este az asszonyok megmos-
ták a gyerekek lábát, és almát adtak a kezükbe. (-) | Mint a fecs-
kék és mint a pókfiak, | egy ágyban melegedtünk, hallgattuk a sza-
pora szót, néztük a gerendákat, | ahol a pávalepke kitelel. (-) Halot-
tat láttunk, bölcső ringott, és megfagyott a naspolya, de tél végén az
öreg magot dugtak egy cserép földbe, kemencére tették. (-) |
Azután vártunk. (-) ||

Hogy a férfiakat elvitték, | csak az asszonyok lettek szomorúb-
bak és a mező. (-) | Idegen katonák jöttek, | még idegenebb katoná-
kat kerestek, | álmukban anyjukért kiabáltak. | (-)

Mikor a lódögöket eltemették, és osztották a földet, | a világról
nem sokat tudtunk, de az emberről mindent. || (-)

Megjegyzés:

A „Mint a fecskék és mint a pókfiak” kiejtése nem „minta fecskék és minta pókfiak”.

Az „Azután vártunk” mondatban az „azután” kiejtése nem „asztán” – azaz az *u* nem eshet ki.

Az élőbeszéd gyakoroltatása

A megszólalásra való fölkészülés gyakorlása

A mondanivaló megtervezése fejben vagy írott vázlattal

1. Készíts szóbeli (írásbeli) felelettervet a következő témákról:

- Petőfi Sándor élete;
- a magyar nyelv történetének korszakai (az 5. osztályos nyelvtankönyved alapján);
- a hagyományos nyomtatóeljárások (az olvasókönyved alapján).

2. Ajánld osztálytársaidnak:

- legkedvesebb könyvedet;
- a kiállítást, amelyet legutóbb láttál;
- kedvenc tévéműsorodat!

Felkészülés közben készíts írásbeli vázlatot!

3. Kiselőadást tartasz osztálytársaidnak az ókori Egyiptomról Varga Domokos *Ős napkelet* (Móra Könyvkiadó, *Képes történelem* sorozat) című könyve alapján. Hogy hallgatóid könnyebben követhessék gondolataidat, a kiselőadás kezdetén szóbeli vázlattal tájékoztasd őket arról, amiről beszélni fogsz!

4. Kézilabdacsapatot szeretnétek alakítani az iskola 5. osztályos fiúiból (lányaiából). A csapat összetételén vitaköztök. Egy társad javasolja, hogy Sanyi legyen a kapus, szerinted azonban Géza sokkal alkalmasabb erre a feladatra. Amíg a vitában rád

kerül a sor, rögzítsd írásban a Géza mellett szóló érveidet, nehogy elfelejtsd, amit mondani akartál!

A hallgatósághoz és a helyzethez illő hangerő megválasztása

1. Az alábbi történetek főszereplői nem a megfelelő hangerőt választották. Javítsd a hibáikat! Indokold meg a döntésedet!

- a) Zoli a látogatási idő kezdetén lelkendezve robban be édesanyjához a kórterembe: – Szia, mami! Képzeld, kaptam egy ötöst matematikából!
- b) A péknél Krisztire kerül a sor. – Kérek egy kiló kenyeret! – suttogja.
- c) A tanáriban csak egy tanár tartózkodik, éppen telefonál. Andris szinte kopogás nélkül beesik az ajtón, s már mondja is jó harsányan: – Csókolom! Tessék mondani, hol talállok krétát?

2. Petőfi Sándor *János vitéz* című művéből kell előadnod egy rövid részletet a következő helyzetekben, más-más hallgatóságnak. A verset mindig a legmegfelelőbb hangerővel mondd el!

- a) A kistestvérednek, elalvás előtti meseként;
- b) Osztálytársaid előtt, a tanteremben – feleletként;
- c) A művelődési ház színpadán, meghívott felnőtt vendégek előtt.

3. A következő szituációkban a helyes hangerő megválasztása lesz a feladatod.

- a) Egy felnőttet kell kihívnod egy előadásról, mert telefonon keresik.
- b) A barátod, aki nem volt ma iskolában, délután elsuhan melletted egy gördeszkán. Szólj utána, hogy beszélni szeretnél vele!

- c) Egy műemlék templomban, ahol rajtatok kívül hívó, imádkozó emberek is jelen vannak, egy kérdést szeretnél föltenni az idegenvezetőnek.

A kapcsolatteremtő és kapcsolattartó nyelvi és nem nyelvi elemek alkalmazásának mérlegelése

1. Egy osztálytársadtól úgy tudod, elmarad a matematikaóra. Te ennek örülsz, mert nem készítettél el a házi feladatot. Ám becsöngetéskor tanárod belép a terembe, mire te halkán, de meglehetősen szemtelenül kiejtesz a szádon egy elnyújtott „csóóókolom”-ot.
 - a) Játsszátok el a jelenetet lehetséges folytatásaival együtt!
 - b) Beszéljétek meg, melyik köszönési forma milyen mértékben fokozta vagy oldotta a keletkezett feszültséget!
 - c) Keressétek meg azokat a nyelvi formákat, amelyek a lehető legteljesebben feloldják a kellemetlen zavart! (Ajánlatos nyíltan bevallani a szemtelen köszönés valódi okát: azt, hogy nem készültél órára.) Játsszátok el újra a jelenetet!
 - d) Beszéljétek meg, milyen nem nyelvi eszközökkel hangsúlyoztátok vagy egészítettétek ki a bocsánatkérést!
2. Tantárgyi vetélkedőre érteztél egy másik iskolába. Teremtél kapcsolatot
 - a) egy ott ügyelő pedagógussal;
 - b) egy hozzád hasonló alkatú, azonos nemű gyerekkel;
 - c) egy szemmel láthatóan rendkívül izguló gyerekkel;
 - d) a vetélkedő első fordulójáról kilépő, megkönnyebbülten mosolygó gyerekkel!Mérlegeld minden esetben, hogy milyen nyelvi és nem nyelvi eszközöket célszerű használni!

3. Késve érkezel egy színházi előadásra. Melyik forma alkalmas a helyzet megoldására?

Hosszas magyarázkodásba kezdesz, hogy a jegyszedő néni beengedjen.

Röviden és halkán elnézést kérsz. Ezt gesztusaiddal és tekintetteddel is megerősíted.

Szó nélkül indulsz előre, hogy ne maradj le az előadás elejéről.

4. Az utcán hangos „Csókolom”-mal ráköszönsz egy ismerősnek vélt felnőttre, miközben felé fordulsz, közelítesz hozzá, és megemeled a kezed. Ekkor jössz rá, hogy az illető nem az, akinek te gondoltad. Mit teszel?

– Hirtelen irányt, testtartást és tekintetet változtat, s elmegy az ellenkező irányba.

– Dúdolni kezdesz, s úgy teszel, mintha semmi sem történt volna.

– Rámosolyogsz a felnőttre, és elnézést kérsz tőle, magyarázkodás nélkül.

– Hosszas magyarázkodásba fogsz arról, hogy kivel tévesztetted össze.

5. Ügyeletes vagy. Egy „gyanús” külsejű férfi lép az iskola épületébe. Teremtél vele kapcsolatot! (Mérlegeld, hogy mit és hogyan mondasz! Vigyázz, ne adj hangot a rossz előérzeteknek!)

A szóbeli szövegalkotás gyakorlása különböző műfajokban

A kapcsolatteremtés, kapcsolattartás tanulása

1. Az osztályba érkezett (meghívott) vendégek üdvözlésének gyakorlása

1. Nyílt tanítási nap van az iskolában. Szüleitek fogják megnézni, hogyan tanultok. Üdvözljétek őket! Közvetlen, de udvarias hangon szóljatok! Tájékoztassátok őket arról is, mivel foglalkoztok majd!

2. Egy másik iskolából testvérosztályotok érkezik hozzátok közös farsangi mulatságra. Üdvözljétek őket! (Humorosan is szólhattok. Beszélhettek magáról a népszokásról is.)

3. Április 1-jén fordított nap lesz az iskolában. Erre a napra középkori birodalommal alakultok. A megválasztott királyi pár a ti osztályotokba is ellátogat. Üdvözljétek őket! Próbáljatok meg a helyzethez illő, régies beszédfordulatokkal élni!

4. Az iskolában író-olvasó találkozót rendeznek. A meghívott vendég Kiss Anna. Mondj egy rövid, személyes hangú üdvözlőbeszédet! A következőképpen készülj föl erre:

- Válassz az irodalomkönyvedből (a költő köteteiből) egy olyan verset, amelyik közel áll hozzád!
- Tanulj meg belőle néhány sort, amelyet beleszól majd a köszöntőbe!
- Olvasd el a költő életrajzát! Jegyezz meg egy-két érdekes mozzanatot, amelyről te személy szerint bővebben szeretnél hallani!
- Alkosd meg az üdvözlés szövegét úgy, hogy az ilyenkor szokásos bevezető mondatok után a fenti élményeidről is beszélsz!

2. Névnapi, születésnapi és egyéb alkalomra szóló köszöntők gyakorlása

1. Kik lehetnek a címzettjei az alábbi, különböző alkalmakra szóló köszöntéseknek?

- Isten éltesen sokáig, füled érjen bokádig!
- Névnapi alkalmából nagyon sok szeretettel köszöntöm!
- Szeretném megköszönni egész évi fáradozását ezzel a néhány szál virággal.
- Boldog karácsonyt!
- Nagyon sok boldogságot kívánok!
- Szerencsés kéz- és lábtörést!

2. Köszöntsd fel egy osztálytársadat az osztály előtt névnapján!

- Ladó György *Utónévkönyve* segítségével készülj fel a név eredetének elmondására!
- Végy számba olyan híres embereket, akik ugyanezt a nevet viselték!
- Lapozd fel a Helikon Könyvkiadó névnapi sorozatának megfelelő kötetét, s válassz onnan a felköszöntendő személyhez illő verset vagy prózarészletet! (Lehet humoros szituációt is teremteni a kiválasztott részlettel!)

3. Nagymamád egy kivizsgálásra kórházba ment. Ma épp a születésnapja van. Nagyon szeretnéd őt felköszönteni, de sajnos, gyerek nem mehet a kórterembe. Telefonon hívd fel, s a személyes találkozást helyettesítve hosszabban, melegebb hangon köszöntsd fel!

A szándéknyilvánítás tanulása: segítségkérés, tudakozódás veszélyhelyzetekben

1. Egy osztálytársadat kell meglátogatnod, hogy átadd a házi feladatokat. Most jársz arra először. Kissé szorongsz, mert már sötétedik, és még nem találtad meg a házat.

- a) Tudakozódj egy éppen hazaérkező családtól, hol van a keresett ház!
- b) Nagyon messzire kell még menned, és kutyák is vannak arafelé. Fordulj vissza, és kérj segítséget a legközelebb lakó ismerőstől!
2. Az osztályod gyalogtúrára indult. Pár percet késtél, s már sehol sem látod őket. Tudakozódj:
- az iskolatitkártól;
 - egy arra járó felnőttől, hogy merre mehettek!
- (Vigyázz, az iskolatitkár és az idegen előzetes ismeretei nem egyformák!)
3. Leszálltál a buszról, és akkor veszed észre, hogy a tornaszákod fent maradt. A vezető már éppen csukná az ajtót. Mit tudsz tenni, mondani, kiáltani?
- a) Sajnos, nem tudtál dönteni, a busz elment. Kérj tanácsot egy megbízhatónak látszó felnőttől a megállóban!
- b) Azt a tanácsot kaptad, hogy menj el a következő busszal a végállomásra, a vezető biztosan leadja a talált holmit. Csak hogy neked iskolába kell menned. Kérj segítséget egy éppen arra jövő ismerős pedagógustól!
- c) A végállomáson tudakozódj a tornaszákod felől!
4. Egyedül maradtál otthon a kistestvéreddel. Játék közben betörtétek az ablakot, s egy üvegszilánk a testvéred körme alá fúródott.
- a) Csengess be a szomszédba, s kérj segítséget!
- b) Közel van a rendelő, gyorsan vidd el síró testvéredet! Kérj segítséget a kartonozóban ülő nénitől és/vagy az orvostól!
5. A buszmegállóban (áruházban, metróállomáson) egy füstölő szeméttartót veszel észre. Kérj tanácsot, illetve segítséget:

- egy középiskolás korú fiútól;
- egy közelben lévő felnőttől;
- egy közeli házban;
- az információs irodában!

A véleménynyilvánítás tanulása

1. A vélemény kifejtésének gyakorlása mindennapi helyzetek kapcsán

1. Az iskolaújság következő számát a ti osztályotok állítja össze. Zsolti elsőként jelentkezik erre a munkára. A baj az, hogy Zsolti a szövegalkotásban nem éppen eredményes, a helyesírása alig elfogadható, a füzeteinek külalakja sem szép. A gyerekek a következőképpen próbálják Zsoltit lebeszélni:

Juli: *Na, majd pont te fogod ezt csinálni! Ilyen helyesírással!*
 Karcsi: *Öregem, te jobb, ha hallgatsz! Ez a munka nem neked való!*

Ági: *Zsolti, jól meggondoltad te ezt? Hiszen egy épkézláb leírást sem tudsz összeszedni!*

Zoli: *Zsolti, ez a munka nem neked való! Ahhoz, hogy el tudd végezni, sokkal tisztábban, rendesebben kellene dolgoznod, és rengeteget gyakorolnod. De ha annyira szeretnéd, vállaljuk el ketten! Te ötleteket adsz, én pedig segítek kivitelezni. Közben pedig gyakorolhatod a helyesírási szótár kezelését.*

- a) Neked melyik gyerek véleménynyilvánítása tetszett a legjobban? Miért?
- b) Te hogyan mondtad volna el véleményed Zsoltinak?

2. A táborban egyik éjszaka nagyon lehűlt a levegő, de mindenkinek csak egy pokróca volt. Attila nagy hangon méltatlankodott a sátorban: „Szép kis tábor, mondhatom! Az ember fagyjon meg ennyi pénzért!” Kriszti siránkozott: „Megírom apu-

nak, hogy itt senki nem törődik velünk! Akár meg is fagyhatunk!” Péter elszaladt a táborvezetőhöz: „Tanár bácsi kérem, adjon még egy pokrócot, mert megfagyok!” Balázs ezalatt felvette a melegítőjét, rá még egy pulóvert, és így feküdt be a pokróc alá.

- a) Mondj véleményt Attiláról, Krisztiról, Péterről és Balázsról!
- b) Te hogyan oldottad volna meg a helyzetet?

3. Mondjatok megalapozott, tapintatos véleményt:

- a) barátotok (barátnőtök) öltözködési szokásairól;
- b) viselkedésekről a legutóbbi múzeumlátogatáskor;
- c) iskolátok könyvtárának állományáról;
- d) az osztálytermetek berendezéséről;
- e) egy osztálytársatokról, akivel nemrég konfliktusba kerültek az ő hibájából;
- f) egy osztálytársatokról, akivel konfliktusba kerültek a saját hibáikból!

2. A vita gyakorlása (érvelés, indoklás, cáfolás)

4. Az alább megadott témákról fogtok vitatkozni:

- közösen látott film;
- közös színházi élmény;
- közösen látott kiállítás;
- mindenki által elolvasott könyv;
- iskolai esemény;
- az osztályban adódó konfliktushelyzetek.

Készüljete fel a vitára! Fogalmazzátok meg álláspontotokat! Ennek igazolására keressetek érveket, tényeket! Ezekről készíthettek jegyzeteket!

Igyekeztek a megadott témáról beszélni, ettől ne térjetek el!

Ne egymás véleményéről vitatkozzatok!

Csak akkor szólaljatok meg, ha erre a vitavezető engedélyt ad, vagy ha társatok befejezte mondanivalóját!

5. Két csoportban fogtok dolgozni. Az egyik csoport az alábbi állítások igazolására, a másik pedig azok cáfolására keressen érveket!

- A nyelvtanulás csak szorgalmas, rendszeres, kitartó munka mellett hoz eredményt.
- Legfontosabb háziállatunk a szarvasmarha, mert tejét, húsát és bőrét egyaránt felhasználjuk.
- A magas hegyek között élő emberek hosszabb ideig élnek, mint az átlagéletkor.
- A kutya a gazdájához, a macska inkább a lakóházhoz ragaszkodik.

6. A gyerekek arról vitatkoztak, hogy jó-e városi (emeletes) házban kutyát tartani. Ákos így érvelt: „Szerintem hülyeség kutyát tartani a lakásban. Nekem egyszer volt, de el is pusztult.” Gábor ezt mondta: „Nem értek egyet veled, Ákos! Sok olyan kutyát láttam, amelyik a lakásban is jól érezte magát.” Gergő is megszólalt: „Ákosnak igaza van, én is ismertem a kutyáját.”

- a) Milyen szabályok ellen vétettek a fenti vita szereplői?
- b) Folytassátok a vitát, de most már szabályosan!

Tájékoztató-ábrázoló szövegek alkotásának gyakorlása

1. Elbeszélés élmény és fantázia alapján, elbeszélés a tanult történelmi eseményekről

1. Keress a könyvtárban ismertetőt az Aggteleki-cseppkőbarlangról!

- a) Ha jártál már ott, idézd fel az élményeidet!
- b) Mondj mesét a Csillagvizsgálóról;
 - a) Teknősbékáról;
 - a) Vízéséről;
 - a) Télapóról;

a Tigrisről;
a Tóparti kastélyról;
az Óriások terméről!

2. Találj ki magyarázatot, s alkoss egy-egy történetet arról, hogy az alábbi helységek honnan kaphatták nevüket:

- a) Gyula;
- b) Balassagyarmat;
- c) Százhalombatta;
- d) Pannonhalma;
- e) Hatvan!

3. Keress magyarázatot, s találj ki történetet az alábbi hegynevek keletkezéséről:

- a) Leányvár;
- b) Latorvár;
- c) Ördögszántotta-hegy;
- d) Koplaló-domb!

Megjegyzés:

A feladat elvégzése után a fenti földrajzi nevek magyarázatát keressék meg a gyerekek Rockenbauer Pál *Amiről a térkép mesél* (Móra Könyvkiadó, Budapest, 1986) és Kiss Lajos *Földrajzi nevek etimológiája* (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983) című könyvében!

4. Az 5. osztályos történelemtankönyved, illetve a *Régen volt, hogy is volt* című történelmi olvasókönyved alapján mondj elbeszéléseket az alábbi témákról:

- a) Hogyan találták fel az egyiptomiak az öntözéses gazdálkodást? (Az elbeszélést egy idős alföldi parasztbácsinak címezd, aki állandóan a szárazságra panaszkodik!)
- b) Az időgép segítségével visszarepülsz a középkorba. Egy veled egyidős fiúval beszélgetve rádöbben, hogy fogal-

ma sincs arról, mi az olimpia. Beszélj neki az ókori olimpiai játékokról!

c) Az etelközi magyar törzsfők egyike vagy. Mondd el unokáidnak, hogy kötöttétek meg a vérszerződést!

2. A leírás gyakorlása a szaktantárgyak tanulásának segítése érdekében

Megjegyzés:

a) Az itt következő feladatokat *A kérdéses gyakorlása tájékoztató-ábrázoló szövegek hallgatásakor*, illetve *A kiegészítés és a kiigazítás gyakorlása tájékoztató szövegek hallgatásakor* cím alatt szereplő feladatokkal együtt végeztessük.

b) Az itt közölt feladatok mintául szolgálnak a pedagógusok számára ahhoz, hogyan integrálják az anyanyelvből tanultakat a különböző szaktárgyak anyagaival. Mivel sokféle taneszköz van forgalomban, így e feladatokat értelemszerűen aktualizálni kell az adott tanulói csoporthoz.

• történelmi helyszínekről, épületekről, személyekről, folyamatokról

1. A *Képes történelmi atlasz* alapján alkossatok leíró szöveget!

a) Lapozd fel a térképet a *Hazánk régészeti leletei* című táblánál! Fogalmazz tételmondatot a térkép címének segítségével arról, amiről beszélni fogsz!

b) Részletezd a tételmondat kijelentését! A szöveget a különböző korok szerint tagold! (kőkor, rézkor, bronzkor, vaskor)

c) Összegezd, mely időszakból maradt ránk a leggazdagabb leletanyag!

2. Beszélj az ókori Kelet nevezetes építményeiről!

– Mondanivalódat az egyes birodalmak szerint rendezd!

- Ismereteid alapján részletesebben szólj egy építményről! (Pl.: Babel tornya.)
3. Vesd össze Athén és Róma városszerkezetét a megfelelő térképek segítségével!
- A tételmondat a hasonlóság, illetve különbözőség tényeit rögzítse!
 - Az összehasonlító leírást a sugaras szerkezetek közép-pontjából indítsd! Csoportosítsd rendeltetésük és fontosságuk szerint a létesítményeket!
 - Emeld ki a legfontosabbat és/vagy számodra legismertebbet, s beszélj róla! (Leírás és elbeszélés is lehet.)
4. A térkép alapján alkoss leíró szöveget Pannónia tárgyi és szellemi örökségéről (pl. városnevek)! Beszélj élményszerűen arról a településről, amelyet már te is láttál!
5. Alkoss leíró szövegeket az alábbi – az általános műveltséghez tartozó – személyekről, folyamatokról a térkép segítségével!
- a) A magyarok vándorlása, a honfoglalás
 - b) Török- és Habsburg-ellenes harcok
 - c) A szabadságharc 1848 nyarától 1849 márciusáig
 - d) A szabadságharc leverése (aradi vértanúk)
6. Meséld el egy ismerős első osztályos gyerekek a térkép ábrái alapján, hogyan fejlődött az emberiség!
7. Lakóhelyed címeréről alkoss leíró szöveget! Bővítsd a leírást elbeszéléssel, amelyben fejtsd ki, miért éppen ilyen motívumok szerepelnek a címeren!
8. Mondj cím és név nélküli leírást az alábbi történelmi személyekről (külsőjükről, ruházatukról)! Leírásod alapján társaid találják ki, kiről beszéltél!

- a) Nofrétete
- b) Periklész
- c) Julius Caesar
- d) I. István király

• földrajzi térről, folyamatokról

1. Vedd elő a földrajzi atlaszodat, és nyisd ki Magyarország domborzati térképénél! Az alábbi kérdések alapján alkoss leíró szöveget Magyarország természeti adottságairól!

- Milyen domborzati formák találhatók Magyarországon?
- Milyen nagy tájegységekre osztjuk hazánkat?
- Milyen nagy folyók szelik át az országot?
- Melyek a jelentősebb állóvizeink?

2. Válassz ki az alábbi témák közül egyet:

- a szél domborzatformáló munkája;
- a vulkánok kialakulása és működése;
- a folyók torkolatának kialakulása.

A választott témához keress ábrát vagy leírást a tankönyvedben, munkafüzetedben vagy atlaszodban! Gyűjtsd ki a megfelelő szakszavakat! Tedd őket a megfelelő sorrendbe! Segítségükkel mondj leíró szöveget a folyamatról!

• növényekről, állatokról

1. A *Magyarország növényvilága* című memóriajáték kártyáit osszátok négyfelé! Az így kapott 11 kártyán látható növényekről szereztek ismereteket a *Kis növényhatározóból*! Alkossatok szakszerű leíró szövegeket az egyes növényekről úgy, hogy társaitok rájuk ismerjenek! Aki először meg tudja nevezni a bemutatott növényt, azé legyen a kártya és egy jutalompont. Az a nyertes, aki legelőször „eladja” saját összes kártyáját (11 pont), és a megszerzett kártyákkal együtt a legtöbb pontot szerezte.

2. A természetismeret (biológia, környezetismeret) tantárgy keretében szerzett ismereteidet felhasználva alkoss leíró szöveget egy adott élőhelyről

- a) szakmai;
- b) szépirodalmi stílusban!

3. Válassz Fekete István *Vuk* című regényéből néhány részletet, amely a róka életmódját mutatja be (elbeszélő rész is lehet)! Alakítsd úgy a mondanivalódat, hogy be tudd illeszteni a kiválasztott regényrészleteket!

4. Válassz egyet a kedves bélyegeid közül (pl. *Óvjuk Európa védett állatait* sorozatból a *Nyári lúd* c.)! Alkoss leíró szöveget a bélyegen található állatról, növényről!

• műalkotásokról

1. Keresd ki egy művészeti albumból Borsos Miklós *Madár tojással* című térplasztikáját! Készíts leírást, amelynek tételmondata a plasztika formájára utal! A részletes kifejtés után azt is mondd el, te hová, milyen térbe helyeznéd ezt a műalkotást!

2. A Corvina Könyvkiadó jelenteti meg *A művészet története* című sorozatot. Az *antik világról* szóló kötet (Bp., 1987) tartalmazza az alább felsorolt műalkotásokat. Ezekről alkoss(atok) leíró szövegeket! Zárójelben segítséget adunk ahhoz, hogy a tételmondatok mire irányulhatnak.

– 26. oldal: *Delfines freskó* (a színek és vonalak harmóniája, természetű ábrázolás)

Fogoly madaras freskó (lásd az előbbi szempontokat!)

– 57. oldal: *Síredény* (formája, díszítése)

– 83. oldal: *Amfora* (formája, színei)

– 86. oldal: *Periklész mellszobra* (a megmunkálás finomsága, élethű ábrázolás)

3. A *20. századi magyar festészet és szobrászat* (Képzőművészeti Kiadó. Bp., 1986) című könyvben keresd meg a következő festményeket, és alkoss róluk leíró szöveget!

– Mattis Teutsch János: *Tájkép* (Különösen a kompozícióra és a vonalakra irányítsd a néző figyelmét!)

– Szőnyi István: *Zebegényi temetés* (A szíkontraszt hatása legyen a tételmondat témája!)

4. Mondj leíró szöveget a lakóhelyeden található köztéri szoborról vagy más, osztálytársaid által is ismert műalkotásról cím nélkül! Az ő feladatuk kitalálni, miről beszélsz.

5. Alkossatok leíró szöveget a tanárotok által bemutatott műalkotásról és/vagy formatervezett használati tárgyról!

• tevékenységekről

1. Készítsetek tervet időjárási jelenségek megfigyeléséhez! Szóban ismertessétek

a) a vizsgálódási területeket;

b) a módszereket;

c) a tapasztalatok feldolgozásának módját!

Minden egyes terület ismeretéhez

– rögzítsétek a kulcsszavakat;

– gyűjtsétek össze a szakkifejezéseket;

– fogalmazzatok tételmondatot!

2. Van olyan kedvenc ételed, amit kevesen ismernek? Tudd meg otthon, hogyan kell elkészíteni! Mondd el társaidnak úgy, hogy annak alapján ők is el tudják otthon készíttetni!

• matematikai algoritmusok leírása

1. Magyarázd el kistestvérednek – aki tud már összeadni, kivonni, osztani és szorozni –, hogyan tudná elosztani

- a) két szám összegét;
 - b) két szám különbségét!
2. Elvállaltad, hogy egy osztálytársadnak segítesz felkészülni a matematikadolgozatra. Magyarázd el neki, hogy mi a szerepe a nullának a szorzásban, illetve az osztásban!
 3. Játsszatok irányító-végrehajtó játékot! Egyik társatok menjen ki a táblához. Egy másik társatok diktálja neki az alább szereplő matematikafeladatok megoldásának algoritmusát (menetét)! A táblánál lévő társatok csak azokat a műveleteket és csak úgy végezheti el, ahogy az irányító diktálja!

Feladatok:

a) Írd át tizedes tört alakba a következő törteket:

$$\frac{1}{9}, \quad \frac{3}{4}, \quad \frac{4}{5}$$

b) Végezd el a következő osztásokat!

$$1347 : 21 = ? \quad 3478,6 : 4 = ? \quad 1,25 : 25 = ?$$

• irodalmi alkotások hőseinek jellemzése

1. Jellemezd Kukorica Jancsit Petőfi *János vitéz* című költeményének első fejezete alapján úgy, mintha te lennél:
 - a) Iluska;
 - b) Jancsi gazdája;
 - c) Iluska mostohája;
 - d) egy birka Jancsi nyájából!
2. Mondd el János vitéz legfontosabb belső tulajdonságait úgy, hogy
 - a) te magad ismerteted ezeket a tulajdonságokat;
 - b) valamelyik szereplővel elmondatod Jancsi jellemvonásait;

- c) elmeséled Jancsi valamelyik kalandját, amelyből valamilyen tulajdonságára fény derül;
- d) őt magát szólaltatod meg!

3. Molnár Ferenc *A Pál utcai fiúk* című regényéből válaszd ki

- a) a számodra legrokonszenvesebb hőst, és mutasd be jellemét osztálytársaidnak, akik szintén olvasták a regényt;
- b) a számodra legszimpatikusabb figurát, és mutasd be őt kisebb testvérednek, aki még nem olvasta a könyvet;
- c) a számodra legellenszenvesebb szereplőt, és jellemezd őt osztálytársaid előtt!

• oksági összefüggések kifejtése a történelem, a matematika, a földrajz és a biológia tanulása kapcsán

1. Keress ok-okozati összefüggést az egyiptomi öntözéses gazdálkodás és a tartományok kialakulása között!
2. Fogalmazd meg a Római Birodalom kettészakadásának, majd bukásának okait! Csoportosítsd őket aszerint, hogy külső avagy belső eredetűek-e! Keress összefüggést közöttük!
3. Mi volt az oka annak, hogy a magyarok törzsszövetségre léptek?
4. Magyarázd meg, mi az oka annak, hogy többjegyű számokat csoportonként (helyiértékenként) oszthatunk?
5. Mi az oka annak, hogy a 0-val való osztás értelmetlen?
6. Fejtsd ki, miért települtek bányavidékek a régi röghegységek környékére!
7. Miért nem fagynak be a folyók Nyugat-Európában?

8. Mi teszi lehetővé, hogy a kecskebéka hosszabb ideig a szárazföldön tartózkodjék?

9. Mi az oka annak, hogy a sün téli álmat alszik?

3. Az interjúkészítés gyakorlása

1. Eszter interjút készített egy meseíróval. Így kezdődött:

„Nagyon köszönöm, hogy hajlandó iskolaújságunk olvasói számára időt szakítani. Az ő kedvükért talán sorolja föl eddig megjelent köteteit!”

- Milyen udvariatlanságot követett el Eszter?
- Hogyan lehetne ezt kiküszöbölni?

2. Az alább felsorolt személyekkel készítenek interjút, s azt vegyék is föl magnetofonra!

- Készüljék föl az interjúkészítésre! Tanulmányozzátok a leendő interjúalany életéről, munkásságáról fellelhető dokumentumokat!
- A legfontosabb kérdéseket előre fogalmazzátok meg, és a megfelelő pillanatban tegyétek föl! (Erre írásbeli vázlat összeállításával készüljék föl!)
- Hagyjátok az interjúalanyt beszélni, fölöslegesen ne szóljatok közbe!

Javasolt interjúalanyok:

- a lakóhelyeteken élő híres művész (író, költő, szobrász, festőművész, építész, színművész stb.);
- egy érdekes foglalkozású felnőtt a környezetetekből (pl. újságíró, nyomdász, kutató);
- tanárotok, aki valamilyen területen kiemelkedő eredményt ért el (pl. sportversenyt nyert, könyvet írt, előadást tartott).

3. Készítenek képzeletbeli interjút:

- egy görög istennel;
- egy olimpiai bajnokkal;
- Árpád vezérrel;
- Petőfi Sándorral!

4. A riportkészítés tanulása

1. Készítenek riportot:

- egy helyi üzemből arról, mit tesznek a környezetszennyezés elkerülése érdekében;
- az orvosi rendelő munkatársaival arról, hogyan tudnának segíteni abban, hogy az iskolás gyerekek egészségesebben éljenek;
- a közért vezetőjével arról, hogy miért nem lehet reggel fél nyolc körül poharas tejet kapni!

Minden riport készítése előtt alaposan készüljék föl, szerezzetek információkat! A riportalanyokkal udvariasan beszéljétek! Ne tegyék föl tapintatlan kérdéseket!

5. Kiselőadás gyakorlása az osztálytársak előtt

1. Készülj föl kiselőadás tartására:

- egy távoli kontinens valamelyik érdekes élőlényéről;
- a honfoglaló magyarság életéről, szokásairól László Gyula *50 rajz a honfoglalókról* című könyve alapján;
- Petőfi Sándor halálának körülményeiről (ismertesd a különböző nézeteket könyvek és újságcikkek alapján)!

2. Tartsd meg osztálytársaid (meghívott ismerősök) előtt a fenti előadásodat!

- Először röviden ismertesd azt, amiről beszélni fogsz!

- A kiselőadás közben többször tégy utalást arra, ami már elhangzott!
- Hagyj időt a jegyzetelésre is!
- Hangerővel, hangszínnel, hanglejtéssel emeld ki előadásodban a tételmondatokat!
- Előadásod végén a legfontosabb gondolatokat ismételd meg, foglald össze az elhangzottakat!

6. Beszámolók gyakorlása (elvégzett munkák ismertetése)

1. Ismertesd az osztályönkormányzatban ebben a félévben végzett tevékenységedet! Minősítsd az elvégzett munkádat! Mutass rá a siker (kudarcc) okaira!
2. Számolj be osztálytársaidnak arról, milyen munkát végzett ebben az évben az a szakkör, amelybe jártál! Értékelj is az egyes megvalósult programokat! Mutass rá, mit kellene a jövőben jobban végezni!
3. Számolj be valamilyen iskolán kívüli munkád elvégzéséről! Részletesen mutasd be az elvégzett munkát osztálytársaidnak!
4. Tanárod azzal bíz meg, tanulmányozd a könyvtárban a magyar nyelv jövevényszavait, és állíts össze ezekből egy kis szótárt. Számolj be az elvégzett munkádról!

7. Tervismertetés (előterjesztés) gyakorlása: munkaterv, tevékenységterv

1. Készítsétek el a diákönkormányzat féléves munkatervét! A terv tartalmazza az elvégzendő munkákat, a közös programokat, az iskolai önkormányzattal együtt végzett tevékenységeket! Tervezzétek meg azt is, melyik programért ki legyen a felelős, és mikorra kell azt végrehajtani! Terveteket ismertessétek az osztály tagjai előtt!

2. Osztályotok farsangi mulatságot rendez. Készítsetek részletes tervet arról, ki készíti el a kérvényt az igazgatóhoz, ki írja a meghívókat, ki készíti elő a termet, kik fognak utána kitakarítani, kik gondoskodnak a zenéről, a játékos programokról, kik az enni- és innivalókról!

Ismertessétek terveteket:

- a) osztálytársaitoknak;
- b) osztályfőnökökötöknek;
- c) az igazgatónak (tagozatvezetőnek)!

3. Az osztálykiránduláson magatok főztök. Készítsetek tevékenységtervet egy bográcsgulyás elkészítéséhez a nyersanyagok beszerzésétől a mosogatásig!
4. Készítsetek részletes tervet egy biológiai (fizikai) kísérlet elvégzéséhez, amely a szükséges eszközökön kívül a munka menetét, egyes fázisait tartalmazza!

8. Szakszövegek reprodukálása (törvények, meghatározások, összefüggések)

1. Olvasd el a matematikakönyvben a számok abszolút értékéről szóló részt! Értelmezd, majd jegyezd meg a meghatározást! Ezután a könyv segítségével mondd el társaidnak, mit értünk egy szám abszolút értékén!
2. Olvasd el a történelemkönyvben a törzsszervezet kialakulásáról szóló fejezetet! Tanulmányozd az ábrát, majd tanuld meg kívülről a következő kifejezéseket, jelentésmagyarázatukkal együtt:
 - nagycsalád;
 - nemzetség;
 - nemzetségszféra;
 - törzs;
 - törzsfő!

Ezután könyv nélkül mondd el osztálytársaidnak, hogyan alakult ki a törzsszervezet elődeinknél!
Keresd meg a természetismeret-tankönyvedben az erdőről szóló fejezetet!

3. Jegyezd meg a vastag betűvel szedett kifejezéseket, összefüggéseket, majd tarts ezek felhasználásával rövid kiselőadást társaidnak az erdő és az ember kapcsolatáról!

Az élőbeszéddel azonos időben érvényesülő kommunikációs normákhoz való igazodás gyakorlása

1. Melyik állításról mi a véleményed? Fejtsd ki!

- a) A céltalan gesztusok elvonják a figyelmet a mondanivalóról.
- b) A kihúzott testtartás egyértelműen mondandónk komolyságát mutatja.
- c) Érzelmeinket a beszélgetőtárs személyétől, a beszélgetés helyétől és idejétől függően mutathatja arcunk.
- d) Ha meg akarunk valakit szólítani, előbb határozottan a szemébe kell néznünk.

2. Mondjatok egyértelműen igaz és egyértelműen hamis, illetve többféleképpen is értelmezhető kijelentéseket a kommunikációs normák használatára vonatkozóan!

3. Tegyük föl, hogy reggel elaludtál, és elkéstél az óráról. A többiek már a munkájuk fölé hajolva dolgoznak, tanárod egy kis csoporttal hangos olvasást gyakorol. Önismereted alapján melyik viselkedési forma illik rád az alábbiak közül?

– Miután kézfejjel néhányszor megpuffogtattad az ajtót, hangos „sziasztok!”-kal és „csókolom!”-mal belépsz, a táskádat a padra teszed, és senkire sem figyelve kidobárod a tanszereidet.

- Miután – hogy ne zavarj – kopogás nélkül besurrantál az ajtón, a tanárod felé biccentetted, lehuppansz a székre, s szó nélkül nézelődsz mindaddig, amíg tanárod meg nem szólít.
- Miután begörbített mutatóujjaddal előbb jól hallhatóan kettőt koppintottál – benyitsz a terembe. Észleled, hogy a többiek dolgoznak, csendben tanárodhoz lépsz, s úgy másfél méter távolságra tőle megállsz. Megváród, míg társad az éppen olvasott mondatot befejezi, s tanárod rád néz. Ekkor halkán, röviden elnézést kérsz, indokolod késésedet, s munkát kérsz.

Melyik esetben, milyen nyelvi vagy nem nyelvi hibát követett el az 1. személy? Melyik megoldás helyes?

Játsszátok el egyéb hibák elkövetésével is a fenti helyzetet (köszönés helyett intés; a tanár megérintése stb.)! Társaitok nevezzék meg a hibákat!

4. Hetes/napos/ügyeletes vagy. Az ügyeletes tanár minden szünetben benéz az osztályotokba.

- Játsszátok el egymás után az 1., a 2. és a 3. szünetet! Ügyeljetek a kommunikációs normákra!
- Döntsd el: mint hetesnek/naposnak/ügyeletesnek kell-e
 - minden szünetben köszönni;
 - megkérdezni, hogy „Kit tetszik keresni?”;
 - tekintetteddel jelezni, hogy észrevetted belépését;
 - odamenni hozzá;
 - elmondani, hogy mit végeztél!
- Mennyiben módosul a helyzet, ha az első szünetben rendetlenkedtél a társaddal (szivacsot dobáltatok, firkáltatok, székeket tologattatok)? Játsszátok el így is az 1., 2. és a 3. szünetet! Jól gondoljátok végig, mit tesz és mond ilyenkor az ügyeletes tanár!

5. Hogyan teremtesz kapcsolatot szünetben az osztályfőnökkel az alábbi szituációkban?

- a) Osztályfőnököd a tanári asztalnál ül, s a reggeliző gyerekeket nézi.
- b) Osztályfőnököd a teremből éppen kifelé indul.
- c) Osztályfőnököd egy kisebb gyerekcsoporttal beszél.

Ügyelj az alábbi kommunikációs normákra:

- megfelelő térköz kialakítása;
- megszólítás a hangerő megválasztásával;
- tekintetváltás!

6. A napközis tanárnő arra kér, hívd össze az udvaron az osztálytársaidat. Mire kell ügyelned ahhoz, hogy mindenki tudomást szerezzen a gyülekezőről? (Hangerő, térköz, gesztus, érintés.)

- a) Játsszátok el a különféle tevékenységeket (labdajáték, beszélgetés, olvasás, bújócska) végző gyerekcsoportok megszólítását és informálását!
- b) Elemezzétek a különböző megoldásokat aszerint, hogy megfeleltek-e a célnak és a kommunikációs normáknak!

A szociális szituációhoz és a szerephez való igazodás gyakorlása

1. Gondolkodj el az alábbi megállapításokon! Fejtsd ki, mi a véleményed ezekről a szociális szerepekről szóló kijelentésekről!

Megjegyzés:

Egy gyereknek csak egy megállapítást adjunk ki!

- Mindig alkalmazkodnunk kell ahhoz, akivel beszélünk.
- Sohasem viselkedhetünk annak megfelelően, amilyenek a valóságban vagyunk.

- Ha felnőttek előtt szólalunk meg, nyugodtan adjunk teret egyéniségünknek!
- Egyáltalán nem fontos, hogy milyen szociális szerepben van az, akivel beszélünk.
- Beszédünk – ha különféle szerepeinkben összehasonlítjuk – egyéniségünknek más-más vonását mutathatja meg. (Szociális szerepek például: vezető–vezetett, gyermek-szerep, serdülő-szerep, tanuló szerep, női és férfi szerep stb.)

2. Mit gondolsz, melyik a magán-, melyik a hivatalos beszélgetés?

Az első párbeszéd:

- *Hány gyerek jár hozzátok, Pistám?*
- *Ötszázhusz.*
- *S hány számítógépetek van?*
- *Ugyan, hagyd el! Mindössze kettő. Semmi ahhoz, hogy minden gyerek hozzáférjen!*

A második párbeszéd:

- *Hány tanulója van az önök iskolájának?*
- *Iskolánkba ötszázhusz tanuló jár.*
- *Hány számítógéppel rendelkezik az iskola?*
- *Sajnos, a személyi számítógéppel való ellátottságunk nem kielégítő mértékű, mindössze kettőt kaptunk. Ilyen körülmények között nem tudjuk biztosítani, hogy minden diák megtanulhassa a kezelését.*

Válaszodat indokold meg!

3. Mikor, milyen szerepben szólalt meg az alábbi felnőtt?

Hogyan tükrözi a szerepet

- a megszólítás (tegezés, magázás);
- a megszólalás terjedelme;
- az a tény, hogy kérdés vagy felszólítás formájában hangzott el a mondanivaló?

- a) – Igazgató úr, legyen szíves engedélyezni, hogy egy hét szabadságra menjek!

- b)– János bácsi, magát kérem meg arra, hogy a távollétemben irányítsa a munkát.
- c)– Gyere drágám, készülődjünk, hosszú út áll előttünk!
- d)– Na, fiúk, igyekezzünk, anyátok már vár bennünket!
- e)– Látom, édesanyám, szíved-lelked kitetted, hogy finom ebéddel várj bennünket.

Melyik szerep kívánt, illetve engedett meg

- lezserséget,
- gyengédséget,
- távolságtartást,
- bizalmasságot,
- közvetlenséget,
- könnyedséget,
- kimértséget,
- választékos nyelvhasználatot,
- udvariasságot?

4. Kisgyerekek még nem képesek szerepszerűen viselkedni, kicsi a szerepkészletük. Játssz el az alábbi szituációt úgy, hogy a második személyt (egy bolti eladót) nem a maga szociális szerepének megfelelő hangnemben szólítod meg, hanem úgy kérsz tőle ceruzát,

- a) ahogy egy kisgyerektől;
- b) ahogy egy osztálytársadtól;
- c) ahogy anyukádtól kérnél!

5. Próbáld meg összegyűjteni, te hányféle pozícióban (szerepben) tudsz beszélni! (Gondold végig, hányféle kiscsoportnak vagy, illetve lehetsz alkalmanként tagja!)

Válassz ki egyet a *mai* beszédteljesítményeid közül, amelyeket valamilyen szerepben (hetesként, történelemórán felülként, élménybeszámoló előadójaként barátok között, otthon) nyújtottál! Elemezd az alábbi beszédjellemzők szerint:

- szókészlet;
- a közlés funkciója (felhívó, közlő stb.);
- a beszéd kohéziója (megszerkesztettség);
- a beszéd mennyisége;
- a hangerő, hangszín, artikuláció megválasztása;
- hanglejtés;
- beszédtempó;
- szünetek, ritmus, hangsúly!

6. Olvasd el, majd játszd el társaidal szabadon Karinthy Frigyes *A jó tanuló felel*, illetve *A rossz tanuló felel* című humoriskjét a kétféle szerepnek megfelelően!

7. Mondd el az osztályfőnöknek, miért késtél ma el az iskolából! Mondd el ugyanezt a padtársadnak lehetőleg úgy, ahogyan egy valós helyzetben is tennéd!

Miben tér el egymástól a két szöveg? Gondold végig az alábbi szempontok szerint:

- a szöveg szerkesztettsége;
- a szókészlet milyensége (töltelékszavak);
- terjedelem;
- hangerő, gesztus, arcjáték stb.!

8. Játsszatok *Ki kicsoda?* játékot a következőképpen!

Válasszatok tetszés szerint egy benneteket érdeklő témát (pl. az internethasználat lehetőségei)!

Alakítsatok párokat! Válasszatok a párokon belül egy-egy szerepkört (tanár–tanuló, anya–apa, riporter–miniszter)!

Beszélgétek meg a párbeszéd indítását! A továbbiakban beszélgetsetek szabadon, de a szerepeteknek megfelelően!

Kerüljétek a megszólítások során a szerepeitek megnevezését (pl. miniszter úr!), s hallgatótársaitok találják ki, hogy melyikőtök milyen szociális szerepben szólalt meg!

9. Idézzetek föl különböző társadalmi funkciókat betöltő nők és férfiak, lányok és fiúk közti beszélgetéseket (pl. apa és anya beszélgetése a gyermekkorház folyosóján)!

10. Próbáld utánozni tanáraidat! Hogyan viselkednek, amikor be-
lépnek a tanterembe, hogyan irányítják a munkát stb.? Melyik
beszéd-, illetve viselkedésbeli mozzanatot nevezné kifeje-
zetten „tanárosnak”? Indokold!

11. Édesanyáddal süteményt készítenek (vagy: édesapáddal barká-
csoltok). Közben beszélgetek is. Játsszátok el! Törekedjete-
k arra, hogy a valóságos mintáknak megfelelően viselkedjete-
k! A játék után állapítsátok meg, milyen viszonyt tükrözött a kö-
zös munka és beszélgetés:

- együttműködtetek, neked is volt javaslatod;
- édesanyád (édesapád) utasított, bírált, dicsért vagy szidott,
te pedig...;
- te bírálgattad őt: kifogásod, ellenvéleményed volt; esetleg
félbe is szakítottátok az együttműködést!

12. Melyik szülő iskolába indító szavai ismerősek neked? Melyi-
ket hallanád szívesen reggelenként?

- a) *Légy jó, kisfiam, s ne felejtsd el, amiről tegnap beszélget-
tünk! Ha valami gondod van, kérj segítséget a tanáraidtól!*
- b) *Na, fiam, itt az ideje, hogy indulj! Tudod, hogyan kell visel-
kedned! Légy jó, csináld pontosan azt, amit a tanáraid mon-
danak!*
- c) *Érezd jól magad, fiam! Este majd beszélgetünk.*
- d) *Te még mindig itthon vagy?! Lódulj, mert elkéssel!*

13. A te szüleid mit mondanak iskolába indulás előtt? Idézd őket,
majd minősítsd a szavaikat aszerint, hogy:

- beleképzelik-e magukat a te iskolai helyzetedbe;
- hangsúlyozzák-e az iskolával való személyes kapcsolatuk
fontosságát;
- passzív engedelmisséget várnak-e tőled;
- a te közérzeted-e az, ami a legfontosabb a számukra!

Tájékozódás a beszélés hibáiról és a terápiájukat végző szakmákról

1. Hallgassátok meg (olvassátok el) az alábbi szövegeket!

a) *„...a beszéd működésben levő nyelv. Gondolataink, ismerete-
ink, állásfoglalásaink, érzelmeink kifejezése beszéd segítségével
válík lehetővé. Beszédünkkel hatást gyakorolhatunk mások érzel-
meire, értelmére, viselkedésére, és a cselekvések összehangolá-
sához is nélkülözhetetlen.”*

*„Ahhoz, hogy a beszéd sokrétű funkcióját (szerepét) betölthes-
se, a következő feltételegyüttesre van szükség.*

– *Biológiai feltételek: ép beszédszerv, ép hallás és idegrendszeri
működés.*

– *Társadalmi feltételek: beszélő környezet.*

– *Pszichológiai feltételek: ép érzelmi és gondolati élet. (Gyógype-
dagógiai alapismeretek. Szerkesztette Dr. Illyés Sándor. Tan-
könyvkiadó, Bp., 1987.)*

Ha e három feltétel bármelyike hiányzik, illetve sérült – beszéd-
zavar léphet fel.

A beszédszervek és a hallás rendellenességeit szakorvos és lo-
gopédus, az idegrendszeri működés zavarait a beszélő környe-
zet bevonásával neurológus és pszichiáter kezelheti. Az érzelmi-
gondolati élet zavarait pszichológusok segíthetnek megoldani.
Gyakran egyszerre több, itt felsorolt szakember közös munkájá-
ra van szükség.

b) *Beszédképtelenség (afázia) – neurolingvisztika*

Olvassátok el a következő szöveget!

*„Az utóbbi évtizedekben az emberrel foglalkozó tudományok kö-
rén belül egy új tudományág jött létre, amely a természettudo-
mányok és társadalomtudományok határán helyezkedik el, és
amelyet ... neurolingvisztikának nevezhetünk.”*

(neuroológia = idegélettan
lingvisztika = nyelvtudomány)

„Több mint százéves kutatás előzte meg ennek a tudományágnak a kibontakozását, végleges kialakulása pedig az utóbbi időkre tehető.” (Alexandr R. Lurija: *Válogatott tanulmányok*. Gondolat, Budapest, 1975.)

A neurolingvisztika feladata, hogy az egységes, folytonos beszéd folyamatot elemeire bontva feltárja a beszéd folyamat agyi működési mechanizmusait. Az ép beszéd folyamat ilyen feltárása a szakemberek számára szinte lehetetlennek bizonyult. A neurolingvisztika ezért a beszélés zavarait – tehát a beszéd folyamat hibáit – tanulmányozza.

Az agykéreg károsodásai következtében keletkező beszédzavarnak (afáziának) különféle típusai vannak. Az alábbiakban arról olvashattok, mi jellemezheti az afáziás betegek beszédtevékenységét.

- A beteg nem találja az egyes hangok kiejtéséhez szükséges ajak- és nyelvmozgásokat.
- A betegnek nem jutnak eszébe a szavak.
- A látványhoz nem kapcsolódik megfelelő jelentésű szó (pl. a ló látványa nem idézi fel a megnevezéséhez szükséges „ló” hangalakot).
- A beteg nem képes gondolatait összefüggő beszédben kifejezni, habár az ehhez szükséges szavak fölidezésére és kiejtésére képes.
- A beteg nem képes az egyik beszédegységről (hangról, szótagról, szóról) áttérni a következőre.
- Csak eseményekről tud beszélni (pl. *A kislány sír.*), de a dolgok, fogalmak, személyek közti viszonyokat nem tudja megnevezni. (Pl. *az apa fia, a fiú apja.*)
- Nem képes az egyes hangok értelem-megkülönböztető jegyeinek kiválasztására. Az azonos helyen (módon) képzett hangokat nem tudja megkülönböztetni egymástól (pl. *bár – már – pár*).

- A beszéd viselkedést szabályozó szerepe károsodott a betegnél. (Nem képes pontosan azt cselekedni, amire kérték, annak ellenére, hogy megértette, sőt el is tudja ismételni a hozzá intézett szavakat, pl. *„Emeld fel a bal kezedet!”* felszólításra *„Igen, igen, felemelem a bal kezemet.”* választ ad, de a szükséges cselekvést már nem hajtja végre.)

Hosszú-hosszú megfigyelések, vizsgálatok után próbálnak a szakemberek rávilágítani arra, hogy a beszélés egyes mozzanatait (artikuláció, nyelvtani szerkezetek létrehozása stb.) milyen agyi, idegi folyamatok vezérlik. A neurolingvisztika eredményei elősegítik az emberi beszédtevékenységről való tudásunk elmélyülését.

c) *latrogén és didaktogén ártalmak – pszichoterápia*

Beszédünket kicsi gyerekkorunktól kezdve döntően befolyásolja, hogy szüleink, tágabb környezetünk milyen módon érintkezik körülöttünk és velünk. A szeretetteljes bánásmód, a kíváncsiságunkat kielégítő beszélgetések révén alakul ki ép érzelmi és gondolati életünk.

Orvosok és pszichológusok figyelték meg, hogy a hosszú időt kórházban vagy egyéb szociális intézményben töltő csecsemők és kisgyerekek beszédfejlődése elmarad kortársaikétól. A meg-hitt társas kapcsolat (anya és gyermek kapcsolata) hiánya miatt visszafejlődik, vagy ki sem alakul az érzelmek, gondolatok kifejezését segítő nem nyelvi kommunikáció (a beszélgetőpartner megérintése, tekintettartás, mosolygás stb.), s elszürkül a beszéd hangszíne, monotonná válik dallama. Esetenként beszédhibák (pl. dadogás), illetve kommunikációs zavarok (pl. hallgatás, kóros hazudozás) is súlyosbítják az érzelmi elhanyagoltság miatt veszélyeztetett gyerekek állapotát.

Az érzelmi biztonságot, kötődést persze nemcsak az édesanya nyújthatja, hanem minden felnőtt, aki folyamatosan gondolja a gyermeket, és felveszi vele a személyes kapcsolatot, válaszol társkereső jelzéseire. (Lásd: *Gyógypedagógiai alapismeretek*, 240–245. p.)

Biztosan észrevettétek már, hogy a pedagógus, az osztálytársak, az iskola igen erősen hatnak beszédek állapotára. Az a közeg, amelyben felszabadultan, a közös munkára beállítódva élhettek, a beszédkedveteket is serkenti.

A hatalomközpontú, teljesítményközpontú, a gyerekek személyiségét, egyéni képességeiket, szándékaikat semmibe vevő iskolai légkör szorongást ébreszt azokban, akik az elvárásoknak nem tudnak eleget tenni.

A kudarcot valló gyerekek nem képesek a feladatokra koncentrálni, és hamar elfáradnak. Ez természetes módon vonja maga után, hogy teljesítményük tovább romlik, kapcsolatuk tanáraikkal, esetleg jól tanuló társaikkal lazábbá, végső esetben ellenségesé válik. Károsan hat mindez a beszédfejlődésükre is. Kommunikációs csatornáik beszűkülnek, az órákon nehezen vagy egyáltalán nem bírhatók szóra, önkéntes hallgatásba menekülnek. A kialakuló iskolaundort úgy foghatjuk fel, mint a gyerekek belső tiltakozását bármiféle terhelés ellen.

„Ami lelkiileg kárt okoz – kórt is okoz!” A bajok súlyát előbb-utóbb fejfájás, gyomorfájás stb. is jelzi.

„...az iskolabetegség kezelése messzemenően megelőző, lelki egészségvédelmi feladat... A tanárok és diákok közötti együttműködő, megértő viszony, szorongásmentes, felszabadult légkör képesek betölteni ezt a megelőző szerepet.” „Ahol az iskolabetegség tüneteiként akár tanulói, akár tanári, akár szülői magatartászavarok megszilárdulnak, ott orvosi-pszichoterápiás segítségre van szükség. ...mindennapi segítséget jelentenek a... jól bevált autogén tréning feszültségcsökkentő gyakorlatai.” (Az iskolai ártalmak megelőzése. Pszichológia nevelőknek. Tankönyvkiadó, Bp., 1984.; Gerd Biermann: Az iskolabetegség 131–138. p.)

A beszédet kezdeményező személy információinak felfogása, a szövegértés gyakoroltatása

Válaszolás köszöntésre, üdvözlésre

1. Társaid üdvözölnek, mert titkos szavazással téged választottak meg az önkormányzat vezetőjének.
 - a) Elfogadod ezt a szerepkört. Válaszolj az üdvözlésre!
 - b) Nem fogadod el ezt a szerepkört. Mondd el ezt udvariasan! Indokold is!
2. A meghallgatott (elolvasott) szöveget értelmeztétek közösen tanárokkal. Közben gyakoroljátok a kérdezést, magyarázást, a lexikon- és szótárhasználatot, valamint a jegyzetkészítést!
3. Tantárgyi vetélkedőre érkezétek.
 - a) Szeretnél koncentrálni az előtted álló feladatokra, de egy ismerős versenytársad hevesen üdvözöl, majd beszélgetést kezdeményez. Hárítsd el tapintatosan!
 - b) Izgalmat érzerveszi egy versenytársad, s tapintatosan beszédbe elegyedik veled. Fogadd a közeledését!
4. Fogalmazd meg, hogyan fogadod társaid névnapi, születésnapi és egyéb köszöntését, ajándékát, ha:
 - a) igazán örülsz az ajándéknak;
 - b) nem örülsz szívből az ajándéknak, mert
 - csekély értékűnek találod;
 - nem volt szépen becsomagolva;
 - nem megfelelő körülmények között adták át;
 - van már belőle egy példányod;
 - c) ha nem tetszett a köszöntőszöveg, mert
 - nem elég kedvesen mondták;

- túlzottan szabadkoztak az ajándék csekély volta miatt;
 - semmit sem mondtak a szokásos közhelyeken kívül;
 - gyenge pontokra tapintottak, megsértettek!
- Vitassátok meg, melyik válasz nem helyénvaló! Mikor, hogyan lehetne humorral feloldani az egyébként kínos helyzetet?

5. Mikor, milyen körülmények között, ki kinek mondhatta az alábbi válaszokat?

- *Igaz, hogy ebből a könyvből már van kettő otthon, de azért nagyon szépen köszönöm.*
- *Ezt igazán nem fogadhatom el. De azért köszönöm a megemlékezést.*
- *Ne haragudjon, ezt nem fogadom el. Amit tettem, munkaköri kötelességem volt.*
- *Nahát, ez ugyanaz a csomagolópapír, amelyikben legutóbb én adtam neked ajándékot! Megismerem erről a szakadásról!*

Részvétel vitában – a szerepcsere, a tapintatos kiigazítás gyakorlása

1. Hallgassátok meg a következő, gyerekektől ellesett vitarészletet!

Sári: *Szerintem minden kutyafajta egyformán okos és jól tanulható. Sőt, arról is olvastam, hogy a keverék kutyák...*

Kati: *Igen, én is olvastam, hogy a fajtiszta kutyák néha túltegyezteté válhatnak, így a tulajdonságaik is egyre rosszabbá válnak, tönkremennek az idegeik.*

Nóra: *Ugyan már, mit értesz te ehhez! Azt hiszed, az minden, amit a könyvekben leírnak?! Nem is láttál még közelről élő kutyát, úgy félsz tőlük!*

a) Melyik gyerek mikor, mivel sértette meg a vitában való részvétel szabályait?

- b) *Hogyan történhetne Sári és Kati között a szerepcsere úgy, hogy egyikük se sértődje meg?*
- c) *Ha Nóra nem ért egyet Kattival, hogyan tudná őt tapintatosan kiigazítani?*
- d) *A megbeszélte változtatásokkal folytassátok a vitát!*

2. Ha felnőtt jelenléte nélkül vitatkoztok, a kiigazítás melyik módját tartjátok még elfogadhatónak és melyeket sértőnek?

- *Ugyan már, egyáltalán nincs igazad!*
- *Hogy beszélhetsz ilyen badarságot!*
- *Én másképp gondolom.*
- *Te tiszta hülye vagy!*
- *Ne haragudj, de nem értek veled egyet!*
- *Öregem, te nem vagy normális! Hogy mondhatasz ilyet?!*

3. Gyűjtsetek össze olyan kifejezéseket, mondatokat, amelyek segítségével tapintatosan kiigazíthattok:

- nálatok idősebb gyereket;
- nálatok kisebb gyereket;
- felnőtt családtagot;
- tanárt!

4. A fenti kifejezéseket felhasználva, szerepjátékszerűen játsszátok el egy-egy vitarészletet!

A kérdéses gyakorlása tájékoztató-ábrázoló szövegek hallgatásakor

1. Tegyé fel kérdéseket a szaktárgyak tanulásának segítése érdekében alkotott leíró szövegekre (l.: 107–114. old.!).

- a) *Kérdezz a tételmondatra!*
- b) *Tegyé fel kérdéseket a kifejtés homályos mozzanataira!*
- c) *Fogalmazd oknyomozó kérdést!*
- d) *Kérj kiegészítést valamelyik részhez!*

- e) Kérdezz rá, milyen következtetéseket vont le a beszélő a kiselőadás során elhangzott tényekből!
2. A 107. old. 1. feladatára készült szöveg elhangzása után tegyél fel kérdéseket a *Kislexikon* (vagy egyéb forrás) *kőkor-szak* stb. címszava alapján.
- Kérdezz a térképről leolvasott információk és az elhangzott szóbeli szöveg alapján!
3. A 108. old. 2. és a 108. old. 3. feladata nyomán alkotott szövegre tegyél fel oknyomozó kérdéseket! Használd a felkészülés során az *Ős Napkelet* című könyv (*Képes történelem* sorozat) Babel tornyáról szóló szövegét (37–39. old.)!
4. A 108. old. 2. feladat szerint szöveget alkotó gyerekek tégy fel kérdéseket a *Kislexikon* (tankönyv) alapján az athéni és római épületek mai sorsára vonatkozóan (Colosseum, Pantheon)!

A kiegészítés és a kiigazítás gyakorlása tájékoztató szövegek hallgatásakor

1. Egészítsd ki a szaktárgyak tanulásának segítése érdekében alkotott leíró szöveget! Nevezd meg, mivel kívánod kiegészíteni (tény, okfejtés, magyarázat, következtetés, összegzés) az elhangzott szöveget! Nevezd meg a kiegészítendő szerkezeti egységet is (a téma megnevezése, kifejtés, lezárás)!
2. A 108. old. 2. feladatára készülj fel úgy, hogy ki tudd igazítani a különböző korok téves sorrendbe állítását! A *Kislexikon* alapján egészítsd ki a kőkorról stb. mondottakat.
3. A 108. old. 3. feladatának szóbeli szövegalkotását egészítsd ki az *Ős Napkelet* című könyv Babel tornyáról szóló elbeszélésével (37. o. 1., 2. bekezdés, 38. o. 1. bekezdés, 39. o. 2.

bekezdés)! Hagyd kifejtetlenül, de kelts érdeklődést a következő kérdés iránt!

Miért volt éppen hételemeltes a Babel tornya?

A választ társaid kérdésére fejtsd majd ki!

4. A 108. old. 3. feladatának szóbeli szövegalkotását egészítsd ki a *Kislexikon* 745. oldalán található Forum képének bemutatásával, illetve a fórum szó jelentésmagyarázatával! (Végezd el ugyanezt a műveletet a Colosseum és a Pantheon szavak kikeresése kapcsán!)

A beszédpercepció fejlesztése

Elhangzó beszéd hangsúlyhelyeinek, hanghosszúságának, hanglejtésének, szünethelyeinek jelölése írott szövegen

1. Egy szövegrészlet fekszik előttetek Petőfi Sándor *Útirajzok* című könyvéből (Helikon Kiadó, Bp., 1987). Többször olvasom fel a szöveget.
- Az első felolvasás alkalmával jelöljétek az üresen hagyott négyzetekben a magán-, illetve a mássalhangzók hosszúságát!
 - A második felolvasás során jelöljétek be a fő- és mellékhangsúlyokat, a már ismert jelöléseket alkalmazva (— = főhangsúly, _ = mellékhangsúly)!
 - A harmadik felolvasás közben a szünetek helyét jelöljétek! (|| = hosszabb szünet, | = rövidebb szünet)!
 - Újabb felolvasás alkalmával a hanglejtést jelöljétek az alábbi jelekkel:

 = emelkedő-eső;

 = ereszkedő;

 = emelkedő!

„Rozsnyő völgyben fekszik, magas meredek hegyek között, |
 mint az alamizsnakrajár a köldös kalapjában. || Aggtelek felé
 Pelsőcig hosszú keskeny völgyön keresztül | vész az út; |
 ha ezt a hosszú keskeny s a rozsnyői kerek völgyet valamivel
 tele öntenénk, egy óriási bűnkösbót alakulna. ||
 Egyébiránt kellemes utazás esik benne. E völgy egy roppant
 nemzeti zászló is egyszersmind: | vörös föld, | fehér kősziklák, |
 zöld erdő.” (15. oldal)

Megjegyzés:

Hasonló feladat végezhető a *Könyv a könyvről* című olvasókönyv bármelyik szövegével.

2. Próbáld meg felolvasni a következő mondatot az utasításoknak megfelelő hanglejtéssel, hanghosszúsággal, szünetekkel! Társaid nevezzék meg az általad használt szövegfonetikai eszközöket!

„Jó napot!”

- a) alázatosan
 b) félénken
 c) harsányan
 d) gúnyosan

3. Találjatok ki hasonló, rövid mondatokat, amelyeket különböző érzelmek kifejezésére is használhattok a megfelelő szövegfonetikai eszközök alkalmazásával! Mondjátok ki hangosan a

többieknek ezeket a mondatokat! Ők próbálják kitalálni, milyen érzelmet akartatok kifejezni. Ezután elemezzétek a használt szövegfonetikai eszközöket!

A magyar nyelv hangállományával azonos, illetve az attól eltérő fonémák kiválogatása elhangzó idegen nyelvű beszédből

1. Az iskolában tanultok idegen nyelvet. Az ehhez készült hangszalagról hallgassatok meg egy helyesejtési gyakorlatsort! Az elhangzó szavakból gyűjtsetek
 - a) a magyarral azonos;
 - b) a magyartól eltérő fonémákat!
2. Nézzetek meg valamelyik tévécsatornán idegen nyelvű (angol, francia, német) híreket! Vegyétek fel magnóra azt, amelyik idegen nyelvet tanuljátok! Hallgassátok meg újra a felvételt! A felismert szavakból keressetek
 - a) a magyarhoz hasonló;
 - b) a magyartól eltérő hangzókat!
3. Nézzetek meg a televízióban olyan interjú-, illetve riportrészletet, amelyben a magyar hangrámondás vagy feliratozás mellett az eredeti idegen nyelvű szöveg hallható! (Például nemzetiségi műsorok a Magyar Televízióban.) Próbáljatok megjegyezni, majd elismételni olyan hangzókat, amelyek szerintetek a magyar nyelvben is megtalálhatók!
4. Hasonló interjú-, illetve riportrészletből próbáljatok meg kiszűrni és utánozni olyan hangzókat, amelyek a magyar nyelvben nem találhatók meg (pl. orosz nyelvű szövegből lágy mássalhangzókat; francia nyelvű szövegből nazálisokat stb.)!

Elhangzó szövegben szereplő lexémák analízise az ismerőség, az értettség és a megértettség szempontjából a szöveg jobb megértése érdekében

1. Ismeretlen szavak lejegyzése elhangzó szövegből

1. Jegyezd le az ismeretlen szavakat:

- tanárod vagy tanuló társad kiselőadásának hallgatása közben;
- anyanyelvórán tanárod vagy tanuló társad hangos olvasása közben (ajánlott szövegek: a *Könyv a könyvről* című olvasókönyv részletei);
- matematika-, történelem-, természetismereti, illetve technikaórákon elhangzó szövegekből;
- szakszövegek felolvasásának hallgatása közben!

2. Nézzétek meg (esetleg videóról közösen) a televízió *Delta* című műsorának egy részletét!

a) Jegyezzétek le belőle a szakszavakat!

b) Csoportosítsátok a lejegyzett szavakat aszerint, hogy

- ismeritek-e a jelentésüket;
- a szöveggörnyezetből következtetni tudtok-e jelentésükre;
- egyáltalán nem értitek a jelentésüket!

Az utóbbiakat keressétek ki a *Kislexikon*ból vagy a *A magyar nyelv értelmező kéziszótár*ából! Jegyezzétek meg a jelentésüket!

Hallgassátok meg újra a műsor részletet! Mondjátok el röviden, miről szól! Használjátok a fent lejegyzett szavakat!

2. Ismeretlen szavak memorizálása rövid időre

1. Hallás után jegyezzétek meg és mondjátok vissza hangosan az alábbi szócsoportokat!

a) Az anyanyelv tantárgy köréből:

ikon	zárhang	fonéma	nyelvelmé
index	pergő hang	lexéma	alapítólevél
szimbólum	részhang	morféma	adománylevél
	zár-rés hang	szintagma	kódex

rétegnyelv	síknymtatás	lektorálás
csoportnyelv	mélynyomatás	kézirat-előkészítés
irodalmi nyelv	ofszetnyomatás	tipografálás
zsargon	rotáció	

nyomóforma-készítés	agyagtábla
betűmetszés	papirusztekercs
matricagyártás	pergamen
betüöntés	papír
szedés	
tördelés	

b) A történelem tantárgy köréből:

városállam	nagy család	Aquincum
démosz	nemzetség	Savaria
szavazócserép	törzs	Sopianae
demokrácia	törzsszövetség	Arrabona

b) A matematika tantárgy köréből:

milli-	merőleges	százalék
deka-	párhuzamos	kördiagram
centi-	szimmetrikus	területdiagram
kilo-	szögtartomány	test
hekto-	szögmásolás	felület
deci-	irányított szög	vonat
	sokszög	síkidom

Alkoss rövid szóbeli szöveget az egyes szócsoportok felhasználásával! Keress az adott csoporthoz egy főfogalmat, és a szövegalkotás során ebből indulj ki!

Megjegyzés:

Ez utóbbi feladat az adott témakör tanulásakor adható.

2. Mondd el az elhangzott szöveg tartalmát az ismeretlen szavak lejegyzése, illetve azonnali memorizálása révén:

- a) tanárod vagy tanulótársad kiselőadásának meghallgatása után;
- b) felolvasott szöveg meghallgatása után;
- c) matematika-, történelem-, természetismeret-, illetve technikaórákon elhangzó szövegek meghallgatása után;
- d) ismeretterjesztő szövegek meghallgatása, illetve ismeretterjesztő filmek megnézése után!

3. Elhangzó szöveg kulcsszavainak lejegyzése, a jegyzetelés tanulása

1. Jegyezd le a kulcsszavakat:

- a) tanárod vagy tanulótársad kiselőadásából az anyanyelv-órán;
- b) irodalomtörténeti szöveg meghallgatása közben;
- c) matematika-, történelem-, természetismeret-, illetve technikaórákon elhangzó szövegekből;
- d) elhangzó szakszövegekből!

2. Számozással, betűjelzéssel és aláhúzással rendezd logikus vázlattá az 1. feladat kulcsszavait!

Ha a rendezés során kiderül, hogy bizonyos kulcsszavak hiányoznak, próbáld meg pótolni őket! Ha nem sikerül, kérdezz rá, vagy jelöld a helyét egy hiányjellel!

A kulcsszavak vázlattá rendezéséhez keresd meg a szöveg tagolásának szempontjait!

3. Hallgassátok meg *A papír* című szöveg első bekezdését (*Könyv a könyvről*), s jegyezzétek le a kulcsszavakat!

a) Péter ezeket a szavakat jegyezte le:

- termék;
- tulajdonsága;
- kiváló.

El tudja-e ezek alapján mondani a szövegrészlet tartalmát?

b) Ti milyen kulcsszavakat jegyeztetek le?

4. Alkossatok vázlatot az alábbi fő vázlatpontok részletezésével!

- I. A papír tulajdonságai
- II. A papír története és a kézírásos könyvek
- III. A nyomtatás

A beszélő személy és az általa közvetítettek hitelességének elemzése

Elhangzott beszédprodukciónak elemzése abból a szempontból, hogy a nem nyelvi kommunikációs eszközök és a szövegfonetikai eszközök révén közvetített üzenet milyen viszonyban volt a szöveg információival

1. Képzeljétek el olyan beszédhelyzeteket, amelyekben a megszólaló mást mond, mint amit valójában gondol, azaz az általa mondottaknak ellentmondanak a használt nem nyelvi kommunikációs és szövegfonetikai eszközök! Fogalmazzatok a beszédhelyzetről egy-egy összetett mondatot az alábbi minta szerint!

„Azt mondta, hogy ne féljek, de a hangja vékony volt, sápadt volt az arca, és szorosabban fogta a kezemet, mint máskor.”

Fogalmazzatok meg tömören, hogyan módosult a szavakkal közölt információ a nem nyelvi eszközök hatására!

2. Figyeljétek meg egymást vita közben! Hogyan változik

- a hangerőtök;
- a hangszínek;

- a hanglejtések;
- a beszédetek ritmusa, tempója;
- a beszéd közbeni szünetek gyakorisága és időtartama;
- a hangsúlyok ereje és gyakorisága;
- arcjátékok;
- gesztusaitok;
- testtartásotok;
- a beszélő és a hallgatók közti távolság?

3. Figyeljétek meg a 2. feladatban tapasztalt változásokat olyan esetekben is, amikor:

- a) a beszélő/beszélők egyre inkább meggyőzik társaikat;
- b) a beszélő biztos állítása helyességében, a hallgatók pedig elbizonytalanodnak, de továbbra is a meggyengült álláspontot képviselik!

4. Játsszatok „becsapós” játékot! Mondjatok hamis híreket, üzeneteket egy-egy társatoknak! Csak a döntő pillanatban áruljátok el, hogy a hír, az üzenet tréfa volt. Ám ne űzzetek gúnyt a „hiszékeny” társakból, hanem faggasátok ki őket, hogy milyen mozzanatok tették hitelessé számukra az elmondottakat! Ha a tréfa nem sikerült, elemezzétek közösen, mi tett gyanússá, mi árult el benneteket!

Elhangzó beszédprodukciónak elemzése abból a szempontból, hogy a beszélőt milyen előzetes információk és előfeltevések befolyásolhatták a szövegalkotásban

1. Mit cselekedhetett az a gyerek, akit a szülei így fogadnak otthon:

- a) – *Na gyere csak, te csavargó, majd meglátod, hogy mit kapsz apádtól!*
- b) – *Ez volt az utolsó eset az idén, hogy elengedtelek a barátáiddal biciklizni.*

- c) – *Most jövök a szülői értekezletről. Mától kezdve mindennap meg fogom nézni az ellenőrződet.*
- d) – *Hallottam az osztálytársaidtól a nagy hírt! Jutalomból elmehetsz a nyáron a sátoráborba.*
- e) – *Bezzeg a bátyád még a leckeíráshoz se fogott hozzá!*

2. Alkossatok ti is hasonló, esetleg többmondatos szövegeket! Társaitok találják ki, milyen előzetes információk vagy előfeltevések rejlenek az elhangzott mondatokban!

3. Milyen előfeltevéseket olvasol ki az alábbi mondatokból?

- a) – *Azt hittem, te ezt is megértetted!*
- b) – *Azt hiszem, te ezt még nem értheted meg!*
- c) – *Nagyon is jól értetted te, amit mondtam!*

4. Figyeld meg a többieket, hogyan beszélnek el valamelyik iskolai konfliktusukat

- a) olyan társatok, aki jelen volt az eseménynél;
- b) olyan társatok, aki nem volt jelen;
- c) olyan társatok, aki barátja az elbeszélőnek;
- d) olyan társatok, aki a konfliktus másik szereplőjének barátja;
- e) egy tanárotok, aki jelen volt az eseménynél;
- f) egy tanárotok, aki nem volt jelen;
- g) szüleiknek, otthon!

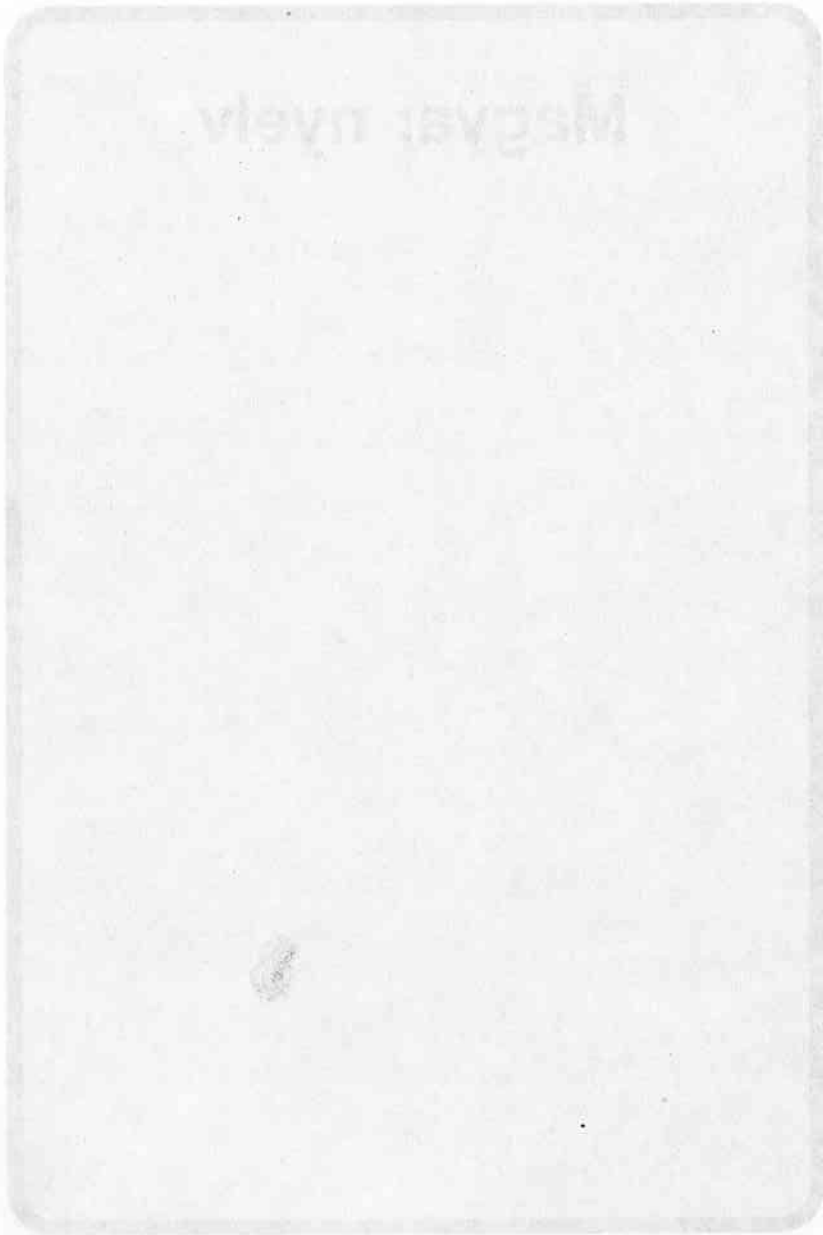
Szempontok a megfigyeléshez:

- Milyen tényeket (hely, időpont, személyek neve stb.) említett a beszélő? Szüksége volt-e ezekre a hallgatónak?
- Haragot, közömbösséget vagy megbánást, illetve megbocsátást lehetett kiolvasni az elbeszélésből?
- Befolyásolta-e az érzelem kimutatását az, hogy kinek szólt az elbeszélés? („Hát persze, hogy lehülyéztem, ...”, illetve: „Tudom, hogy a tanár néni meghallotta, amikor azt a bizonyos szót mondtam rá ...”)
- Milyen véleményre számított a beszélő a hallgató részéről?

Mit jelent a szó? (szómagyarázat).
Melyek a szó jelentései?
Melyek a szó szerinti és átvitt jelentései?
Melyek a szó eredete?
Melyek a szó használati területei?
Melyek a szó szerinti és átvitt jelentései?
Melyek a szó eredete?
Melyek a szó használati területei?

Magyar nyelv

Nyelvi szintek

1. Döntsd el, hogy az alábbi kifejezések melyik nyelvi szintre (beszédhang [fonéma], szó [lexéma], morféma [szóelem], szó szerkezet [szintagma], mondat) utalnak!
 - a) magánhangzó, -k (többes szám jele), egyszerű mondat, összeolvadás
 - b) ige, szótő, -t tárgyrag, névmás, ragozott szó, kijelentő mondat
 - c) képzett szó, személyrag, mássalhangzó, alárendelt összetett mondat, tárgyas szó szerkezet
 - d) írásban jelölt teljes hasonulás, mély hangrendű szó, eszközhatározó, névutó, kapcsolatos viszonyban lévő tagmondatok
 - e) nyílt magánhangzó, illeszkedés, magyarázó viszonyban lévő tagmondatok, tulajdonnév, melléknévképző, predikatív szerkezet
 - f) határozós szerkezet, jelöletlen szóösszetétel, zöngés mássalhangzó, választó viszonyban lévő tagmondatok, névelő, birtokos személyrag
 - g) kérdő mondat, zárhangok, felszólító mód jele, jelzős szerkezet, írásban nem jelölt teljes hasonulás
2. Döntsd el, hogy az alábbi kijelentések melyik nyelvi szintre utalnak!
 - a) A magánhangzók lehetnek magasak és mélyek.
Az egyszerű mondatok csupán egyetlen predikatív szerkezetet tartalmaznak.
A predikatív szerkezet alanyból és állítmányból áll.

- b) Az összeolvadást írásunk nem jelöli.
 A mássalhangzók a képzés helye, a képzés módja és a zöngesség szerint csoportosíthatók.
 A tárgyas ragozású ige utal a határozott tárgyra is.
 Az összetett mondatok vagy mellérendelők, vagy alárendelők.
- c) Léteznek többalakú toldalékok is.
 A magyar nyelvben egyetlen pergő hang van.
 A mellékmondat a főmondat valamelyik mondatrészét fejti ki.
 A tulajdonnév egyediesít.
 A tárgyas szószerkezet meghatározó tagja a tárgy.
- d) Az -on mély hangrendű rag.
 Az -on helyhatározórag.
 A „következésképp” magas hangrendű kötőszó.
 A következő mondatok tagmondatai közé gyakran kitehetjük a „következésképp” kötőszót.
 Igei állítmány nem lehet tagja a minőségjelzős szerkezetnek.
- e) A tagmondatok közé vesszőt kell tenni.
 A tulajdonneveket nagy kezdőbetűvel kell írni.
 A magánhangzót jelölő betű után a múlt idő jele a -tt.
 A tárgyas szószerkezetek átalakíthatók jelöletlen szóösszetételekké.

3. Sorold fel (írd le) a magyar magánhangzókat (jelölő betűket)!
4. Sorold fel (írd le) a magyar mássalhangzókat (jelölő betűket)!
5. Keresd meg a következő szavakban a hosszú magánhangzókat jelölő betűket, és írd le őket!
 szófaj, erdőkerülő, énekes, színes, sűrű, kerítés, álom, kút
6. Sorold fel (írd le) a magánhangzókat (jelölő betűket) úgy, hogy azonnal rendezd őket párokba az időtartam (jelölése) szempontjából!

7. Csoportosítsd a magánhangzókat! Az egyik csoportba az ajakréses, a másikba az ajakkerekítéses magánhangzók kerüljenek!
8. Keresd meg a következő szavakban a magas (vagy a mély) magánhangzókat jelölő betűket! Írd is le őket!
 asztal, látogatás, ellenőrzés, villamosmegálló, zenebona, állatkeret, vetítővászon, művelődés, irodalomtörténet
9. Csoportosítsd a következő szavakat a hangrendjük szempontjából!
 a) magánhangzó, igekötő, főnév, tulajdonnév, alárendelés, kérdőjel, pont, vessző, módosítószó
 b) derékszög, egyenlőség, hozzárendelés, kocka, téglatest, alaphalmaz, tompaszög, törtvonal, kerekítés, hatvány, kerületszámítás
 c) mészkőhegység, lánchegység, vasérc, alumínium, timföldgyártás, fészeklakó, ízelt lábú, nyílvatermő, bazalt, hímnemű
 d) oxidáció, desztillálás, neutron, keverék, vegyület, oldat, vas, kén, kén-dioxid, elem, oldószer, nemesfém, légnemű, párolgás
 e) időszámítás, ókor, őskor, középkor, erődítmény, társadalom, állam, cserekereskedelem, forradalom, poliszok, mezőváros
10. Rendezd a magánhangzókat a nyelv függőleges mozgása szerint! Írd le így a betűket!
 a, ó, á, a
 é, e
 e, ü, ő
11. Csoportosítsd a magyar magánhangzókat a nyelv függőleges mozgása szerint! Írd le a betűket!

12. Írd le a zöngés (zöngétlen) mássalhangzókat jelölő betűket a következő szavakból!

a) megszemélyesítés, alliteráció, hasonlat, metafora, páros rím, költői kép, képszerű

b) egybeírás, időtartam-jelölés, kötőjel, nagybetű, hasonulás, összeolvadás, írásjel, gondolatjel

13. Sorold fel (írd le) a zöngés (zöngétlen) mássalhangzókat (jelölő) betűket!

14. Írd le az alábbi zöngétlen mássalhangzókat jelölő betűket a zöngés párjával együtt!

p – _____, s – _____, f – _____

c – _____, k – _____, sz – _____

t – _____, cs – _____, ty – _____

15. Sorold fel (írd le) azokat a zöngés mássalhangzókat (jelölő betűket), amelyeknek nincs zöngétlen párjuk!

16. Sorold fel (írd le) azokat a zöngétlen mássalhangzókat (jelölő betűket), amelyeknek nincs zöngés párjuk!

17. Elemezd a következő szavakat! Döntsd el, hogy a hangkapcsolati törvények melyik csoportjába tartoznak!

a) tudja, mondja, szénpor, színpad, dobbal, virággá, állatok

b) igazság, kínjuk, tanulj, mesélj, írásban, látjátok, menjünk, válogass

c) szabadíts, barátság, tanmese, adjátok, szóljon, vasderes

d) idd, add, válassz, foghúzás, változtatás, központ, szíveskedjék, ezzel

e) vadkan, mossa, azzá, azonban, alakítsd, keresd, lábbal, barátta, csoportosíts

f) hoztak, meghányja, szegycsont, átcikázik, vízszugár, kalácsból, vágta, foghat, kinja, szomszédság

g) agysejt, haladsz, távfűtés, garázssor, megkapta, különböző, fogyjon, hunyjátok, átcsatol, nádcukor, házsor, Jászság, halljuk, négyszer

18. Írd le az alábbi mondatokból azokat a szavakat, amelyek tulajdonságot fejeznek ki! Nevezd meg a szavakat szófajtani szempontból!

a) A sűrű erdőben egy ordító elefántot üldözött a félelmetes oroszlán.

A megérett gyümölcsből finom lekvárt lehet főzni.

b) A kanyargó folyó partján kecsesen bólogatnak a vízinvények.

Az öregek a meleget szeretik a legjobban.

c) A legjobb barátom olyan udvarias, hogy mindenkinek előre köszön.

A forró levest langyosra hűtve kell fogyasztani.

d) Írd a megfelelő számokat az üres négyzetbe!

Ez a piros pulóver megfelelő, ezt kérem becsomagolni.

e) Írd be a megtanulandó feladatok pontos számát a füzetedbe! Ha az írásbeli feladatoddal végeztél, fogj hozzá a szóbelihez!

19. Írd le azokat a mondatokat, amelyekben névszói állítmány van! Nevezd meg az állítmányokat szófajtani szempontból!

a) A Micimackó című regényt Milne írta.

Micimackó egy kedves erdei állat. A barátja egy kistű. Őt Róbert Gidának hívják.

b) Az osztály legjobb tanulója Nagy Péter.

Karesz vidám gyerek, most mégis szomorú.

Akkor fogunk elutazni, ha jobb idő lesz.

c) A tigris, a majom, az elefánt és az oroszlán az állatkert lakója. Ezek az állatok az őserdőben szabadon élnek.

- d) Az Egyenlítő a Földet két félgömbre osztja. A Föld legészakibb pontja az Északi-sark. A Föld kisebbitett mása a földgömb. A földgömb színezése megegyezik a térképével.
- e) A Hold a Földünknél kisebb égitest. Azért látszik akkorának mint a Nap, mert közel van a Földhöz. A Hold kihűlt égitest.
- f) Az Alföld felszíne alacsonyan fekvő síkság. Főként a Tisza mentén a felszín még 100 méternél is alacsonyabb, és szinte olyan sima, mint az asztallap. A magasabban fekvő területek felszíne enyhén hullámos.
- g) Hazánkban a legtöbb napsütést az Alföld kapja. Nyáron a derült, felhőtlen égboltról szinte perzselően süt a nap. Az Alföldön legnagyobb a különbség a tél és a nyár hőmérséklete között.
- h) A házityúk madár. Testét toll borítja. Első pár végtagja szárny. Csőre van, tojással szaporodik.
- i) A házikacsának a vízi környezet életszükséglet. Őse, a tőkés réce, ma is vízimadár. A házikacsa tavasszal kezd tojni.
- j) A szarvasmarha a mezőgazdaság leghasznosabb állata. Húsa, teje élelmiszer. Bőrét, szarvát, szőrét az ipar használja.

20. Húzd alá (írd le) az alábbi szövegben a mellékneveket!

- a) Téli időben forduljatok arccal déli irányban! Nagyon szép csillagcsoportot láttok ott. Három fényes csillag közel egymáshoz, egyenes vonalban helyezkedik el. Körülötte több fényes csillagot is találtok. Ez a csillagcsoport az Orion, amelyet a mi népünk Kaszásnak nevez.
- b) A Hold nagyon kicsi égitest, csak azért látszik nagyknak, mert közel van hozzánk. A Hold a legközelebbi égi szomszédunk, ennél közelebb csak a hullócsillagok jutnak a Földhöz.
- c) A Merkúr és a Vénusz közelebb jár a Naphoz, mint a Föld, ezért több meleget is kap a Naptól. A Merkúr napsütötte oldala izzó katlanhoz hasonlít, 400 foknál is melegebb van ott. A Naptól elfordult sötét felén pedig dermesztő hideg uralkodik.
- d) A nyári égbolton ragyogó fehér felhők úsznak. Néha sűrű fekete gomolyaggá gyűlnek össze, és viharral fenyegetnek,

- máskor meg széteszlanak, és eltűnnek az égről. A víz ilyenkor láthatatlan marad, pára lesz a levegőben.
- e) A nagy folyók vize soha nem átlátszó, mert a bennük levő finom homok zavarossá teszi. A sebes folyású vizek és a megáradt folyók pedig durva homokot és kavicsot is hőmpölyögtetnek.
- f) A nyári napban tikkad a mező, hűvös árnyat csak az erdők lombja ad, látszólag mozdulatlan csend takar be mindent. De ha lenne olyan szemüvegünk, amivel látnánk, hogy mi megy végbe a csendes, nyugalmas táj növényeinek belsejében, bizony nagyon elcsodálkoznánk.
- g) A fák tövében sűrű bozótost alkottak a kúszónövények, az óriás harasztok és a hatalmas páfrányok. Ezek között is akadott olyan, mely valóságos fává serdült. Ma csak az erdők nedves helyein, a fű között találhatók.
- h) Az ősi erdőségeknek paradús, fülledt tájain lassanként melegebb lett, egyre kevesebb eső esett, egyre égetőbben tűzött a nap. Az ősi mocsárvidékeken kiszáradtak a földek.
- i) A hosszú téli napokon, amikor a barlangból kimozdulni sem lehetett, mert a gyilkos hideg fájdalom sebeket ejtett az ember testén, serény munka folyt a barlangban, a tűz halvány fénye mellett.

21. Húzd alá (írd le) a főneveket!

- a) A mesékben mindent életre kelt a képzelet. Él a varázserejű bot, az asztalka, élnek a sziklák, a felhők, a szelek – minden él. A valóságban csak a növények, az állatok és az emberek élnek.
- b) Változott a Föld arca, változtak a tengerek és a szárazföldek, a hegyek és a síkságok, a folyók és a nagy tavak – még a felhők járása is. Tikkasztó szárazságok és szűnni nem akaró esőzések, hideg és forróság váltotta egymást.
- c) Az állatoknak nem mindig volt lábuk. Az első állatok és növények a vízben éltek, és olyanok voltak, hogy a vízben megélhessenek. Az első állatok és növények ezenkívül nagyon egyszerű élőlények voltak. Nem hasonlítottak a ma élő állatokhoz.

d) A jégvilág határán fenyőfák suhognak, erre mifelénk dús lombú fák bólogatnak; az arabok pálmafák, ciprusok alatt hűsölnek. Afrika derekán párás, forró őserdők zöldellnek.

e) A tenger partja girbegurba vonal. Az egyik helyen meredek, tépett sziklafalak, másutt sárga fövenyhalmok, dűnék szegélyezik. Néhol a tenger benyomul a szárazföldre, a partok mintha körülölelnék. Ezek a tengeröblök, ahol a hajók kiköthetnek.

f) Mennyi nép, mennyi ország! Alig van olyan európai nép, amely bele ne írta volna nevét a földkerekség történetébe. A világhírű költők, festők, muzsikusok, a nagy hadvezérek, a felfedezők, a tudósok, a híresebbnél híresebb emberek nevét nehéz lenne megjegyezni.

g) Az ausztráliai városok a tengerpart közelében épültek. Villamosok, autóbuszok és autók járnak az utcákon és a széles sugárutakon, az óriási tereken, a villanegyedekben, a felhőkarcolóknál között.

h) A hegyóriások oldalában hegyi tavacsok, tengerszemek kristálytisztá vize csillog, s hegyi patakok rohannak a köveken, zuhatagokon át a völgyek felé. A nagy hegyek oldalán elterülő havasi réteken juhokat, teheneket legeltetnek a pásztorok.

i) A fejlett országokban a hegyek között is egyre több lesz a gép. A sebes vízű hegyi patakok, folyók lezúduló vize villamosítást termel. Villamos gépek vágják és szállítják a fát, dolgozzák fel a fát, villamos gépek dolgoznak a bányákban is.

22. Húzd alá (írd le) az alábbi szövegben az igéket!

a) A növények táplálkoznak, lélegzenek, táplálékukat testük anyagává alakítják át, növekednek, új hajtásokat eresztenek, virágot hoznak, termést, magot érlelnek, szaporodnak, hajladoznak a napsugárnak, szélnek – élnek.

b) A nyári mezők felett pacsirta énekel, fecskék csivitelnek a magasban, pillangók repkednek a virágok körül, méltóság-

teljesen köröz a sas, tapsifüles ugrik fel, s ijedten szalad előlünk.

c) Elszörnyedtek a papok, összecapták kezüket a tudósok! Hogy is lehetne gömbölyű a Föld? Az emberek nem élhetnének fejjel, a fák pedig lombjukkal lefelé! S ha gömbölyű, hogyhogy nem borul fel? Ha a hajók meg is kerülnek, hogyan kapaszkodnak vissza a másik oldalon?

d) Vannak olyan mesék is, amelyekben a király együtt szánt, vet, arat a földművesekkel, együtt vadászik a vadászokkal, maga is tud bocskort varni, vásznat szőni – dolgozik.

e) Túl a magyar hegyeken élt egyszer egy kőfaragó. Éjt nappal lá téve dolgozott, mégis sokszor hajította úgy álmra a fejét, hogy nem tudott enni adni gyermekeinek. Felkerekedett hát, s nekivágott a világnak: hátha megtalálja valahol a szerencsésjét.

f) A Rézhegyek királynője vagyok – szólt az ismeretlen –, s mert jót tettél velem, gazdaggá teszlek. Kövess! Azzal elindult a Rézhegyek királynője, a bámuló kőfaragó meg a nyomában. Leszálltak a föld belsejébe. A föld alatt folyosókon mentek tovább, s egy terembe értek, ahol kék meg zöld színű kövek csillogtak.

g) A Rézhegyek gyomrában vagy – mondta a királynő. – Ez az én birodalmam, válassz magadnak kincseimből. A kőfaragó még soha nem hallott arról, hogy ilyen kincsek is vannak, s telerakta a zsákját a szép színes kövekkel.

h) Amíg csak a kőszerszámokat ismerték, az asszonyok nehéz munkával feltúrták a földet, beleszórták a magot, s azután vártak, míg beérik, és learathatják. A fémszerszámokkal már könnyebben ment a munka, nem volt szükség mindenkinek az erejére.

23. Húzd alá (írd le) a számneveket!

a) Hétszáz esztendővel ezelőtt, 1271-ben indult messzi útjára apja és nagybátyja társaságában Marco Polo. Sok országot bejártak, sok kalandot átéltek. S ahol ők jártak, a tatár kán orszá-

gában, messzi Ázsiában, akkoriban az a „világ végének” szá-
mított. Huszonnégy hosszú esztendeig volt távol Marco Polo.

b) Fernando Magellán 1519-ben öt hajóval végighajózott Dél-
Amerika partjai mentén. Sudár pálmákat látott és embere-
ket, akik egyetlen szakadt kártyalapért öt csirkét is adtak.

Kilencvennyolc napig hajóztak, s közben sok élelmük elfo-
gyott. Egy szigeten háborúságba keveredtek a lakossággal.
A harcok során Magellán elesett. Hajóiból is csak egy érke-
zett haza, melynek neve Victoria volt.

c) A Csendes-óceán akkora, hogy a rengeteg sok sziget úgy
elvész a rettentő víztömegben, mintha a Balaton vizébe sok
apró papírdarabkát szórnánk.

A Csendes-óceán óriási víztükrén három nagy szigetcsop-
ortot találunk. Az egyik arról híres, hogy több apró sziget-
ből áll, a második arról, hogy itt élnek a legfeketebb bőrű
szigetlakók, a harmadik szigetcsoporton élnek a Föld leg-
szébb emberei.

d) Kanyarog az országút a dombok, hegyek között, és az út két
oldalán – sok kilométeren keresztül – egy sor ház, közöttük ha-
lad a kocsí. Egyetlen sor ház az út két oldalán – ez az útifalu.

24. Minősítsd az aláhúzott szavakat szófajtani szempontból!

Megjegyzés:

1. Felhasználhatók a 20., 21., 22. és 23. feladatok szövegei. Ér-
telemszerű, hogy az elemzésre kerülő szavakat – ezek körét
a pedagógus dönti el – alá kell húzni.
2. A fent említett szövegek alkalmasak lehetnek még az alábbi
feladatok végeztetésére is:
 - Keresd meg a két ajakkal képzett mássalhangzókat!
 - Keresd meg a zöngés mássalhangzókat!
 - Bontsd morfémákra az aláhúzott szavakat!
 - Elemezd a mondatokat szószerkezeti szempontból!
 - Másold le a mondat alanyi részét!

A feladatok szükség szerint tovább szaporíthatók.

25. Bontsd morfémákra a szavakat! Ha tudod, nevezd is meg a
szóelemeket!

a) fecskefészek, mezőn, szép, szépít, könyvtáros, vadász, me-
sélj, betűk, igék, kötőjel

b) asztalos, asztalokat, kötögetés, ablakból, színes, kertben,
széken, szakértők, szekeres

c) tudja, írja, mesélnek, meneküljön, tanuld, kertje, Pécssett,
Budapesten

d) könyve, iskolád, építkezésen, igekötővel, asztalosoknál, szép-
ségverseny, beszédművelés, televíziózáshoz, rádiózással

e) telefonügyeletessel, könyvkötészeti, utasokkal, virágzáskor,
tanulóktól, vadászattal

f) Madáchcsal, Babitscsal, Marxszal, Kossuthtal, Petőfi
Sándor-i, budapesti

g) megyegetek, nagyobbacska, veszíthetetlenség, teázgatók,
eltűnhetetlenek, gyomtalanító, emelgethető

26. Toldalékolj a szavakat!

a) asztal + többes szám jele
asztal + birtokos személyjel
asztal + eszközhatározó-rag
asztal + helyhatározórag
asztal + tárgyrag
asztal + névszóképző

b) mese + többes szám jele
mese + helyhatározórag
mese + eszközhatározó-rag
mese + tárgyrag
mese + névszóképző
mese + igeképző

c) erdő + helyhatározórag
erdő + tárgyrag
erdő + eszközhatározó-rag
erdő + névszóképző

- d) ének + névszóképző
 ének + többes szám jele
 ének + eszközhatározó-
 rag
 ének + igeképző
 ének + felszólító mód jele
 ének + múlt idő jele
 énekel + névszóképző
- e) ír + névszóképző (melléknévi igenév)
 ír + névszóképző (főnév)
 ír + névszóképző (határozói igenév)
 ír + múlt idő jele
 ír + E/1. személyre utaló személyrag
- f) szép + igeképző + névszóképző
 mosoly + igeképző + felszólító mód jele
 hal + névszóképző + többes szám jele + társ-
 határozórag
 film + névszóképző + többes szám jele + esz-
 közhatározó-
 rag
- g) adó + névszóképző + névszóképző + határo-
 zórag
 füzet + birtokos személyjel (E/2.) + helyhatáro-
 zórag
 vár + névszóképző + helyhatározórag
 főz + névszóképző + kicsinyítőképző + ige-
 képző + névszóképző + határozórag
- h) tánc + igeképző + névszóképző + tárgyrag
 jó + névszóképző + határozórag
 beszél: : a toldalékolás végeredménye: T/2., jelen
 idő, felszólító mód, alanyi ragozás

27. Bontsd morfémákra a szavakat! Nevezd meg a szóelemeket!

- a) fiókban, erdőben, baráttal, házak, tudj, beszélj, szépség
 b) lakástól, utcán, fiókból, ceruzát, moss, tudd

- c) ágyaz, tanulás, erdész, mondd, mosolyog, tanuló
 d) asztalban, televízióra, kéményre, apával, halász
 e) énekelne, könyvvel, írás, lányokkal, motorral, udvaron
 f) polcra, menj, olvasás, fuss, ülj, nézd, szaladj

28. Írd le

- a) a módjeleket,
 b) a többes szám jelét,
 c) a felszólító mód jelét,
 d) a birtokjelet,
 e) az igei személyragokat (tárgyas személyrag),
 f) az igei személyragokat (alanyi személyrag),
 g) a birtokos személyragokat,
 h) a birtokos szó ragját,
 i) a helyhatározóragokat,
 j) a tárgyragot,
 k) az eszközhatározó-
 ragokat,
 l) a módhatározóragokat,
 m) a névszóképzőket,
 n) az igeképzőket!

Megjegyzés:

A feladat megoldásakor nem szükséges a teljességre törekedni.

29. Mi a nevük a következő szintagmáknak (szó szerkezeteknek)?
 Alkoss olyan mondatokat, amelyekben ezek (és csak ezek) a
 szintagmák találhatóak!

- a) – Imre énekel; a rádióban énekel; egy népdalt énekel
 – a gyerekek versenyeznek; az alsós gyerekek; pénteken
 versenyeznek; az iskolában versenyeznek
 b) – Katus rendezze el; a szobában rendezze el; Katus szobá-
 ja; a könyveket rendezze el; Katus könyvei
 – a műsor pocsék volt; a televízió műsora; a hétfői műsor;
 nagyon pocsék volt

- c) – *Ludas Matyi veri vissza; háromszor veri vissza; ezt veri vissza; kenden veri vissza*
 – *a muzsika szól; szépen szól; a színházterem színpada; a színpadon szól; új színházterem*
30. Bontsd alanyi és állítmányi részekre a mondatokat! Írd le a mondatok szintagmáit, majd nevezd is meg őket!
- a) – *A fiúk hangosan biztatták a kézilabdázó lányokat.*
 – *A labdarúgótornán részt vevő csapatok kiváló teljesítményt nyújtottak.*
- b) – *Levélben fenyegetőző zsarolókat fogott el a rendőrség Debrecenben.*
 – *Karácsony éjszakáján a megyeszékhelyen a mentősök nyugodtan pihenhettek.*
- c) – *A helyi lapban a tanárok és a tanulók írhatnak ismeretterjesztő cikkeket, interjúkat, riportokat az iskola életéről.*
 – *Karbantartási munkálatok miatt bezárták a nagykanizsai Thury György Múzeum két kiállítási termét.*
- d) – *Környezetvédelmi fórumot rendezt január 23-án Gyöngyösön a helyi önkormányzat.*
 – *Sikeres próbaüzem után ma új tv-átjátszóadó kezd meg a sugárzást Egerben.*
- e) – *Megnyílt a hagyományos jégfesztivál a kínai Harbin városban.*
 – *A hangulatosan kivilágított Csaolin parkban ezer jégből faragott szobor látható.*
- f) – *Európai turnéra utazott csütörtökön a Szegedi Nemzeti Színház operatársulata.*
 – *Az első japán úrhajós 1991. július 1-jén egy amerikai úrréplőgép fedélzetén indult el a világűrbe.*
- g) – *Jantyk Mátvás festőművész születésének 125. évfordulója alkalmából emlékkiállítást rendezt Békésben a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága.*
 – *Szobrot állított Bajcsy-Zsilinszky Endrének Kiskunfélegyháza lakossága.*

- h) – *Kísérleti léggömb felbocsátásával a hét elején Grönlandon megkezdődött a sarki területek feletti ózonréteget tanulmányozó nemzeti tudományos kísérletsorozat.*
 – *Nyolc megye kisállattenyésztői a vaskúti tsz közvetítésével két és fél millió nyúl szállítására vállalkoztak.*
- i) – *A szegedi táncegyüttes vendégszerepel január 13-án pénteken este hét órai kezdettel Szekszárdon, a Babits Mihály Megyei Művelődési Központban.*
 – *A Mir úrállomáson dolgozó három orosz úrhajós csütörtökön megkezdte a Progressz-39 teherúrhajóval érkezett utánpótlás átrakását.*

31. Alkoss meghatározásokat az alábbi fogalmakról!

- a) mély magánhangzó
 b) magas magánhangzó
 c) összeolvadás
 d) írásban jelölt teljes hasonulás
 e) részleges hasonulás
 f) többes szám jele
 g) helyhatározórag
 h) névszóképzés
 i) főnév
 j) számnév
 k) melléknév
 l) ige
 m) névmás
 n) predikatív szerkezet
 o) tárgyas szerkezet
 p) határozós szerkezet
 q) jelzős szerkezet
 r) egyszerű mondat
 s) összetett mondat

Jelelméleti ismeretek

1. Értelmezd az alábbi jeleket! (Határozd meg a jel típusát, véleményedet indokold is meg!)

- a) Fehér alapon fekete T betű egy autón.
- b) Az Akadémiai Kaidó emblémája.

Megjegyzés:

A jellet a táblára fel kell rajzolni.

- c) Egy sötét utcában a „Segítség!” felkiáltás.
- d) A konyhában az ebédet készítő „jajj”, „jujj”, „na” felkiáltása (megsértette a kezét egy késsel).
- e) Tűz van a városban. Két férfi találkozik az utcán. Mindkettő tud a tűzről. A kérdező B-től, hogy hol van a tűz. B válasza: „arra” (és ujjával mutatja az irányt).
- f) A vadász tiszta, frissen esett hóban felfedezi a róka (a nyúl, a vaddisznó stb.) lábnyomát.

Megjegyzés:

A feladat nehezíthető, ha a róka (a nyúl, a vaddisznó stb.) lábnyomát felrajzoljuk a táblára. Ebben az esetben az utasítás így módosul: A vadász ezt a nyomot látja a frissen esett hóban.

- g) „Megállni tilos!” közlekedési tábla

Megjegyzés:

Minden közlekedési tábla alkalmas a jelelméleti ismeretek gyakoroltatásához. Ha az eredeti közlekedési tábla vagy fotója nem áll rendelkezésünkre, akkor a kiválasztott jelet fel kell rajzolni a táblára, vagy írásvetítő transzparenst kell belőle készíteni.

- h) A fa (és bármely tárgy, növény vagy állat) stilizált rajza
- i) Az alma (vagy bármely más köznév) szó
- j) Az alábbi főnevek: Brumi, Röfi, medve, malac, Nyihaha, Ió
- k) A kutya (vagy bármely más állat fenyegető, félelmet kifejező, játékot kezdeményező stb.) hangja

2. Tekintsd végig figyelemmel az iskolád belső tereit (folyosók, osztályterem, könyvtár stb.)! Gyűjts minél több jelet! Az általad összegyűjtött jeleket elemezd, majd minősítsd a típusa szempontjából!

Megjegyzés:

A feladat egyéb – például közművelődési – intézményre is vonatkoztatható.

3. Készíts karácsonyra (könyvhétre stb.) plakátot!

- a) A plakáton csak szimbolikus jelek legyenek!
- b) A plakáton csak ikonikus jelek legyenek!
- c) A plakáton szimbolikus és ikonikus jelek egyaránt legyenek!

4. Készíts táblázatot a matematika (földrajz, nyelvészet, történelem stb.) tantárgy általad ismert jeleinek az összegyűjtésével! A táblázatot így állítsd össze!

Jel		jelölt	jeltípus
szójel	nem szójel		

Megjegyzés:

A táblázatok elkészítése és az ismeretek állandó karbantartása érdekében célszerű beavatni a szaktanárokat is.

Jelentéstani ismeretek

1. Magyarázd meg, hogy mit értünk az alábbi szakkifejezéseken! Használd a *denotátum*, a *jel* és a *jelentés* szavakat!

- a) egyjelentésű szó
- b) többjelentésű szó
- c) azonos alakú szó
- d) szinonimák

2. Magyarázd meg, hogy mi a különbség a többjelentésű és az azonos alakú szavak között! Arról is beszélj, hogy miben azonosak!

3. Csoportosítsd a szavakat! Egyik csoportba a többjelentésű, a másikba az azonos alakú szavak kerüljenek!

- a) ház, ég, vár, szamár, ír, fekete, tűz,
- b) sejt, baba, kormány, nyúl, sír, csiga
- c) érint, befog, ár, hat, levél, jár, fogoly
- d) fűz, lencse, szűr, adó, óra

4. Készíts lexikonrészletet! A táblán láthatod a címszavakat, te írd meg a szócikket!

Megjegyzés:

A szótárak az azonos alakú szavakat külön szóként tárgyalják, és a szavak jobb felső sarkába arab sorszámot írnak. Például: *ég*¹, *ég*². A többjelentésű szavak a szótárban egyetlen címszóként fordulnak elő. A jelentésváltozatok sorszámozva a szócikkbe kerülnek.

- a) jár, fogoly
- b) fogas, béka
- c) csiga, terem, vevő
- d) nyúl, ég, érint
- e) sejt, kormány, hat
- f) bőr, szamár, tűz
- g) zebra, fej, szeg, fog

Tartalom

KOMMUNIKÁCIÓ	3
A NÉMA GYŰJTESZ TÖRTÉNEI SZÖVEG ÉS A SZÓVÁS TANÍTÁSA (Balogh István)	4
A szavak csoportosítása (László, István, János, Mária)	5
Kérdések a témáról	6
Állítások	6
Lényegkiemelés, témameghatározás	10
Magyarázatok	12
Lényegkiemelés és a témameghatározás	14
A szövegértés és a szövegértés	16
Szókincs és a szövegértés	17
Fogalomtár	18
A FELYŐNÉSI TARTALOM (Kovács István)	25
Az időtartam meghatározása	26
A hangjelölés meghatározása	27
Az időtartam meghatározása	28
A mondatmeghatározás	29
A FOGALMAZÁSTAN TÁBLÁJA (Orosz István)	31
Az állítások meghatározása	32
Témameghatározás és a szövegértés	33
Az állítások meghatározása	34
Az állítások meghatározása	35
Az állítások meghatározása	36
Az állítások meghatározása	37
Az állítások meghatározása	38
Az állítások meghatározása	39
Az állítások meghatározása	40
Az állítások meghatározása	41
Az állítások meghatározása	42
Az állítások meghatározása	43
Az állítások meghatározása	44
Az állítások meghatározása	45
Az állítások meghatározása	46
Az állítások meghatározása	47
Az állítások meghatározása	48
Az állítások meghatározása	49
Az állítások meghatározása	50
Az állítások meghatározása	51
Az állítások meghatározása	52
Az állítások meghatározása	53
Az állítások meghatározása	54
Az állítások meghatározása	55
Az állítások meghatározása	56
Az állítások meghatározása	57
Az állítások meghatározása	58
Az állítások meghatározása	59
Az állítások meghatározása	60
Az állítások meghatározása	61
Az állítások meghatározása	62
Az állítások meghatározása	63
Az állítások meghatározása	64
Az állítások meghatározása	65
Az állítások meghatározása	66
Az állítások meghatározása	67
Az állítások meghatározása	68
Az állítások meghatározása	69
Az állítások meghatározása	70
Az állítások meghatározása	71
Az állítások meghatározása	72
Az állítások meghatározása	73
Az állítások meghatározása	74
Az állítások meghatározása	75
Az állítások meghatározása	76
Az állítások meghatározása	77
Az állítások meghatározása	78
Az állítások meghatározása	79
Az állítások meghatározása	80
Az állítások meghatározása	81
Az állítások meghatározása	82
Az állítások meghatározása	83
Az állítások meghatározása	84
Az állítások meghatározása	85
Az állítások meghatározása	86
Az állítások meghatározása	87
Az állítások meghatározása	88
Az állítások meghatározása	89
Az állítások meghatározása	90
Az állítások meghatározása	91
Az állítások meghatározása	92
Az állítások meghatározása	93
Az állítások meghatározása	94
Az állítások meghatározása	95
Az állítások meghatározása	96
Az állítások meghatározása	97
Az állítások meghatározása	98
Az állítások meghatározása	99
Az állítások meghatározása	100

Tartalom

KOMMUNIKÁCIÓ	3
A NÉMA OLVASÁSSAL TÖRTÉNŐ SZÖVEGFELDOLGOZÁS TANÍTÁSA (Sárdi Edit)	5
A szöveg áttekintése cím, ábrák, ábraleírások alapján. Kérdés a témáról	5
Adatkeresés	8
Lényegkiemelés, témamegállapítás	10
Jegyzetelés	12
Lexikonhasználat olvasás közben	15
A szövegértést és a szöveg reprodukálást segítő olvasói szokások és képességek	16
Fogalommal végzett műveletek (felosztás, meghatározás)	18
A HELYESÍRÁS TANÍTÁSA (Csizmazia Sándorné)	25
Az időtartam jelölésének gyakoroltatása	25
A hangkapcsolati törvényeket tartalmazó szavak helyesírásának gyakorlása	30
A tulajdonnevek helyesírásának gyakoroltatása	34
A mondattagolás helyesírásának gyakorlása	42
A FOGALMAZÁS TANÍTÁSA (Orosz Zsuzsa)	47
Az elbeszélés írásának gyakorlása	47
Tréninggyakorlatok a műfaji, a szövegtani és a nyelvhelyességi hibák javításának gyakorlásához	47
Javaslatok közös témájú elbeszélő fogalmazások íratásához	61
A leírás gyakorlása	62

<i>Tréninggyakorlatok a műfaji, a szövegtani és a nyelvhe- lyességi tudnivalók gyakorlásához</i>	62
A riportírás gyakorlása.....	69
A jellemzés gyakorlása.....	70
A levélírás gyakorlása.....	73
Metanyelvi szövegek alkotása.....	75
A HELYESEJTÉS TANÍTÁSA (Farkas Julianna)	77
A légzéstechnika gyakorlása.....	77
Az ajakartikuláció és a ritmus gyakorlása.....	81
Az időtartam, a hangsúly és a hanglejtés gyakorlása.....	86
A beszédfolyamat-váltások (tempó, hangerő, hangma- gasság) gyakorlása	88
A beszédszünetek megtartásának gyakorlása	90
A felolvasás gyakoroltatása.....	92
A vers- és prózamondás gyakorlása	97
AZ ÉLŐBESZÉD GYAKOROLTATÁSA (Lizakovszky Éva–Mo- noriné Papp Sarolta)	104
A megszólalásra való fölkészülés gyakorlása	104
<i>A mondanivaló megtervezése fejben vagy írott vázlattal</i>	104
<i>A hallgatósághoz és a helyzethez illő hangerő megvá- lasztása</i>	105
<i>A kapcsolatteremtő és kapcsolattartó nyelvi és nem nyelvi elemek alkalmazásának mérlegelése</i>	106
A szóbeli szövegalkotás gyakorlása különböző műfajok- ban	108
<i>A kapcsolatteremtés, kapcsolattartás tanulása</i>	108
1. Az osztályba érkezett (meghívott) vendégek üdvözlésének gyakorlása.....	108
2. Névnapi, születésnapi és egyéb alkalomra szóló köszöntők gyakorlása.....	109
<i>A szándéknyilvánítás tanulása: segítségkérés, tudako- zódás veszélyhelyzetekben</i>	109
<i>A véleménynyilvánítás tanulása</i>	111
1. A vélemény kifejtésének gyakorlása minden- napi helyzetek kapcsán	111

2. A vita gyakorlása (érvelés, indoklás, cáfolás)	112
<i>Tájékoztató-ábrázoló szövegek alkotásának gyakorlása</i>	113
1. Elbeszélés élmény és fantázia alapján, el- beszélés a tanult történelmi eseményekről.	113
2. A leírás gyakorlása a szaktantárgyak tanu- lásának segítése érdekében	115
3. Az interjúkészítés gyakorlása.....	122
4. A riportkészítés tanulása	123
5. Kiselőadás gyakorlása az osztálytársak előtt	123
6. Beszámolók gyakorlása (elvégzett munkák ismertetése)	124
7. Tervismertetés (előterjesztés) gyakorlása: munkaterv, tevékenységterv.....	124
8. Szakszövegek reprodukálása (törvények, meghatározások, összefüggések)	125
Az élőbeszéddel azonos időben érvényesülő kommuni- kációs normákhoz való igazodás gyakorlása.....	126
A szociális szituációhoz és a szerephez való igazodás gyakorlása	128
Tájékozódás a beszélés hibáiról és a terápiájukat végző szakmákról.....	133
<i>Beszédképtelenség (afázia) – neurolingvisztika</i>	133
<i>latrogén és didaktogén ártalmak – pszichoterápia</i>	135
A beszédet kezdeményező személy információinak felfo- gása, a szövegértés gyakoroltatása	137
<i>Válaszolás köszöntésre, üdvözlésre</i>	137
<i>Részvétel vitában – a szerepcsere, a tapintatos kiigazi- tás gyakorlása</i>	138
<i>A kérdés gyakorlása tájékoztató-ábrázoló szövegek hallgatásakor</i>	139
<i>A kiegészítés és a kiigazítás gyakorlása tájékoztató szö- vegek hallgatásakor</i>	140
A beszédpercepció fejlesztése	141
<i>Elhangzó beszéd hangsúlyhelyeinek, hanghosszúságá- nak, hanglejtésének, szünethelyeinek jelölése írott szö- vegen</i>	141

A magyar nyelv hangállományával azonos, illetve az atól eltérő fonémák kiválogatása elhangzó idegen nyelvű beszédből.....	143
Elhangzó szövegben szereplő lexémák analízise az ismerőség, az értettség és a megértettség szempontjából a szöveg jobb megértése érdekében.....	144
1. Ismeretlen szavak lejegyzése elhangzó szövegből.....	144
2. Ismeretlen szavak memorizálása rövid időre.....	144
3. Elhangzó szöveg kulcsszavainak lejegyzése, a jegyzetelés tanulása.....	146
A beszélő személy és az általa közvetítettek hitelességének elemzése.....	147
Elhangzott beszédprodukciónak elemzése abból a szempontból, hogy a nem nyelvi kommunikációs eszközök és a szövegfonetikai eszközök révén közvetített üzenet milyen viszonyban volt a szöveg információival.....	147
Elhangzott beszédprodukciónak elemzése abból a szempontból, hogy a beszélőt milyen előzetes információk és előfeltevések befolyásolhatták a szövegalkotásban ..	148
MAGYAR NYELV (Csizmazia Sándor).....	151
NYELVI SZINTEK.....	153
JELELMÉLETI ISMERETEK.....	168
JELENTÉSTANI ISMERETEK.....	170

Nemzeti Tankönyvkiadó Rt.
A kiadásért felel: dr. Ábrahám István vezérigazgató
Raktári szám: 83 192/1
Az átdolgozott kiadást szerkesztette: Takács Edit
Műszaki vezető: Babicsné Vasvári Etelka igazgatóhelyettes
Műszaki szerkesztő: Wéber Andrea
Terjedelem: 15,015 (A/5) ív
4., átdolgozott kiadás, 2000
Készült: Regiszter Kiadó és Nyomda Kft.
277/00